

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ-ALTUNKÖPRÜ MERKEZ
AĞZINDAN DERLEMELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Safa Nozad Othman OTHMAN

KOCAELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ-ALTUNKÖPRÜ MERKEZ
AĞZINDAN DERLEMELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Safa Nozad Othman OTHMAN

Danışman

Doç. Dr. Tülay ÇULHA

KOCAELİ 2021

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ-ALTUNKÖPRÜ MERKEZ
AĞZINDAN DERLEMELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Safa Nozad Othman OTHMAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 16/06/2021-14

KOCAELİ 2021

ÖN SÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım çalışma, Irak'ın Altunköprü kasabasında yaşamakta olan Türkmenlerin konuşmakta olduğu Altunköprü Türkmen Ağzından yapılan derlemelerdir. Irak'taki mevcut siyâsî gelişmelerden Altunköprü Türkmenleri yoğun olarak etkilenecek Türkmençe konuşan nüfus giderek azalmaktadır. Araştırma yapılırken derlenerek transkribe edilen metinler, yazıya aktarılırken aynı zamanda bu metinler üzerinde eşzamanlı dil bilgisi incelemesi yapıldı. Çalışma çerçevesinde Altunköprü Türkmen Ağzı'nı konuşan kaynak kişilerle temas kurulmuş, daha sonra kaynak kişilerden ses kayıt cihazları yardımıyla derleme yapılmış, alınan kayıtlar yazıya geçirilmiştir.

Bu derlemeler yapılırken birtakım sıkıntılar yaşanmıştır. Bu sıkıntıların başında ulaşım sıkıntısı gelmektedir. Kerkük'ten Altunköprü'ye gidiş mesafesi uzun ve meşakkatlidir. Ayrıca araştırmada kaynak kişiler tespit edilirken; bu ağzı özgün hâliyle konuşan kişileri bulmak da oldukça zor olmuştur. Özellikle gençlerin Kerkük ve Erbil ağzından etkilenmeleri sebebi ile dilde farklılıklar görülmüş ve orijinal şekliyle konuşan insanların araştırılması ve bulunması biraz zaman almıştır. Diğer bir zorluk ise kayıt esnasında yaşanmıştır; kaynak kişiler, seslerinin kaydedilmesine sıcak bakmamış, özellikle kadınları bu konuda ikna etmek hayli zor olmuş, sadece iki kadının sesi kaydedilebilmiştir.

Ortaya çıkan metinler üzerinde ses ve yapı bilgisi titizlikle tespit edilmeye çalışılmıştır. Derlemeleri yazıya geçirirken daha önce yapılan çalışmalarda izlenen yöntemler değerlendirilmiş; metinlerden yararlanacak kişilerin kolaylıkla okuyup anlayabileceği yöntem ve işaretler tercih edildi. Çalışma metinler, ses bilgisi, şekil bilgisi ve sözlük bölümü olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Girişte Türkmen kelimesinin kökeni, Irak Türkmenlerinin tarihi dönemleri, Irak Türkmen Türkçesi ve Türk dilleri tasnifindeki yeri gibi konulara değindikten sonra Altunköprü hakkında bilgiler verildi.

Çalışmanın Birinci bölümünde, Altunköprü Kasabası'ndan yapılan derlemeler yer almaktadır. Çalışmamız çerçevesinde Altunköprü Türkmen ağzını konuştuğunu bildiğimiz kaynak kişilerle temas kurulmuş, daha sonra kaynak kişilerden ses kayıt cihazları yardımıyla derleme yapılmış, ses kayıtları derleme

sırasına göre yazıya geçirilmiştir. Derleme sırasında daha çok okuma yazması olmayan veya ilkokul mezunu olan kişilerden derleme yapmaya özen gösterildi. Çalışmayı kolaylaştırmak amacıyla derleme yapılan her metne sıra numarası verilmiştir. Bu bölüm, on altı kişiden yapılan on altı metinden oluşmaktadır. Derleme yapılan kişinin adı, soyadı, öğrenim durumu ve mesleği hakkındaki bilgilere de yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü, Altunköprü Ağzı'nın yazılış özellikleri ve ses bilgisini içermektedir. Örnekleri metinler bölümüne gönderme yaparak verilmiştir. Göndermeler, metin numarası ve satır numarasına göre yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise şekil bilgisini içermektedir. Bu bölümde, Altunköprü Ağzı'nın yapı bilgisi, detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ses bilgisi bölümünde olduğu gibi bu bölümde de örneklerle metinlere gönderme yapılmıştır.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan sözlük bölümü, metinlerde yer alan tüm kelimelerin anlamları verilirken, hangi dilden alıntı olduğu tespit edilmiştir.

Bu süreçte beni her konuda bilgilendiren, yardımcı olan, destekleyen ve çalışmamı yakından takip eden sevgili hocam ve tez danışmanım sayın Doç. Dr. Tülay ÇULHA'ya teşekkür etmeyi borç bilirim.

Tüm akademik hayatım boyunca beni geliştiren, üzerimde sonsuz emekleri olan bütün öğretmenlerime, hayatımın her aşamasında yanımda olduğu gibi tez sürecinde de hep yanımda olan, beni her zaman motive eden aileme ve eşime sonsuz teşekkür ederim. Tez sürecimde beni hep destekleyen maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen, ikinci ailem olan eşimin ailesine de ne kadar teşekkür etsem azdır.

Ayrıca, bana hep destek olan ve yol gösteren Dr. Mustafa ZİYA ve ITC Kerkük İl Başkan Yardımcısı Sn. Kahtan VENDAVİ'ye, son olarak gerek ders gerek tez sürecinde beni yalnız bırakmayan, her konuda yardımlarını esirgemeyen değerli sınıf arkadaşım İbrahim KASIM'a çok teşekkür ederim.

Safa Nozad Othman OTHMAN

Kocaeli, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	IX
ABSTRACT.....	X
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	XI
İŞARETLER VE SEMBOLLER.....	XII
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

METİNLER.....	7
1. Altunköprüde ziraat.....	7
2. Altunköprüde balıkçılık.....	11
3. Altunköprüde Balık çeşitleri.....	13
4. Yorgançılık.....	16
5. Eskiden kız istemek.....	17
6. Altunköprüde yoğurt yapılışı.....	21
7. Turşu.....	21
8. Yemek yapmak.....	23
9. Kasaplık.....	26
10. Altunköprüde belemle balık tutmak.....	27
11. Çay bostanı.....	29
12. Eski Adetler.....	31
13. Şükür Mahmut.....	33
14. Eski bayramlar.....	34
15. Altunköprü'de balık tutma yöntemleri.....	35
16. Balık avı hakkında.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

2. SES BİLGİSİ.....	38
---------------------	----

2.1. ÜNLÜLER.....	38
2.1.1. Uzun Ünlüler.....	40
2.1.1.1. Birincil Uzun Ünlüler.....	41
2.1.1.2 İkincil Uzun Ünlüler.....	41
2.1.2. Kısa Ünlüler.....	42
2.1.3. Ünlü uyumu.....	43
2.1.3.1. Önlük-Artlık (Kalınlık-İncelik) Uyumu.....	43
2.1.3.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	44
2.1.4. Ünlü Değişmeleri.....	44
2.1.4.1. Kalın Ünlülerin incelmesi.....	44
2.1.4.2. Ünlülerin Daralması.....	45
2.1.4.3. Ünlü Genişlemesi.....	45
2.1.4.4. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	45
2.1.4.5. Ünlü Düzleşmesi.....	46
2.1.5. Ünlü Düşmesi.....	46
2.1.5.1. Kelime Başında Ünlü Düşmesi.....	46
2.1.5.2. Kelime İçinde Ünlü Düşmesi.....	47
2.1.5.3. Ünlü Birleşmesi Nedeniyle Gerçekleşen Ünlü Düşmesi.....	47
2.1.5.5. İken Zarf filinde “i” düşmesi.....	47
2.2. ÜNSÜZLER.....	47
2.2.1. Ötümlüleşme.....	48
2.2.2. Ünsüz Değişmesi.....	49
2.2.3. Ünsüz benzeşmesi.....	52
2.2.3.1. İlerleyici Benzeşmeler.....	52
2.2.3.2. Gerileyici Benzeşme.....	53
2.2.4. Ünsüz Düşmesi.....	53
2.2.5. Ünsüz korunması.....	54
2.2.6. Ünsüz ikizleşmesi.....	55
2.2.7. Ünsüz Yer Değiştirme (Metatez).....	56

2.2.8. Ünsüz Türemesi.....	56
----------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ŞEKİL BİLGİSİ.....	57
3.1. İSİM.....	57
3.1.1. Çokluk eki.....	57
3.1.2. İsim Çekim Ekleri.....	58
3.1.2.1. İlgi Hâli Eki (Genitive): +In, +nIn.....	58
3.1.2.2. Yükleme Hâli Eki (Accusative): +I,	58
3.1.2.3. Yönelme Hâli Eki (Dative): +(y)A.....	59
3.1.2.4. Bulunma Hâli Eki (Locative): +DA.....	60
3.1.2.5. Çıkma/Ayrılma Hâli Eki (Ablative): +Dan, +nAn	60
3.1.2.6. Eşitlik Hâli Eki (Equative): +CA.....	61
3.1.2.7. Vasıta Hâli Eki (Instrumental): +Dan.....	61
3.1.2.8. Yön Gösterme Hâli Eki (Directive)	61
3.1.3. İyelik Ekleri.....	62
3.2. ZAMİR (ADIL)	64
3.2.1. Kişi Zamirleri.....	64
3.2.2. İşaret Zamirleri.....	65
3.2.3. Soru Zamirleri.....	65
3.2.4. Belgisiz Zamir.....	66
3.2.5. Dönüşlülük Zamiri.....	66
3.3. SIFAT (ÖN AD).....	66
3.3.1. Niteleme Sıfatları.....	66
3.3.2. Belirtme Sıfatları.....	67
3.3.2.1. İşaret Sıfatları.....	67
3.3.2.2. Sayı Sıfatları.....	68
3.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatlar.....	68
3.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları.....	69

4.3.2.2.3. Kesir Sayı Sıfatları.....	69
3.3.3. Soru Sıfatları	69
3.3.4. Belgisiz sıfatlar.....	70
3.4. FİİL (EYLEM).....	70
3.4.1. Kişi Ekleri.....	70
3.4.1.1. Zamir Kökenli Kişi Ekleri.....	70
3.4.1.2. İyelik Kökenli Kişi Ekleri	71
3.4.2. Fiiller.....	71
3.4.2.1. Basit Zamanlar.....	71
3.4.2.1.1. Geniş Zaman Eki (-r/-Ar).....	71
3.4.2.1.2. Belirli Geçmiş Zaman: -DI.....	72
3.4.2.1.3. Belirsiz Geçmiş Zaman Eki: -mİş/ -(y)İb.....	73
3.4.2.1.4. Şimdiki Zaman Eki: -(y)İr.....	73
3.4.2.2. Dilek kipleri.....	74
3.4.2.2.1. Dilek- istek kipi.....	74
3.4.2.2.2. Şart kipi.....	74
3.4.2.2.3. Emir kipi Ekler.....	74
3.4.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri.....	75
3.4.3.1. Hikâye	75
3.4.3.1.1. Geniş Zaman Hikâyesi	75
3.4.3.1.2. Bilirsiz Geçmiş Zaman Hikâyesi	76
3.4.3.1.3. Şimdiki Zaman Hikâyesi.....	76
3.4.3.1.4. Şart Kipinin Hikâyesi	77
3.4.4. Sıfat Fiiller.....	77
3.4.5. Zarf Fiiller.....	77
3.4.6. İsim- Fiiller	78
3.5. YAPIM EKLERİ.....	80
3.5.1. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	82
3.5.2. İsimden Fiil Yapım Eki.....	82

3.5.3. Fiilden İsim Yapan Ekler.....	82
3.5.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler.....	83
3.6. ZARF (BELİRTEÇ).....	84
3.6.1. Yer Yön Zarfları.....	84
3.6.2. Zaman Zarfları.....	84
3.6.3. Azlık Çokluk Zarfları.....	84
3.6.4. Durum Zarfları.....	85
3.6.5. Soru Zarfları.....	85
3.7. EDAT (İLGEÇ).....	85
3.7.1. Seslenme Edatları.....	85
3.7.2. Soru Edatları.....	85
3.7.3. Gösterme Edatları.....	85
3.7.4. Cevap Edatları.....	85
3.7.5. Cümle Başı Edatlar.....	86
3.7.6. Son Çekim Edatları.....	86
3.7.6.1. Sebep Edatları.....	86
3.7.6.2. Benzerlik Edatları.....	86
3.7.6.3. Miktar Edatı.....	87
3.7.6.4. +dan, y(dan).....	87
3.8. BAĞLAÇLAR.....	87
3.8.1. da/de	87
3.8.2. ne.....ne.....	88
3.8.3. eger/eger.....	88
3.8.4. yen.....yen.....	88
3.8.5. bes.....	88
3.8.7. ama.....	89
3.8.8. aw.....	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SÖZLÜK.....	90
----------------	----

SONUÇ	128
KAYNAKÇA	129
ÖZGEÇMİŞ	131

ÖZET

Nüfusları üç milyon civarında olan Irak Türkmenleri, Irak'ın Musul Kerkük, Erbil ve Diyale vilayetlerinde yaşamaktadırlar. Bu çalışma, Irak Türkmenlerinin yoğun olarak buldukları Altunköprü'de konuşulan Türkmenenin Altunköprü merkez ağzı, ses ve şekil özelliklerinin yapılan derleme metinleri üzerinden örneklerle tespitini içeren bir çalışmadır. Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım çalışmam, yazılı olmayan kültürel mirasın kayıt altına alınması ve bölgenin dil ve ağız farklılıklarının ortaya konmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Irak, Irak Türkmenleri, Altunköprü, şekil bilgisi, ses bilgisi.

ABSTRACT

Iraqi Turkmens, who are about three million people in total, live in the Iraqi provinces of Mosul, Erbil and Diyala. This study includes findings based on examples from compiled texts with regards to Turkmen Altun Kupri dialect, its morphology and phonology, a dialect spoken in Altun Kupri, a town where Iraqi Turkmens are heavily based. This study, as a master's thesis, aims to record unwritten cultural heritage and expose the differences in language and dialect of the region.

Keywords: Iraq, Iraqi Turkmens, Altun Kupri, morphology, phonology

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

‘	Arapçada kullanılan ayın sesi “ع”
-	Ünlülerde kullanılan uzunluk işareti
b	b ile p arası bir ünsüz “b” ye yakın
è	Kapalı e
ġ	Arapçada kullanılan gayın sesi “غ”
ħ	Arka damak h sesi “ح”
ħ	Hırıltılı h sesi
ı	“i” ile “i” arası “ı” ya yakın
i	“i” ile “i” arası “i” ye yakın
ķ	Arka damak k sesi “ق”
ş	Arapçadaki “ص” sesi
ŝ	Arapçadaki peltek t sesi “ث”
ţ	Arapçada kullanılan “ط” sesi
ú	“u” ile “ü” arası “u” ya yakın
ú	“ü” ile “u” arası “ü” ye yakın
w	çift dudak v’si “و”

İŞARETLER VE SEMBOLLER

–	Ulama işareti
> / <	Kelimenin yapı bakımından gelişimini gösteren işarettir.
//	Fonem işareti
.....	Anlaşılmayan metin

KISALTMALAR

AK	Altunköprü
Ar.	Arapça
A.T.	Ana Türkçe
EDPT	Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish
ET	Eski Türkçe
Far.	Farsça
Fr.	Fransızca
İt.	İtalyanca
KrkTrm	Kerkük Türkmençesi
Rum	Rumca

GİRİŞ

Türkmen Kelimesinin Kökeni:

Bilindiği gibi Türkmen kavramı, Oğuz Türkleri'nin kabilelerine verilen bir isimdir. Oğuz boyları dışındakilere hep Türk adı verilmiştir (Zabit 1960: 30). Türkmen kelimesi üzerine Türk tarihiyle ilgilenen ilim adamları Türkmen tanımı ile alakalı farklı tezleri öne sürmektedirler. Bunlardan en önemlisi ve çoğu ilim adamının üzerinde durduğu husus Türkmenlerin, Türk boylarından birisi olduğudur. Ayrıca üzerinde anlaşılan diğer husus ise 11. yüzyıldan sonra Oğuz boylarına verilen bir isimdir. Bu ismin Selçuklular döneminden itibaren kullanılmaya başlandığı da belirtilir (Köprülü 1996: 3) Türkmen kelimesine ilk kez 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut'un Divanı-ı Lügat-it Türk adlı eserinde rastlanıldığı bilinmektedir. Türklerden Müslüman olanlara bu adın verildiği esasına dayandırılmasıyla "Türk ve İman" şeklinde bir açıklanışı vardır. Oğuzlardan da Müslüman olanların, Müslüman olduklarını anlatmak ve onları gayri Müslim kardeşlerinden ayırt edebilmek için, müslüman olanlara Türkmen denildi (Sümer 1972: 51). Türkmen sözcüğünün anlamı için "Büyük Türk, Türklük, Türkler, Koyu Türk" gibi tespitler de yapılmıştır. O dönemlerden sonra günümüze kadar intikal eden iki görüş vardır:

Bunlardan birincisi; "Türk" adı ile Farsça "man" ekinden gelmiş olup, "Türk'e benzer" demektir. 14. yüzyılda İran'da "Türkmen" kelimesinin bu şekilde oluştuğu kabul edilmiştir (Hürmüzlü 1994: 8). İkinci görüş ise "Türkmen" kelimesinin "Türk-i imandan" geldiği hususudur. Bu ifadenin Müslüman Türk anlamında kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca bu görüşü İbn Kesir ve Mehmed Neşri de kabul etmiştir. En çok kabul gören görüş ise "Müslüman Oğuzlara Türkmen adının verildiği" görüşüdür. Oğuzlar, kendilerine uzun süre Türkmen demediler ve İslamiyet'i kabul ettikten sonra "Türkmen" denildiği bilinmektedir.

Türkmen kelimesi, İbn Kesir gibi bazı din kitapların müelliflerine göre imanlı Türk anlamını taşır. Farmlar, şamancı olanların Müslüman Oğuzlardan ayırmak için müslüman olanlara Türkî iman (inanmış Türk) adını vermekteydi (Hürmüzlü 2003: 16). Farklı kaynaklarda ise Türklere, şaman geleneklerinden ayrılıp İslamiyeti kabul ettikten sonra Araplar tarafından Terk-i iman (imanını terketmiş) söylemi; yani eski

şaman inançlarını terk ettiklerinden dolayı bu ismin verildiği söylenir (Hürmüzlü 2016: 132).

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'den koparılıp Irak bünyesine katılan Türkmenlerin yaşadığı coğrafyalarda kimlik olarak Türkler diye hitap edilmiştir. 1959 yılından sonra Irak'ta yaşayan Türklerin, Türkiye ile olan kan ve kültür bağlarını unutturmak için devlet tarafından resmî olarak "Türkmen" denilmeye başlanmıştır (Sevgen 1970: 12).

Irak Türkmenlerinin Tarihi Dönemleri:

Asırlar önce Orta Asya'dan batıya göç ederek kuzey ve orta Irak'ta yerleşmiş ve burayı kendilerine vatan seçmişlerdir. Oğuz boyundan olan bu Türk gruplarının Irak bölgesine göç etmeleri, Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden çok önceki tarihlere rastlamaktadır.

Birinci Dönem

Türkmenlerin Irak'a gelişi, birbirini izleyen dönemlerde gerçekleşmiştir ve hicri 54 (miladi 674) yılına kadar geri gitmektedir. Emevi Halifesi Muaviye döneminde Horosan'a gönderilen Ubeydullah bin Ziyad 20.000 kişilik ordusu ile Buhara'ya yönelmiştir. Buhara Prensesi Hatun'un emrindeki Türk kuvvetleriyle şiddetli çatışmalar sonrasında barış yapmak zorunda kalan Ziyad, yanına aldığı Türkmen askerleriyle birlikte Irak'a döner (Saatçi 2003: 21). Daha sonra ünlü Haccac Bin Yusuf Vasit şehrini kurduğu zaman Türklere ayrı bir mahalle ayırıp onların desteğinden faydalanmayı bildi. Böylece Emevi ordusunda bulunan Türk askerlerinin sayısı beş bine yükseldi. Türklerin Irak'ta ün kazanmaları daha çok Abbasiler dönemine (750-1258) rastlar. Bu devirde Irak'ta İran askerlerinin yerini Türk askerleri alır. Horasan valisi Abdullah Bin Tahir, Halifenin isteği ile yılda iki bine yakın Türkü, Türkistan'dan Irak'a göndermişti (Çoban 1979: IX).

Böylece tarih boyu ve toplumsal olayların sonucu olarak Irak toplumuyla kaynaşmaya başlamış olan Türkmenler, zamanla evlilik gibi toplumsal ilişkilerin de etkisiyle daha ziyade Bağdat ve Samerra gibi kültür merkezlerinde yerleşmişlerdir. Bu etkilere karşı kültürlerini korumada büyük bir gayret sarf etmişler, hatta yeni kurdukları mahalle ve semtlere de kendi adlarını vermişlerdir (Bayatlı 1996: XVIII).

İkinci Dönem

25 Aralık 1055 yılında Selçuklu Hakanı Tuğrul Bey'in Irak'a girmesi ve Bağdat'ta onun adına hutbe okutulması ile 1918 yılı sonuna kadar devam edecek Türk hâkimiyeti başlamıştır. Irak'a en yoğun Türkmen göçü, Selçuklular döneminde gerçekleşmiştir. Selçukluların Irak'a hâkim olmasıyla birlikte egemenlik altına alınan bölgeler Türkmen beyleri tarafından yönetilmeye çalışıldı. (Saatçi 2015: 17).

Böylece Türkmenlerin büyük bir kısmı Irak'a gelmiştir ve orada bir kaç Türk beyliği kurulmuştur. Musul'da Atabeyler, Erbil'de Zeynettin Küçük ve Kerkük'te Kıpçaklar (Kıfçaklar) varlıklarını göstermişlerdir. Irak yöresine gerçekleşen Türk göçünün esasını teşkil eden ve Irak'ta yerleşme çağı olarak nitelendirilen göç dalgası, 1050 yılından sonra Selçuklu devri sıralarında gerçekleşmiştir. Göçler; Karakoyunlular (1350) ve Akkoyunlular (1470) dönemlerinde de devam etmiştir. Selçuklular, İlhanlılar, Musul Atabeyleri, Erbil Atabeyleri, Kerkük'te kurulan Türkmen Beyliği, Akkoyunlu ve Karakoyunlu dönemleri, bölgenin tam manasıyla Türkleşmesine neden olmuştur (Hürmüzlü 2013: 17).

Üçüncü Dönem

Irak'a üçüncü ve en büyük Türkmen göçü dalgası, dört asırlık Osmanlı yönetimi sırasında (1535-1919) ortaya çıktı. On altıncı yüzyılın ilk yarısında Osmanlılar Irak'a yayılmaya başlamışlar, ezeli rakipleri Pers Safevileri'ne karşı savaşlar başlatmışlardı. 1534'te, Kanunî Sultan Süleyman döneminde, Musul Osmanlı İmparatorluğu içinde yeterince güvendedi ve bölgedeki diğer tüm idâri bölgelerden sorumlu ana vilayet (eyalet) oldu. Osmanlılar Anadolu'dan göçü ve göçmen Türkmenlerin kuzey Irak'a yerleşmesini teşvik etti, din âlimleri de Alevî-Bektâşî (Câferî) İslam'ı vaaz etmek için getirildi. Bölgede yaşayan sadık Türkmenlerle, Osmanlılar Mezopotamya'nın güney vilayetlerine güvenli bir yol tutmayı başardılar. Fethin ardından Kerkük sıkı bir şekilde Türk kontrolü altına girdi ve "Gökyurt" olarak anıldı, modern Irak Türkmenlerinin Anadolu ve Türk devleti ile ortaklık iddia ettiği tarih bu dönemdir.

Irak Türkmen Türkçesi ve Türk Dili Tasnifindeki Yeri:

Irak Türkmen ağızları, batı Türkçesinin doğu yöresinde (Azeri Türkçesi) yer alan ağızlar topluluğuna girer. Azeri (Doğu Oğuz) Türkçesi, dil coğrafyası bakımından yer yer Güney- doğu Anadlı ağızları, Güney Kafkas Azerbaycanı, İran Azerbaycanı ve kısmen Suriye Türkmenlerini almaktadır (Buluç 1975: 181).

Irak Türkmen Türkçesinin konuşma dilinde şehir, kasaba, köy ve hatta mahalleler arasında bazı ağız farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıklar bazen aynı il, ilçe, bucak bazen de bunların iki mahallesinde bile göze çarpmaktadır. Bu hususun değişik devirlerde bu bölgeye göç edip yerleşen boyların, daha 11. yy'da Türk boyları arasında varlığını bildiğimiz ağız farklılıklarından ileri geldiğini söyleyebiliriz (Beyatlı 1996: 329).

Irak Türkmen Türkçesi konuşma dili kendi toplumu içinde görülen şive ve fonetik farklara rağmen bir bütün olarak bakıldığında bu topluluğun kendine özgü bir Türkmen ağızıyla konuştuğu görülür. Bu ağızda coğrafi ve siyasi şartların etkisiyle Arapça ve Farsça sözcükler oldukça fazla görünmektedir. Bununla birlikte Irak Türkmen Türkçesi güney batı Türk lehçelerinin doğu sahası içinde yer alan Azerbaycan Türkçesine dayanmakta. Irak Türkmen Türkçesinin konuşma dili ve kullandıkları alfabe itibariyle Türkiye sınırları dışında kalan Türk topluluklarının dillerine göre farklı özellikler gösterir. Bu özellikler, sadece konuşma dilinde değil, yazı dilinde de kendini gösterir. Irak Türkmenleri konuşma dilinde Azerbaycan Türkçesine çok yakın bir ağız kullanırlar. Yazı diline ise, Osmanlı döneminde kullanılan Arap harflerine dayalı yazı dilinde (folklor konulu metinler hariç) Türkiye Türkçesini kullanırlar. Yazı ve basında Osmanlı alfabesine sadık kalmakla, zamanla Osmanlı etkisinden ve yabancı sözcüklerden arınarak hemen hemen tam bir öz Türkçe üslup kullanıldığı görülür. Bu arada, Latin alfabesine geçme çabalarının da var olduğuna değinmek gerekir. Bunun da en önemli örneği yine Kardeşlik dergisidir. Arapça ve Türkçe olarak iki dilde yayınlanan bu derginin Türkçe bölümünün 1964-1971 yılları arasında yayınlanan sayıları zamanla artan ve sonra devlet kararıyla yasaklanan Latin alfabesiyle basılmakta idi. Devlet ise kendi siyasi amaçlarına hizmet etmek için yayınlanmakta olduğu gazete, dergi ve kitaplarda sadece Latin harflerine savaşı açmakla yetinmemiş, Arap harfleriyle yazılan Türkçe -

devletin deyiimiyle Türkmençe- yayımlar için Osmanlı imlasıyla bile ilişkileri kesmek amacıyla uydurma imla kuralları dayatmıştır (Hürmüzlü 2013: 18).

Irak Türkmençe ağzının en önemli özelliklerinden biri teklik ve çokluk 2. kişi iyelik eklerinde görülmektedir. Bazı yerlerde teklik 2. kişi iyelik eki +v, çokluk 2. kişi iyelik +vIz / +vUz şeklinde geçmektedir. Bazı yerlerde ise bu ek +y (teklik 2. kişi), +yIz / +yUz (çokluk 2. kişi) biçiminde kullanılmaktadır (Şahbaz 1979: 6). Çalışma bölgemiz olan Altunköprü (Y) grubunda yer almaktadır.

Altunköprü ağzı Erbil ağzında olduğu gibi kişi zamirlerinde diğer bir farklılık görülmektedir. Irak Türkmen Türkçesinin genelinde kişi zamirleri “ men, sen, o, biz, siz, olar” şeklinde olmasına rağmen (V) grubunda bulunan Erbil ağzı ve (Y) grubunda bulunan Altunköprü ağzında (bem / bilem, bēy / bilev, bēşī / bilesi, bēmiz / bilemiz, bēyiz / bileviz) şeklinde görülmektedir.

Altunköprü

Irak'ta Türkmenlerin yaşadığı şehirlerden biri olan Altunköprü'nün tarihi, M.Ö 228 yılına kadar gitmektedir. O dönem Altunsu adıyla bilinen kasaba, Roma İmparatorluğu'na bağlı olan Şimar / Şimard eyaletinin başkenti kabul edilmiştir (Alazzavi 1939: 150). Kerkük'ün kuzeybatısında bulunan Altunköprü, Kerkük'ten 44, Erbil'den 50 km uzaklıktadır. Kerkük ile Erbil arasında bulunan küçük Zap Suyu kıyısında kurulmuş bir kıyı şehridir (Bakır 1966: 3). “Altunköprü” isminin kökeni hakkında birçok rivayet bulunmaktadır. Ancak bu rivayetlerin hepsi birer efsaneden ibaret olup bilimsel bir kaynağa dayanmamaktadır. Rivayetlerden birincisi, bu kasabada köprü yapılırken, köprüye bir altın halka takıldığı bu sebeple bu adla anılmıştır. İkincisi ise, köprünün yapımı için kasaba halkının aralarında altın toplayarak devlete bağışladığı ve köprünün bu paralarla yapıldığı için bu adla anıldığı yönündedir. Üçüncüsü zengin ve verimli topraklara sahip olan Altunköprü bir altın ocağı sayılmakta ve bu adla anılmaktadır (Dakuklu 1965: 29).

Yazılı kaynaklarda ise şehrin adına ilişkin şu bilgilere rastlanmaktadır: Köprü Suyu adıyla anılan ırmağın her kolu üzerine bir köprü yapılmıştır. Irmağın yukarı kolu olan Altunsu, üzerinde bir köprü yapıldığı ve bu köprünün Altunsu Köprüsü ile anıldığı ve zamanla bu adın, halk ağzında Altunköprü'ye dönüştüğü yönündedir (Saatçi 2018: 15). Bir başka kaynakta ise Osmanlı Padişahı Sultan 4. Murat'ın Küçük

Zap üzerinde bir köprü yapılmasını, harcanacak altının köprünün ağırlığına olmasını istemesi üzerine, buraya bu adın verildiği belirtilmektedir (Vehbi 1956: 356).

Coğrafi ve kültürel zenginliklerin yanı sıra Altunköprü, birçok dini ve tarihi esere sahiptir. Kasabanın Orta Yaka denilen bölgesinde Sultan Özbek Türbesi, Büyük Yaka kısmında Sultan Recep Türbesi, İmam Mehmet Türbesi, Dört Kapılı Türbe ve Şeyh Bahir Türbesi bulunmaktadır. Küçük Yaka'da ise, Seyid Ahmet ve Seyid Kayabaşı Türbeleri oldukça önemli mekanlar arasında yer almaktadır. Bunun dışında Kuş Kaya, Şevket Talat Kayası, Kazam Kaynar, Habeş Kaya, Zerzemi, Namaz Kılan Kayası ve Burun Başı, Altunköprü'de bulunan turistik mekânlar arasında yer almaktadır. Altunköprü, jeopolitik ve tarihi öneminden dolayı birçok yabancı tarihçinin araştırmasına konu olmuştur (Herzfeld 1910: 322). Yıllardır süre gelen Araplaştırma politikası ve siyasi baskılara rağmen Kasabanın nüfusunun çoğu Türkmendir. Burada yaşayan Türkmen aileleri şunlardır: Ağalar, Bakkal, Oruç, Demiral, Begler, Ataş, Allaflar, Atalar, Balıkçılar, Behlül, Azizli, Hayyavi, Salihi, Sarhoş, Balyemezler, Bayraktar, Bayatlı, Dilber, Zava, Nohutçu ve Şehalar (Saatçi 2009: 57)

BİRİNCİ BÖLÜM

Metinler

1.

Anlatan: Ahmet Sınabar Settar

Eğitim Durumu: okuryazar değil

Yaş: 30 yaşında

Mesleği: bakkal

Konu: Altunköprü'de Ziraat

biz ältünçöprü felehētlig, felēhetlig diyēğin diline, çöprüde ēyyi kārızımız war yāz
cünü bizim ēyyi kabağ bādıncan olı bibērımız ēyyi olı hiyārımız ēyyi olı ağaya
3 dēyim lōbiyamız war yaş fāşlıyāmız war 'eynen eçeller çöprüde tamağa kārız kāvın
war bılar hāpsı çöprüde olı işte kiş cünü bēmize türçyeden cēli yāz cünü diyesen bele
mēwēmiz o ğada yōhtı baḥasan 'incirimiz war ērúcümüz war nārımız war bılar yāz
6 cünü olı eee ağaya dēyim ḥaş war turp war yāz cünü işte tuḥur tuḥur cēli mēwēmiz
cēli işte lahana war kēnēbiḥ war kişte bılar diyēğin

Konuşmacı: be sēziw bağda neler war?

9 bizim bağda çoḥ çoḥ şey ēçibiğ eee ne diyeller 'incir çoḥ ēçibiğ bı il 'incirimiz çōhtı
ērúcümüz çōhtı nar he bele 'eynen çōhtı pırtkal war lelēnci war misçi war bı sefer
bizim işimiz 'irāki misçi çöprü misçisi āyrıdı he başka dağları çoḥ āyrıdı bıların

12 **Konuşmacı:** ēyyidi siz kōprüden kōprüye şatsız yohşa kōprüden dışarya da?

yoh çöprüden çıḥar bizim çıḥmāğımız yē'ni yāz cünü eng çoḥ ne çıḥar baḥasan
tamağa bādıncan kabāğ bibēr kārızdı kāvındı bılar hāpsı bağdad başraya cider yē'in
15 tirileyden he. Bizde indi bir adam war o adāmın ādı bele tamam qalmāyib her il cēli
irannan cēli ağalārın yerini eçer kārız kāvın irāni tōhūmuydan birdan cider cünuba
o kārız kāvınlar irannan cēli çiyüz dōnūmdi üçyüz dōnūmdi welew bir il me'yen
18 yalan olmāsın dēyim bin dōnūm ētmışiydi bütün şaneşin ağalārın diyeg mezher ağa
cilindi olārın yerin hāpsin olar tutuplar çürt elindēdi olārçu ediller.

Konuşmacı: *ēyyıdı kōprūde ēskı ēskı baqqallar diyēğın 'elwede olanlardan kimlērı*
21 *tānısan?*

bağda olanlardan bağda olanlar olar serpeç cili serpeç cili de yōhtı bazāncılar bes bı
kardeşı da turşucıdı bilmem daha ācūhtı ācūh dōcı olar yānına da cidesen işte
24 çōprūde fellehler sēyyıd gāzıdı calal çukuldı necmēddındı dāyı necmēddın bılar şey
ēscılerdı hāpsı hēccı 'ızzēddın.

Konuşmacı: *babawdan biraz beḥş ēle?*

27 he mēnım de babam rehmetlı gēçılıb kıurban ōlıb size o da wāhtında işte 'eynen bele
fellāhçılığ ēdērdı bağdā.. başraya bırdan mal aparārdı onda lōrumuz wārıydı 'eynen
çōprūden dūşērdiler bağdada kute cidērdiler ye'in çoḥ çoḥ hara istiller cidērdiler
30 bē'ız sefer fawa aparārdılar şeymey yē'in 'ırākın enç ēḥır kāpsına ora bancan kabāğ
aparārdılar ordan mawad cētırdiler bı terefe bı hüçmet wāhtı şaddam hüsin wāhtı bı
hakatlar indi diyēğın fellāhlığ o gada kalmāyıb hāmsı urma wurma ōlıb ewwel çoḥ
33 ewwel bir bērmıl nēft gāz alārdıy bin beş yüz dinara indi çiyüz elli bin dinārdı felleh
nē'rı hāmsın mirāşsa ēdiri baḥşan çōhı zer'ātın ētmiri buğda ēçib he baḥşan dārrı
ēçiri arpa ēçiri çōhı waz gēçir nē'in şeyliğten diyēğın ustad ee bācan ētmeğten
36 kabāğtı tamarādı hiyārdı he ēçinin çōhı waz gēçip hāmsı wurub asānt işlere bılar
asānttı ilde çoḥ çoḥ beş āltı sefer şuw wēreller ōlı bılar o gada māşrifi yōhtı

Konuřmacı: *siz hāzır neler gētiresiz başka ūlkelerden?*

39 he biz indi diyēğın kışte diyēğın mēwsım ōlı diyēğın kışte bele pāyızda çoḥ mālımız
kalmaz bēmize türçyeden cēlı nar cēlı tamarāta cēlı hiyārdı bibērdı bılar hāmsı celer
bılar hāmsı bılar daha bizim daha türçye üzērinedi..

42 **Konuşmacı:** *ēyyıdı bizimki fiyatları necēdi ee türklērin fiyatları necēdi si'ir?*

wallāhı si'ir si'ir yalan olmāsın dēyım beye türçi daha ucızdı ōzimizçinnen he
ōzimizçi nece diyēğ çıhātsız bele hāmsın yāziya pay etmez olāşın ye'in bizim
45 bazara cider. hāmsı bağdā cünuba cider sileymāniye cider āyrı yere cider çōprūden

bizim āltınçōprü yē'in diyēğ çoḥ bir cūzel yerlērı war bes ne diyesen hıçmētımız
bele dōcú bēmizi işlettırsın bēmize yer wērsın tēwzi' etsın işleyēğın yapāğın işte
48 yōhtı

Konuşmacı: *ēyyıdı ne yērlēri wārdı sizde?*

bizde hāmsı tūcārı yēr ee zer'at yērı war ēyyı zer'at yērlēri war arpa

51 **Konuşmacı:** *adlāri nēdi mesele o mantākānın ādı ēktiđiwiz?*

he war nece yōhtı hāmsı yēr yērdı bizim diyēđin çōnūkte eng tamața birinci çōnūkten
çıhar bele dōcı dāyı çōnūkte çıhar keyye bāřında 'eynen bele cūzel hiyār war çoh
54 cūzel hiyāri war řuw bāřı mālıdı çoh dātli yeşildi cene bele ēyyı lōbiyāřı ōlı keyye
bāřının he ehlen wēsehlen. kere sālım hacera ee kaşka diyēđin sērbil he bılar hāmsı
çoh çoh cūzel ne'ın bele yērlēri war kere bēđdi řāri çēmdi bılar çoh cūzel yeřilliglēri
57 çoh 'ēntikādı

Konuřmacı: *ne fetrēsinde diyēđin kōprū řātıřa bařlar bařka yerlere nāřı aylarda
başlar?*

60 walla bizim tāmūzdan řōra biter he tāmūzdan řōra biter he tāmūzdan řōra biter
bes bādıncan bibērimiz kālı o şey ee bibēni mālı cētiri bibēni war řānēřin war olar
kālı pāyıza

63 **Konuşmacı:** *bılar nēdi bilāri annat?*

bılar bilārin ee biz řuwa yāhūn ōldıđımız zaman tēz bizim mālımız şahta wırar
yāndırı diyēđin ōlar birez uzāđdılar ye'in bir se'at yārim se'at macālı war olar kālillar
66 he olara şahtan uzāđdılar olar çoh kālı ne'in yalan olmāsın dēyim beye olar kişe keder
kālı yāđıř yağana keder orda mal war biber war bādıncan war he tamața koyābılrıđı
ne'in nāylon āltına nāylon āltında 'eynen kırmızı ōlı çıhardabilig 'eynen kişte de
69 bılar war. Yo onnan yoh ee yāz cünü tamaťařı kalmaz diyēđin cēli kupārdırıđı
biraħāriđı neylon āltına řaman koyāriđı āltına cūzel ūzēriň çurđalāriđı heftede birđün
ačāriđı paklāriđı kırmızıřın çıhardāriđı řāriřı cene kālı cene ūzēriň ōrtēriđı ne'ni diyēđin
72 bı kişi bele yāza keder pāyıza keder he bele olı he ttā hāmsı bişer biz ne'in bele
geçērdı çoh cūnlēri bes indi ħamd ōlsın türçye řađ ōlsın türçyēniň yōlı açıb bēmize
her wāhit cēli bādıncāndı kabāđtı bibērdı bizimkinnen de daha ucuzdı ħamd ōlsın
75 āltūnçōprū ne'in çoh çoh bele bir hoř yērdı çoh ta bele mezārı' yērimiz war nece
dēyim difā'i yōhtız he mēwe yēridi yeşillig nece dēyim difā'i yōhtı he mēwe yēridi
yeşillig yēridi ne'in çoh bir şey hawāřı çoh paktı iřleyēni çoh tı siz bir da genelde
78 'elwede iřler herkes tamam he yāz cūnlēri 'lwede he diyēđin telebe ōsūn hāpsı

'elwede işler he hāmsí 'elwede bē'izen ne'in baḥasan bazarda işler. herkeşte bili
'elwe işin he herkeş bili ḥamd ōlsín ye'ni mēwe şātıldıđ uçin herkeş 'elwe işin başarı.
81 he bē'izi cider ḥambāllıga baḥaşan bir pikab durub pikaba yüklele onbin mınnan ālı
bēş bin onnan ālı ḥērçlıđı çıḥar he nē'in işekānı yērıde billeler.

Konuşmacı: *her zaman işte wārdı*

84 işte war ḥamd ōlsín he. çöprú millētı hāmsí fākkır insāndı hāmsí işleyen millētı
hāmsí pisliğ ārtıđındādı muşkile muşkileden 'ilaşelēri yōhtı

Konuşmacı: *ēkđ ēkđ billem?*

87 he bes indinin indi diyēđın çöprúde çim ḥüçm ēđiri iran ḥüçm ēđiri indi iran ḥüçm
ēđiri birdenēmiz war 'abbas ādlı çöprüdeği 'ēkıdti bilmem nēđi cünubtan cēlib
babāsını kōymúri işlēsın hem 'lemnen ḥawa ālı baqqallardan tucarlardan
90 yoldākılardan garaç war nē'in mal ātıllar sada türçi māl kōyıllar bizim 'irākı cēđiri
cünuba olardan ḥāpsinnan.

Konuşmacı: *yol kesennler yē'ni?*

93 he he özlēri yol çesēndiler her şayaradan on waraça ālı bēş waraça ālı bāḥısan nē'in
diyeğ indi kánúnaka cün be cün ḥarab ōlı çöprúde he inşalla dōnnıđ 'eynen ēşçi
cünlērimize ōz bele ḥüryētimize çēfimimize cöre işlēriđ kimse kārışmaz inşalla işimize
96 he walla.

2.

Anlatan: Aslan Sait Köprülü

Öğrenim Durumu: okuryazar değil

Yaş: 79

Mesleği: balıkçı

Konu: Altunköprü'de balıkçılık

ältünköprü bālîgtan māşhúruydîg gidêrdîg bālîg tutârdîg yuħarda ařaġada dibise
ķeder belēmimiz wârdî bir de gidêrdîg dukana ıaķtaķa yollardan enêrdîg ġetîrirdîg
3 âltünköprüde ewwel yôhîydî hâwîz bālîġî indi peyd ôldî hâpsî âltünköprünün
bālîġçılârîydî bîrda işte ölen ôlûb ķalan ķâlîb biz māşhúruydîg nê'în biz baġdada
bālîg wêrêrdîg muşıla bālîg wêrêrdîg köprüde ķedîm bālîġçılârımız wârdî bele
6 rehmetle ķılşın ķere bālîġçî řâdîķ bālîġçî indi ķere allah'ef êtsîñ uřaġlârî 'eynen
bālîġçılıġ êder ee haç silayaman âbîd cilin babalârî ee çoħ nê'în bütün köprüydiler
dâyî ġurşît wârîydî allah'af êtsîñ ġesen wârdî dâyımydî bılar hâpsî ġetîler bî cilid
9 ġetî kime ķâldî êwletlêrîne indi de êwletlêrî mîstâmîrdılar bālîgtan bizim e
âltünköprü řâţımız řaţ zuġîr diyeller bir dörtte memnu' ōlî dōġırî onda onda kimse
tutmaz onnan řôra tutallar řaţlârîn bôyîca ıor ķurallar we indi lezel war ġideller bu
12 ķeye bâşının ařaġâsında ġıdır müşîre ıor ķurallar sebbeh ġetîriller şey êdeller şatallar
işte bu tukan da mênîm ķardâşım sezêrîndî bālîġ ġetîriller âlî belêrînnen âbîrda nezer
bîdaha ķardâşî eħmed o kemâlîyette ôzlêrînîndî bîrdâdî.

15 **Konuşmacı:** *Siz neççe ildi bālîġçısız?*

walla biz neneden ôldîġ ôzûmûzî ġördûġ êdêrdîġ bes onda indiki kimin dōġıydî onda
şuwa atârdîy ôzıy řâwîġıy ôlîrdî aramâzdîġ indi ıorî ķurallar sebbeh ġideller çekeller
18 bê'îd ıorîn nêw'î war

Konuşmacı: *ne new' bālîġlar war?*

wallâġî bizde bālîġ wârdî řâbîţ bizde wârdî ķazzaġ bizde wârdî bes eee ķardařa
21 dêyîm işde ġâmî lêwîñ bālîġımız wârdî nâġşî olsâydî çıġhârdî bizde wârdî ķuşķumru o
ġestêyçî êyyîdî dêrrişîni şoyârdîlar dermênîyîdî belêrîne işte indi ķalmâdî o şan'ât nişi

yē'ın düştü inşanlar bē'ız ellērīne şatıta indi o ğada ğētmīller işte yawaş yawaş édeller
24 bē'ız gün ğédeller bē'ız gün ğétmezler we indide bı bālīğı nezer kōprú mālī şatar
hāwızdan da gelse bıra ālı yāğış yāğdığına birez bālīğ baha öldı. we biz de
hızmettēyīğ sēniy ne ēmriy warsa

27 **Konuşmacı:** *ēyyıdı bırda bālīğlar dēdiw dōrdıncı aydan mēmnu' olı?*

he bir dōrtte bizim ziraā' zığıf diyeller māntıka māntıkādı

Konuşmacı: *neççe māntıkada tıtlı kōprúde?*

30 Kōprúde işte bı kōprúnün dōrtbın etrefinde

Konuşmacı: *adlārın şayābılsen ne yērlēri war?*

wallā bırdan gidesen mesele kaşka ğēli hurhur ğēli atlan bıra dermanal ğēli işte bırda
33 tōr kurulu yē'ni orda tēbıt kālınmaz bir de ewwel tērh atārdılar tērh kurulmāzdı atardı
bırdan gidērdı yuharya keder bālīğ hurşa ğōrkürü ğōrkürü indi o kalmādı indi tōr
kurallar işte māşhúrdı āltúnkōprú bālīğtan bes ihtiyārlar öldı bē'ız tōremelēri kālīb
36 işte olār da nētsınler ne bir tē'inet war ne bir işlēri war mācbúr işte kāhtılar
keşabātlığa he wallā

Konuşmacı: *bālīğ sizde başka yērlere ğōnderēsiz kōprú bālīğın?*

39 biz ewwel ğōndēriřdiğ bağdada bağdad muşıl sileymāniye pāriřdiğ şayaralārımız
wāriydı ewwel dewlet zira'ede pikabta wēriřdi fellēhin bālīğçılara indi biz bele öldiğ
ğēdiřiğ muşıldan bālīğ ğētiřriğ ğēdiřriğ başka yērden ālıriğ.

42 **Konuşmacı:** *yē'ni kōprúde bālīğ tutmağ kālīb yohşa mēwsimidi?*

kālīb bes böyyük döği yārim kilo bir kilo her şeyin mēw'idindēdi he wallā indi o
yōhtı.

45 **Konuşmacı:** *bırda bulunan bālīğçılar diyēğin kōprúde en ēskj bālīğçı kimdi?*

eng ēskj bālīğçılar dēmirem sene yē'ni öldüler tōremelēri kālīb mesele adlārı mēciđ
wārdı allā 'ef'etsin selim şola wārdı hec sileyman bālīğçı wārdı ēskj adamlar bılar
48 hāpsı ğēttiler bes indi tōremelēri kālīb bē'izi işler bē'izi işlemez he.

Konuşmacı: *indi bırda ğençler çimmeğ hāpsı bili?*

he kōprúnün küçig uşāğınnan tut böyyúgüne qeder çimmeğ bililler ebele belēsi yōhťı
51 babāsi gētiri ālıştırı bēsın bir ay şōra ōzú çimer cisirden atallar ōzlēri sen inşallā indi
kişe gēldiğ allā 'umúr wēse yāz günü ge bağ cisirde ne gada atallar ōzlēri.

Konuşmacı: *nāhşı yaştan uşāğı ālıştırallar?*

54 wallā ōzú dörd, bēş yāşına girmēğiyden bēsini ālıştırallar he wallā gōzúmsen hoş
gēlibsen.

3.

Anlatan: Semir Suhad Muhammet

Öğrenim durumu: ilkokul mezunu

Yaş: 39

Mesleği. balıkçı

Konu: Altunköprü'de Balık çeşitleri

indi āltúnçōprúdi ōzú tēkrıben bizim on āltı on new' bālígımız war şābbútı qazzāğtı,
torpāhçındı ēnni heddēdi mēhşútti dinnidi ee rusidi bı ēnni ēnni rusi ēnni bālíglar
3 kúşqumru kúşqumrumuz war şuw ilānı da war sēmmiz hedde

Konuşmacı: *başka bu ne mēwsiminde çoğ ōlı*

ōzú bı dōrdınci ayda bı bālíglar ağnar üçünci āyın onāltısınnan bele başlar
6 ağnanmağa bılar. ee indi şāwıgıtı bālíg ōzın şağlar sāwıg ōldiğiydan on ikinci āyın
tākrı om birinci āyın om bēşine cirenne şōra bālíg daha ōzın daha ōzın şağlar sıcağ
yēr ağtāri neden ōtúllü haywan tēsır éder ōzine kinci āyın on āltısında daha çıñar
9 ımırta yığmağa bılār haywanlar erçeç dişi arhāşuna kaçır.

Konuşmacı: *ağlamağ wāhtı?*

yō ağlamağtan öcde ōzi bı bālíg çı sefer tēlkıñ éder birinci ımırta yığar ,ōzi bı rusi
12 nēw'ı ki sefer doğar bir dōrdınci ayda bir de pāyızda doğar he ilde çı sefer doğar bı
haywan

Konuşmacı: *siziw bālíg harda çoğ tutılı?*

15 wallā bālīg bizim şā...

Konuşmacı: *neççe māntıķāwız wārdı neççe bölge wārdı orda tuṭāşız?*

18 indi bizim bırdan şeyden kaşqadan eneller ḥettē şeye çimin dıbsın sēddı yānına çimin
bizim ḥēddimiz bıralārdı çemet berennen ener talḥ atallar tōr qurallar şey edeller bı
cisır altta bālīg çōḥtı he. bizim şuwumuz dukannan cēlī irannan da cēlī dokan içinen
21 bına diyeller zābılsāğır he āltúnçöprú şuwuna dēyeller zābılsāğır. he dōrdınci aya
cirendeğ bı ḥaywan ağlamağa başlar bes qazzağa celsey meselen şābúttı dinnidi bılar
bılardan öce alınır he ḥurda bālīglar birinci aydan başlar ağlamağa qazzağ çinci ayda
tēkrıben birınci āyın yārısında ağlar

24 **Konuşmacı:** *ēyyıdı neççe bālīgçı wārdı ēskı tāndıgıw adlārın diyesen?*

ēsçı şādık bālīgçı wārıydı āltúnçöprü ḥāḥıydı dāyı selim şola wārıydı sēlım şola dāyı
nuşret ee dēwrış razzağ wārıydı dāyı kere wārıydı.

27 **Konuşmacı:** *bılar qālıblar?*

yō bılar gēçılıp he bılar ēskı bālīgçıydı ee war bālīgçı ḥāccı gālıbyıdı ḥāccı
şalmānyıdı men tāndıgım bınlar ḥāccı şewket cılı ēwwelden bılar ḥāpsı bālīga işlerdı
30 he bılar cidērdıler yuḥārdan enērdıler cētırērdıler çöprúye

Konuşmacı: *ēyyıdı bālīgtan başqa diyēğın başqa bir bālīg türlēri bālīg new'lēri ne
tāptıbsız kōprúde?*

33 wallā indıye çimin bilmirem bir şey ṭapmāmışıg

Konuşmacı: *eng böyyük bālīg nanca olı?*

wallā bırdı çıḥārdıblar tēkrıben yüz dokzanbēş çilo

36 **Konuşmacı:** *ēyyıdı böyı nanca olābılı?*

wallah böyı tēkrıben üç mētır üç buçıg mētır. war bēyyüg bālīg war bırdı belı.

Konuşmacı: *siz bırdı kōprúde diyēğın belemnēn tuṭāsız gēmiyden tuṭāşız yohşa elden
39 tutāsız ne şekilde tuṭāsız bālıgı?*

belem war bele durğun yerlerde cem'et çüpten kıurar şayara çüpten kıurar şayara
çüpyüden. e bē'iz yer elden tutulmāđı zehmētđı çünkü nēđı ēnnıdı şuw cere tōrı
42 kıuraşan tōrdı hāpsı tōrı kıurığ sebbeh cidēriđ bahāriđ.

Konuşmacı: *yē'ni gece kıoyāřız?*

he aşşam kıurığ bı mehel çindiden řōra gece kālı sebbeh cidēriđ parçalāriđ ōzın.

45 **Konuşmacı:** *ēyyıdı kōprıde bālıđ tuşmağ yēri neççe yerde wārdı?*

wallā işte dēmırem yuhradān ařāđıya indı bizim yē'ni dōrd beş yer war neççe yer
wārdı kere sālım war dermene war kıaşkayanda bırdā war e bizim bı şaş bāřı ōzıdı
48 hāpsı āltúnçōprıdı ee hāwı war bes hāwı mēřhırdı bēhırdı hāwı mēřhırdı işte
seddeye çimin welhāřıl çōprıye 'ēyıtı.

4.

Anlatan: Mustafa Kamil

Öğrenim durumu: enstitü mezunu

Yaş: 30

Mesleği: öğretmen

Konu: yorgançılık.

yē'ni bizim işimiz yorgānçılığ diyeller ee kēdīmnen indinin çoğ farkı war mınnan
öcde arwat baḥşān arwad nēdērdi kōyın tücü aparārdi ewde nēdērdi yē'ni ee şuf
3 kōyın tücünü yaḥārdi birinci ewde şōra damda bir tēşt içine koyārdi ayāğıydan
başārdi şōra cüneşe wērērdi tēkrīben sürērdi cirmi cirimbēş cün bir ay minı tamam
paklārdi gētīrirdi yāmıza iş bıydı onnan şōra edērdiğ döşşec edērdiğ yāştúğ edērdiğ
6 cödēliye edērdiğ başka şeyler edērdiğ koşa edērdiğ bes indi kalmādi iş indi ḥāpsı
seferi olīb hāni bı şinā'ı şeylērın indi her şey bılar olıbtı. O wāḥıt ēşçilēri çoğ selēşim
adam wārdi taḥtadan yāpmıştı tēlden, tēlden yapārdı taḥta bēlinde yüclērdi yē'in çoğ
9 ēşçini dēyīrem yo bizim uşāglıgımızı daha ēşçini dēyīrem dolārdi fēri' fēri' baḥşan
bir arwādın bir döşşeci war istiri āttırşın nēdērdi adāmı çağırırđi ewe otırırđi ḥāwişte
pāmbúğı koyārdi bı adam otırırđi çi se'āt üç se'āt dört se'āt mının döşşecın dōc bı
12 ağactan hā hā elden dōc tēlden bı pāmbúğı āçtırārdi onan şōra döşşec edērdi parāşın
ālirdi çıḥārdi fēri'de dolanārdi çağırārdi pāmbúğçı pāmbúğçı fēri' fēri' dolanārdi
meḥelle meḥelle çola çola pāmbúğçı çağırārdi şōra bir dene işi olsāydı çağırırđi ewde
15 otırārdi ḥāwişte edērdi tüçen yōḥıydı mından önce indi dēğışildi indi her şey biz
diyēriğ taḥawwır ēdiłti bes inānın ēşçiler daha ḥōşıydı keşke bele olsāydı bes men
uşāglıgımı selēşim beye ye'ni biz uşāğıydığ orta yaḥāni dēyīrem beye bes uşāğıydığ
18 nēydi yāz cünü celsēydi her zaman bizi şat başı şatıa cōrērdiğ şatıa da nēydi
sibākıydı cisirden atmāğıydı yan tūmmāğıydı şona oynı wāryıdı şona tūmārdığ.

Konuşmacı: *şatın hayanında çimerdiwiz?*

21 şatıa şatıa ye'in burında çemde nōḥitçılar terēfında orda çayda çayımız da wāryıdı
çayda çimērdiğ birdene tūmārdi o arḥadaşlāri aḥtarārdılar minı tuşşaydıla ellērın
başına wırşaydılar bı bitti he mının işi bitıbtı fe gērsi bı sefer şıraya gēçērdi a bıydı
24 şōra ne olārdi şatıan çıḥandağ çāmır şawāşı ārdi biz de çāmır şawāşı bes bē'izi

nédêrdî çâmîr çine daş koyârdî he hette çalanda èyyi âğîrtşın fe bı hîllêydî olmâzdî he çâmîr şawâşî oynârdîg he bılarîydî işte uşâğlîgımız bıydî bizim.

27 **Konuşmacı:** *èyyîdi indikiyden êskî?*

ye'ın biz uşâğîydîg indi biz ye'ın men têkrîben bir 'umre yêtişmişim têkrîben onçı onüç yâşında qorhârdîm bazara cêlîm düz dèyîm beye yoĥ bazara o bir fer'imîze
30 cidêbîlmêzdîg qorhârdîg bı şikiliydi ye'ın indi baĥşan uşâğ onçı yâşındadî on yâşındadî baĥşan otîrîbtı kâftîryede bazarda he baĥşan kemere sürri kemere sürri ye
33 'ın bılar neye yol açırî sefer êdîri baĥşan müşkîleye yol açırî baĥşan bir uşâğî bâştî ye'ın birdeneye çâptî, bir deneye çâptî müşkîle êdîri fe indî onçı baĥşan uşâğlârîmızın yârşî hızı anlâdîy onçı baĥşan baba uşâğa şaytara êdêbîlmîri baba uşâğa ye'ın bizde o cün meçtepte bir hâdîse öldî bınan fetre êwwel babânın biri
36 cêlîbtî meçtebe ôğlîm şorsîn dèyîri ôğlî pöbcî oynırî e dèdîg al êlînen mobâyılı ôğlî çâğîrdîg idareye ôğlî dèyer ôğlîm wêrrem beye mobâyılı bes bir se'et oyna şora allam êlîyden èyyîdi ye'ın bir şekîl dèyîri yarwârîrdî uşâğa bir mıtawaştadî ha ôğlîm. Baba yarwâllî ôğlîna dèyîri ôğlîm beye bir se'et wêrrem mobâyılı bizim wâhtî inan o
39 talâfûn kellêmîzden olârdî aşlan babâmîz celsêydî meçtebe o cünü cêttiğîmîz cünîydi dêrdî sen ille bir şey êdîbsen ye'ın suç mende olşa yen üstedte olşâydı suç yôhîydi
42 sen muĥasebe olînmîştîy demêzdî ustâd sendêdî suç . Ye'ın baba dêsîn uştada sen ôğlîma gedrêdî şey yôhîydi bele bir şey suç he sendeydî ye'ın ne olşâydı suç sendeydî yôhîydi bele şey mence o çoĥ cüzel bir şeydî çünçü uşâğ her zaman uşâğtî
45 üz wêrsey bêşîne ĥarâblîg êder we ôzünde suç döçise belîn tutşay yârîn bir cün gelet iş êder. Bir ayrı mâwzî'a atlanmağ istîrem ye'ın mınnan ôgce çöprü ĥâĥî çoĥ fêĥkîriydi ye'ın 'kîliyyen de fêĥkîr inşânîydılar herkes ôz üzü üzernê bir inşânîydi ôz
48 niyêti üzêrîneydî ye'ın baĥşan ĥemisler cünü nêdêrdîler qaĥârdîlar cidêrdîler imama bizde imam şulţan eĥmed war bîrda şulţan ôzbeç war bîrda nêdêrdîler baĥşan diwarlar dèllúc dèllúciydi qaldîrârdîlâ bir daş geçîrdêrdî diwara ge o daş diwârda
51 durşâydı yê'îni he mının mîrâzî ĥâşîl ôllî mının mîrâzî wêrîlli bı neden celerdi fêĥkîrlîgten fêĥkîrlîgten ye'ni şâflîgtan celêrdî bı şikil.

5.

Anlatan: Paşa Burhan Kalkan kılıç

Öğrenim Durumu: okuryazar değıl

Yaş: 50

Mesleği: bakkal

Konu: eskiden kız istemek

ewwel kıızı görmēzdiy yē'ini ne oğlan kıızı ne kıza belēydi ye'ni indiki çimin dōcī
ēntirnitte t̄apıšan ōzúne ewwl meselen adam seçērdiler yoh meselen zēncin bilmem
3 ne bele şey yōhıydı rēhım çōhıydı e memleket mesele wafa çōhıydı ha ewel 'elem
farq bilmēzdi efēndiye dēyim bahşan bir denēnin ōlúsi bir kōnşúşı ōlúb kırh cün
yaħanmāzdı he bah telēvizyon açmāzdılar ye'in bele şiletrēhım çōhıydı ama tārıh
6 messelēsine celsey mesele çōprú dēyēğin çiyüz cirmsēççiz keble'lmilat kōprú.
çōprúde bitki wāriydı ye'ni ğer bölcelerde yōhıydı o bitki inşānı ye'ni 'ilec edērdi
efēndiye dēyim meselen kōprünün suwu kōprúünü üç yere bölēğin bēyyúk yaķa orta
9 yaķa küçig yaķa he çōprünün bı çōprúlēri çim yāpıp dōrdınci şulţan murad yāpıp bin
āltıyüz seçsen üçte bırdan geçerken bağdādı ziyaret ederken ye'in bāhıb memleçet
kōprişter önēmlidi de neden 'askēriyyen ticāriyyen ticāri 'askēri meselēşi önēmlidi
12 emrēdiş yāpıbtı bāhıbta millet türçmanca türkçe selēşiler bir gümüş bir āltún
hēdiyye ēdiş mını āşıblar kōprúye ōzi āltún şuwmiş mınnan ewwel ōgce ādı şōra ōlip
āltún kōprú. He bah riwāyet war bı çōprúlēri çim yāpıb dōrt riwāyet war efēndi dōrd,
15 birinci āltúnkōpri ehlēti āltun yığıplar bı çōprişleri yāpıblar çinci riwāyet
āltúnçōprünün yēri zer'et yēridi ye'ni suwu ye'ni āltún kıymētindēdi edērmiş o wāhıt
onnan dolāyı. Bir riwāyette dēyiri ee he elerçē üçüncü bırdan geçerken emr ēdişti
18 bāhıb memlekette şey selēşiri kōprü ye'ni onnan ādı nēdi türkçe selēşiri turkmanca
türk 'alēmındēndi diyēğin he şey ēdişti t̄abi'i bilsen sēlçúklerdēniğ biz turkmāniğ
efēndi onnan şōra uşmānlılar cēldi he dōrdınci şulţan murad nece cirdi şafāwılēri
21 çihārttı 'eynen olar da turkmāndı. İsmā'ıl şah safāwı cili riwāyet dēyiri dōrdınci
şulţan murad yāpıp dēdiğim çimin bin āltıyüz seçsen üçte bırdan geçerken emr ēdişti
bāhıb memlekette şey selēşiri kōprü ye'ni onnan ādı nēdi türkçe selēşiri turkmanca
24 türk 'alēmındēndi diyēğin he şey ēdişti t̄abi'i bilsen sēlçúklerdēniğ biz turkmāniğ
efēndi onnan şōra uşmānlılar cēldi he dōrdınci şulţan murad nece cirdi şafāwılēri
çihārttı 'eynen olar da turkmāndı. İsmā'ıl şah safāwı cili he efēndiye dēyim e şōra
27 şey,āltúnkōprü ellúga elturkmāniyye hiye lsāide filmēdiñe. Altunçōprü türç ye'in
turkman memlekēti di he şōra e diyēğ āltúnçōpride çim war 'eşretler war ōğız ōğız
olmanlārınnan kālīb torunlārınnan kālīb efēndi ilhānlılardan ōğızlardan kālīb çim war

30 ältünçöpride diyēğin behlül war ƙalhan ƙılıç war bulıt war e sincana war heyawa
war aƙalar war begler war sēyyidler war gümüş war `ecem war e dēyēğin ee cüm'e
tayfāsı war cümele dēyeller özi cüm'ēdi bı şey gilin tayfāsı ha bālígçı war bālçı war e
33 unçılar war şorba war heydere war bı `eşretler war çöpride `eşretler çöhtı efēndiye
dēyim köprünün de köpridi ältünçöprü türç çöprisidi he ältünçöpri ortāni küzeye
bağlar kērküğü ērbile bağlar efēndiye dēyim sitrātıcı yērdi ältünçöpri he ältünçöpri
36 de siyāhi yērdi bütün etrefi çemlikti dāğlıktı dulıktı bütün `iraktan cēliller
ältünçöprüye siyāhete.

Konuşmacı: *ēskiden de büğüne ƙeder?*

39 he ēskiden bucüne ƙeder he ältünçöprü nede māşúrdı zer'ette māşúrdı bālígta
māşúrdı el işleri wāriydi indi ƙalmādi bı adam cōrúbti sebet yapırdılar bēşik
yapardılar el işinde māşúrdı bālígta māşúrdı zer'ette māşúrdı. Āltünçöprü
42 siyahede de māşúrdı e ēysi yōğirt meselen ēyyi pēndir ye'in çıhanda gelende
köprüden başlar ewwel köprüden çıhar ēysi şōra dāğılı başka yere mesele kērküğe
ērbile.

45 **Konuşmacı:** *köprüde bālíglar ne wārdi?*

Āltünköprüde bālíg enwa' eşkal bālíg war bē'izi yādımdādi bünni dēyeller sükkēri
dēyeller bünni sükkēri ƙazzağ şābút ēnni hedde cēlin bālīgi war naƙar war ƙeyye
48 bālīgi war e mēhşút war sēmmiz hedde war bılar ältünköpride he torpāğçıdı
ƙazzāgtı şābúttı binnindi bılar köprüde war ye'in ƙuşƙumrıdı he bılar köpri bālīgiđı
efēndiye dēyim.

51 **Konuşmacı:** *siz ēskiden dēyēğin fark bıgünnen ēski nēdi ēşikler ēyyidi ye bugün bı
ciller ēyyidi?*

yō walla ēşikler ēyyidi bı ciller ēyyi döcđ bı cil pōcđ cilidi rēhim az mebdea az
54 mebdea yē'ni ewwel milyētçi daha çōhıydı indi milyētçi ye'ni ewwel milyētçi daha
çōhıydı indi milyētçi ye'ni indi `elem he bāhıllar feys ye'ni madde madde bōzdi
'elēmi bı madde bōzdi he para bōzdi ewwel hışşım aƙrabādi ƙardaş meselen rēhmi
57 gētmiri birbirine ewwel bele döğildi ewwel yēddi `eşter tē'ƙib édērdi rehmi édērdi
sene indi yōhtı indi herkes der özüm şōra köprüde de merāƙid war marāƙidler ē'imme
ee köprüde sēyyid eħmet war he bir de inanclar neye inanardılar meselen yapardılar
60 meselen.birdene uşāğı olmasāydı ne yapardılar bele şeyler nēydi köprüde özi allah
allah bılar yē'ni ēşikler fēƙƙiriydi bahşan şoltan özbege cidērdiler sēyyid eħmede
'akkāşıya bılar cider ēdijler ama şıfa her şey allahāndı he bılar ye'ni bı bir ēyyi

63 inşandı bılar ēyyi kimsēdi allah bılārın üzü hürmētúçi bılārın şifāşın wērsin bı şýlērj
ye'in yapārdılar.

Konuşmacı: *neler wārydy sēzjw yādıwıza gēllj neler yapārdılar ipte bilmem daş
66 koyārdılar?*

ağaca ağaca yāglıg atārdılar ege o yāglıg tuşarsa o yāglıg bının murāzı wēřildi e bir
nēwj' wārydy meselen ee gēdērdjler bı imam şultana bırda da cisir bāşında mesele
69 apārdı mesele mırazlārı wēřjlsin 'eht ēd'ērdjler dēyērdjler eger mırāzımız wērse allah
biz sene çi mētir üç mētir yēşil yēşil kumaş gētirriğ. Bēş āltı derzen mum yāndirriğ
sēnjw şeyiw üzērinde ye'in bılārın niyetlērj bıydı bılar ye'in allaştan bılar ēyyi inşan
72 öldiğina imam öldiğina ye'in 'eleses bılārın hētuúruçı allah bılārın murāzın wērsin
işte bē'izi war şen'et gētirirdi bē'izi war gētirmēzdi küre fēkkjriydiler řorhārdılar
bele şeyden imam mimam sēyyid řorhārdılar indi bēşer ōzi imam ōlib ōzi sēyyid ōlib
75 şōra āltúnçōprú şēhitler yēřidi aşlan yuwāşıdı şēhitler yēřidi. doşzan birde ye'in en
ēyyi gençlērımız ēyyi inşanlārımız şēhid öldi milyētdjiler e şaddam şusin
dönēmjnde ye'in hizbil be'is dönēmjnde e doşşan birde cirdiler herşey cumhuri cirdi
78 āltúnçōpriye apārdılar dibise bizim inşanlārımızı āltúnkōprú ehlētjini yüzdene
türkman sadece türkman olārı orda şurşuna düzdiler.

6.

Anlatan: Kırdar Berberoğlu

Öğrenim durumu: okuryazar değil

Yaş: 56

Mesleği: yoğurtçu

Konu: Altunköprüde yoğurt yapılışı

bırdan yögird celende o wāhıt yögirdtı pēndirdi hāpsí biryerde gēlirdi ıtab'en çürtler
cētirdi çöylerden celērdi hāpsí kōprüye kulağ bāşında yığışirdiğ taşlağ öldi. hēccı
3 şāķının meħēllı wāriydi ımırtādı pēndirdi yögırdtı yüklēnirdi bağdada ama yögird bı
yögırdtan dōğı ye'ni yögırdlar o wāhıt başka yögırdıydı çoħ ēyyı yögırd cētırdiler
etref hāpsı çürdiydi şattığları parānın bırdan şeymey ālırdılar pāırdılar cidērdiler.
6 köyden ye'ni memleketten çıhārdılar o wāhıdın yögırdı bırdan bağdada hette yētışirdi
başraya pēndirimiz yögırdımız indi olā kalmādı indi hāpsı nece diyer nestele mālı
kiçik bes yēwe her bāşı üç kilo femafawķ kazannan bēş kilo kazannā cēlırdi yögırd
9 şatılırdı birda

7.

Anlatan: Ozay İsmet Köprülü

Yaş: 60

Öğrenim Durumu: ilkokul mezunu

Yaş: 43

Mesleği: turşucu

Konu: turşu

men ozay işmat köpürlü dōğúmum köpürlüdü koca be koca kırh üç yāşındayam
doğzan sēkkız ilinden men birda turşı şatıram turşı bınnan ēwwel yōhıydı biz
3 gidērdiğ kērkúkten gētırdiğ me'mēlimiz yōhıydı bilmēzdiğ turşıdan ama indi
elhēmdille ālıştığ yapmāğını her şey war bazarda yāz kiş meselen kişte hiyār yōhıydı
biz hēzın edērdiğ yāzdan kişa ama indi kişte war hiyār biz hēzın edērdiğ yāz günü
6 kişte bıları şarf edērdiğ indi ālışırığ özümüz yāpırığ bizde sağlam turşı 'eynen
ēskıden nece ihtiyar arwādlārimız birda nenelērimiz yapārdı 'ēynı o tārıķeyden biz de
yāpırığ bizde şarı turşı war ama indi ama indi ziyad olan bizde meselen nar turşısıdı
9 tēmrhındı turşısıdı ēwwel bılar yōhıydı indi bılar hāpsını yāpırığ bınnan āyrı meselen

bırda felēfīl yāpırıg felēfīl tırşıydan şatırıg zēytún war bizde. bı ēskıden kōprúde wārıydı.

- 12 **Konuşmacı:** *yē'ni ōzlēri ōgrēdırdiler bu işlērı yohısa he kērkúkten ewwel gēlırdı?*
yō he kērkúkten gētırırdıg men uřāgıyđım 'ēmmım yānında işlērđım allā 'af ētsın emcet 'ēmmım wārıydı ōlıyden barabar ālıřtıım. Onnan birez ālıřtıım daha başlığım
- 15 ōzúm yapmağa indi mēnım ōz me'mēlım war ōzúm yāpıram gētırmem kērkúkten ōzúm yaparam

Konuşmacı: *turşı kōprıye gelende kimler wārıydı kim hētıriwize gēlıri?*

- 18 kōprúde emced efēndı wārıydı qardaşı emced dāyı ekrem allā'af ētsın 'eynen tırşı şatardı he bılārıydı kōprúde tırşı şatan āzıydı.

Konuşmacı: *ēskıden ne hētırlisen kōprúde meselen diyēgın bir hādıse bir olay sūnetler bir şeyler hētırlirsew e sizıw yaşlardan ya da ne ōyınlar oynardı gencler nēdērdıler aşşamlar?*

- 21 bizde men ōzúm uřāgıyđım şuw kırāgında çay dēyēriđ şuw kırāgına bı çayda
- 24 uřāgıyđıg gülle oynardıg uřāgıyđıg şop oynardıg bāhıram indi bı şeyler qalmadı hāpsı qalmadı onda 'elem bilmēziydi ne entērnıt ne telēvizyon herkeş başasan o günlüğü alardı babadan heçlērdı bir şeyler alardı yērdı bitti daha indi kimin dōgıldı.

- 27 **Konuşmacı:** *kōprúde inanclar kōprú hāhı neye inānırdı?*

bırda sēyyıd eħmede gidērdıler sēyyıd eħmed wārıydı arwadlar başasan kim iplik bađlārdı ye kere daş koyārdılar ora řultān ōzbek wārıydı 'eynen qalmadı.

- 30 **Konuşmacı:** *bugün yohısa ēskı gün hōřıydı?*

- wallā ēskı gün hōřıydı. ēwwel kōprú orta yaħa indi men orta yaħa hāhıyam bırda neneden ōlıbam indi kōçúbüg yuħarda ōtırrıg bıra küçüg ōldı ēwwel bütün kōprú
- 33 bırdan çıhıbtı kōnřı kōnřıydan qardaş bācıydı bāhıřan ismā'il ābı de bili üç kōnřú dōrt kōnřı birbiri yden 'ēynı qardaş bācı fārıkı yōhıydı kimse söz etmēzđı ama indi bı qalmadı indi başasan kim kōnřı ēwıne girse olābjılı arħāsınnan bir söz ēder. ēwwel bı
- 36 şey yōhıydı mennen ēwwelkıler diyirdiler şat bāřında bir yer wārıymıř 'elem arwadlārın haç yēri wārıymıř çimērmıřler adamlar gētmēzmiřler başmağa şeye bele qardaş bācılıg wārıymıř kōnřı kēdrı wārıydı ōlüm kēdrı wārıydı. ēwwel bir dene
- 39 ōlsēyđı kırış gün tē'izye tıtarđı herkeş telēvizyon açmāzđı arwadlar kere girērdı bı şeyler hāpsı wārıydı

8.

Anlatan: Mahid Ahmet Köprülü

Öğrenim Durumu: okur yazar değil

Yaş: 54

Mesleği: ev hanımı

Konu: yemek târifleri

men mâhîd eħmed âltúnkõprüden, wallâ bıgün kâhtım yarpağ ědım he gĕttım bazara,
bazara kabâğ âldım soğan âldım bādıncan bibēr âldım zılķ âldım gĕtirdim wallâ işte
3 ět doğrâdım e işte beye dĕyım dâ wallâ pirinc gĕtirdim işte şumbaķ ibittim.

Konuşmacı: kırmızı ětsen?

kırmızı ědirem kırmızı ye‘in zılķ mālídı e daha wallâ işte yarpâğı şârdım e şârdım
6 beye dĕyım walla âttım işte bişti bişti işte dâşın âldı yarpağ dâşı düzdüm üzerene.

Konuşmacı: dâşı nişi koyâşız üzerene?

e şey âçılmâsın. he daha wallâ güzel beklĕdım bir bir çereg yarpağ bişti dâ wallâ
9 dâşın âldım şuwın âldım.

Konuşmacı: paķla koymâsız âltına?

yõ yõ koymâriğ mĕw mālına koyâriğ daha wallâ şeydi bişti işte gĕtirdiğ ‘efyet õlsún.

12 **Konuşmacı:** yanmâşın hette âltına ilk ne koyâşan zılķ koyâşan soğan?

bir şey bir şey yõ he bele.

Konuşmacı: yĕ‘in müşekkel hĕpsinan.

15 ‘effĕrım şıraydan.

Konuşmacı: ěyyıdı sen işiw nĕdi meselen derziliği?

men dĕrziyem wallâ ye‘in dokzan birden dĕrziğ ěderem işte kõnşılar õz etreflĕrimiz
18 tikerem. ye‘in olârın aşpablârın tikerem.

Konuşmacı: necĕdi tikmeğ ye‘in nece tikesen biçesen?

wallâ her ne lĕwın isteseler ye‘in biçĕbillem tĕtriz ěderem meselen hâķi işlerem
21 müziğ işlerem.

Konuşmacı: müziğ nĕdi yĕ‘in?

müziğ bele şey. munncığ he biz müziğ diyĕriğ siz munncığ diyĕsiz indi bağ bitennen
24 şõra sene görsederem õnı işlĕyibem e daha hĕmsın işlerem õzüm hem de indi cĕlınim
âlîşib işler kızlârım da işler mĕnımnen yĕ ihtiyec kalşam birez yollaram olar işlĕller

e daha wallā ye‘in adāmím işlemēzdi daha dēdīm bı işlēmīri wallā k̄āhtım bir
27 meknem wārıydı yē‘in kiçig mekne wallā ōnıydan dērzılığ ālıştım. dā elhēmdılle indi
ye‘in yēwımızın māşrífın men çıhārdıram indi ye‘in baḥ babam yandan gēldım. baba
yānına da giderem indi gēttıg yaḥādıg dēğıştırdıg babam ihtıyārdı doḳzan yēddı
30 yāşındādı.

Konuşmacı: *allā sahlāsın ōzún*

sizikiden bele, e wallā gēldıg bele nē‘in dili de yōhtı bes ōzı k̄ēlbınde dēdı allaha
33 amanat. he wallā daha gēldıg billeler ye‘ni mēnım orda ḳardāşım gili de war ye‘in
men... ‘ecele mēnı yola şalallar daha diyeller gētgınen.

Konuşmacı: *ēwde yarpağ sēweller ḥezedeller?*

yō wallā ḥestemezler. ‘ābıde diyerem ye‘in adāmıma diyerem sen çoḥ sēwesen
yarpağ sēwesen, yemez hiç ḥestemezler. indi bıgün aḥşamnan dēdım oda pikāb gēldı
k̄ā alāğın ye‘in sebzēsın alāğın dēyır wice‘ ne yarpāgı dēyerem wallā ḥōştı ye‘in
39 ramazāndı ḥāḥ birez tırş yēsın.

Konuşmacı: *be bamyānı nece édēsız indi mēwsım mesele teze ālsız ḳāldırısız?*

işte bamyān da āllıg ye‘in mücemdeçü yen āşın mücemdeye de atmağa.

42 **Konuşmacı:** *nece édēsız?*

mücemdeçü ye‘in pak ye‘in bamyānı paklārıg güzel şuwın ḳeynēdirıg bamyānı atārıg
bir bırḳ wērer

45 **Konuşmacı:** *duz ḳoymasız?*

yō yō bir bırḳ wērer ēndırıg tōkērıg ḳırtaḋağa, ḳırtaḋağa tōkērıg şāwıır çisselere
ḳoyaram ataram mücemdeye e bele mesele ye‘in aş mālídı édērıg bir yārım çılo bir
48 üç rübi‘ e ḳuzı ētıyden de ōlı ḳuzu ētıyden işte ḳuzu ētı ḳeyner bamyānı dōşērıg
üzēriḳe e güzel ḫamata ēzıḋıg yō ḫamaḫa şuwı ḳoymārıg

Konuşmacı: *teze ḫamaḫa*

51 he ḫamaḫanı ezērıg şızārıg üzēriḳe wērrıg yağ ḳoymārıg ḳuzu ētı war içinde wallā
‘efyet ōlsın

Konuşmacı: *uşağlārıwız neyden oynallar?*

54 wallā gügērçınleri war ḫāwıgları war oynallar ye‘in çolada biz çolā dēyērıg he çolada
oynallar e ḥēdıḳe baḫçāmız war baḫçada oynallar. elhēmdıllē mēnım uşağlārım
ḥēmsı üç kız üç ōğlúm wārıydı elhēmdılle ḥēmsı arwad āldı wērdım ōzlēriḳin ḥēmsın
57 ḳışıye wērdım he ye‘in olar ḫōrınlārım gēlı bira yānıma.

Konuşmacı: *siziwden ōtıran yōhtı?*

birtek yēngi gēlīnim war onda hēmīledi he.

60 **Konuşmacı:** *başka daha ye 'in indi paqla da edēsiz ōnı nece edēsiz?*

paqla da 'eynen paqlānı da dođrādıđ 'ēynı ōnı da şuwın keynētting rāsen āttıđ yē 'in
kere olmāşın paqlānı āttıđ hemen keynēdı 'ēynı sızdığ kırtabağta kisseler kıydığ
63 kıydığ şelleceye.

Konuşmacı: *kırtabāđ!*

kırtabağ yē 'nı sebet siz diyēsiz kırtabağ sözgeç siz diyēsiz.

66 **Konuşmacı:** *yālgızıw işlesen ewde?*

yō dēmirem cēlīnim war. çoğ işi yē 'in ōzüm ederem. bağ indi ōzüm tēmizlerem
paklaram günde işte dērziyem de yemēđi de wallā ōzüm ēđibem bıgün.he wallā
69 bıgün de şey ēttim tawığ eti kawırdım

Konuşmacı: *nece ēttiw ōzün?*

taşa kabābı ēttim, taşa kabābıyı bes şoğan kıydım. bir şey kıymādım yē 'in sada
72 görık eti yē 'in ēysı görık bes ōnı ēttim. e tawığı da kawırdım una bulādım yē 'in
kawırdım tawığ. mērcımeg ēttim e pirinc ēttim bamya ēttim yē 'in ağşama hēmsın
daha adāmıma da dēđim men tawığ kawırma yemem yōđırttan keynet mene. he
75 yōđırttan keynētting çı diş şamırşaq āttım çine.

Konuşmacı: *yōđırdı kıyaşan üstine yemēđin?*

he he yōđırdı kıattım āttım bir az bırk wērdı ēndırdim daha dēđı çoğ ēysı ōlıb he he
78 dēđı ēliye sāđlıđ çoğ ēysı ōlıbtı. he daha mınca ēttim yē 'nı. ōzüm ewde de ekmeğ
ederem şuw çörēđi ederem

Konuşmacı: *ekmeğ yapaşan yē 'nı ewde?*

81 he he ewde yaparam he şuw çörēđi he he şuw çörēđi

Konuşmacı: *nece yapaşan ekmeği yē 'in?*

sebbeh ertedennen kaşaram he sebbeh ertedennen işte yuğurıbam be 'zen gēceden
84 ertedennen kaşaram he sebbeh ertedennen işte yuğurıbam be 'zen gēceden yuğırram.
he hēmıre de bes duz ataram hımraydan turşar e dā wallā sebbeh kaşaram yaparam.

Konuşmacı: *be unı şeyden alāşız?*

87 he unı bazarda bēyi‘ten āllıg bes yē‘ın şıfır da қаtārıg çine kıwātsızdı o daha éderem
yē‘ın bir cirmbēş dene éderem

Konuşmacı: *tēndürüwiz war?*

90 he tēndürimiz war bele şacımız da war kehrebā‘i şuw çörēgi édēriğ kündicli

9.

Anlatan: ‘ābid Köprülü

Öğrenim Durumu: okuryazar değil

Yaş: 65

Mesleği: kasap

Konu: kasaplık

men ‘ābid köpürülü āltúnköprüden, mekteb āltıncı ibtidā‘iden men çıhibam hemd olşın
yarābbı allaha şükür. biz éwwel bırda қаşşāblıg necēydi meselen gēdērdiğ şeyden
3 dawar ālırdıg oyan buyanda köyler war aтраfta köyler war āltúnköprünün aтраfında
köyler war dawar ālırdıg gētirirdiğ köprüye, köprüde kesērdiğ pārırdıg қаşşab hanaya
azannan қаhārdıg pārırdıg қаşşab hanada kesērdiğ kesennen şōra gētirirdiğ ōzın
6 қаşşab hanaya ilk yēwe қаşşab hanaya gētmıyennen éwwel gēdērdiğ peṭala peṭal
mını hētım çalārdı ōzıne ancağ gētirirdiğ ōzını ee gētirirdi bēsın қаşşab hanaya.
dawar yē‘nı kuzu kōyın, kuzu hēmsı bılara dawar dēyili. beyṭal nēdi dawārın
9 hēkimidi. onnan şōra hētımnen şōra gētirriğ hara mını tukana. tukanda şatārıg ōzın
işte inşallā kısmet ōldıyşa bitıbtı kısmet olmāyıbsa kālıbtı bı sefer mının nēyi war
meselen diyer bı kuzudı bı görıktı cönge bı kere yē‘ın bı sefer gētirirdiğ şatārdıg ōzın
12 bı da kuzu war görık war e bı sefer tōglı war. tōglı dēyeller güzel kuzuya ēyyı
beslēnıbtı tamam beslēnıbtı birez yāşı yē‘ın yaşlānıbtı ona tōglı dēyeller. güzel tōglı
dēyeller ēysıdı mının şey ēti dātlı olı. wallā mını şatannan şōra işte hemd olşın hēmsı
15 şatılı gēder. gēçi de war. gēçinin de āyrıdı he oğlağta war oğlağ yē‘ın gēçinin
balāşına oğlağ dēyeller hele yēngıdı körpēdi yē‘nı. ēskıden yē‘ın mının sı‘ri aw fıyatı

wāriydi āltı elliğ, wāriydi o mehel biz diyirig çohtāndı ōzūw bilsen şey āltı elliğ
18 wāriydi şōra ōldı sēkkiz elliğ şōra ōldı on elliğ yārim dinār yē'ın bir dinārın yārsıdı.
şōradan ōldı bir dinār şōradan ōldı bir dinār bir elliğ bılārın fiyātı bir elliğ ōldı ile
indı çoğ bahādı ōzıy bilsen onki onuçbin dinārādı. ewwel belēydi. bılārın dērrisi
21 dērrici wāriydi bını ālırdı bı sefer şey wēriydi dēyērdi bes dērrini wēr mene bı dı
bılarda qaşşablar da bizler de nēdērdiğ bı dērrini hāmsını yığıştırdığ tamam
duzlārdığ ōlırdı bir meşelen yüz elli dērrı ki yüz dērrı aw üçyüz dērrı yüklērdiğ hara
24 pāırdığ kērkūge kērkūgde şatārdığ hēşab ēdērdiğ parāsın ālırdığ onnan şōra bılar
ōzlēri bilirdiler bı sefer nēdiırdiler nētmırdilē bını enwa' eşkel ōlırdı, ayağ kabi
kurşāgtı e be qubur mubur kablığıdı he bılāri hēmsin yapārdılar.

27 **Konuşmacı:** *siziw işiwiz hazaman çoğ ōlırdı bayamlarda?*

bayramlar bayram aḥşāmı çoğ ēyyidi bayram aḥşamlāri çoğ ēyyidi qurban bayramı
qurbānlıg ōlı bılar ōlı. qurban keser dēhiye, dēhiye qurbāni kesesen 'eynen o da bir
30 fetrēdi üç gün dörd gün şey kēsili birinci günü, kinci günü, üçüncü günü kindi
meḥēliḥe keder kindiden şōra daha biter yē'ni kabul dōgi. paylārdı herkeş dōştına
eḥbēbiḥe yārsın ōzi yēyēbilirdi.

33 **Konuşmacı:** *yē'ın siz ewlere gidērdiwiz kesērdiwiz?*

ewlere he ewlere gedērdiğ kesērdiğ ew bı sefer ōzi qaşşaba wērsēydi meşelen ki
kilōdı aw bir kilōdı o āyriydi, wērmesēydi ha yēwi awadan para da ālırdığ ōzinnen
36 kesmeğ parāsı dērrı de bizimiydi. kesendeler kimin ādı war çinde kim istiri iştirak
ētsin bı şey sēniy men ōnın ādını hēmsin qoyārdılar bir qāımeye bē'iz sefer mulla
gēlırdi ōḥırdı bē'iz sefer qaşşablar ōzi ōḥırdı. bayramda yē'ın biz bı gada ālırdığ
39 kesmeğ şeyi parāsı bē'iz sefer yüzbin dinār ālırdığ indı yē'ın bı wāḥıtın yüzbin dināri

10.

Anlatan: Ekber Köprülü.

Öğrenim Durumu: lisans mezunu

Yaş: 56

Mesleği: kasap

Konu: Altunköprü'de belemle balık tutmak.

bizde belem ki new' wāriydı biri kiçig döğgi ortāydı biri böyyigiydi. bı orta belemle
tahtadan yāpılırdı orta yērinde ki taht wāriydı otırmağ yēri yē'in bir keşer be keşer
3 otırırdı ki bālīgçı ki böyyüg ağac wārdı yanaşalārında biz bılara dēyriğ mijdab
'erebceden ālınan kēlimedi bına kēddim wırır 'eynen 'ererebceden ālınan kēlimēdi
yē'ni öge gétmeğ bı kuwātıykıan tekler şuwı şuw da tekler belēmi öge gider şuw
6 teklērdi öge gidērdi bı tab'en ele kola gidērdiler yuhāri çihābilirdiler şāğı da enē
bilirdiler hēppi yēde yoğ şuw wāriydı tāfi wāriydı taf yē'ni dalğālīg şuw wāriydı
durgunlığıydı durgun şuwıydı orda édēbilirdi yuhāri çihısın kesērdi yuhāri çihārdı
9 böyyüg belem her insān ona édebilmezdi özün wırsın nişi o kuwat istērdi o kuwat
istērdi şōra āhır āhırda ona bağlādılar mātor bēnzinnen işlerse o haşaten bayramlarda
ona minērdiler bele eglenmeğ uçü.

12 **Konuşmacı:** *çocuğlar yē'ni?*

yō yō gencler cocuğlar yōhıydı o wāhıt éwwel genc mē'ni diye diye o yağa bı yağa
wırdırdılar. kēyiğ, kēyiğ nēdi belemnēn küçig bir şey yē'ni küçig 'ēyni beleme benzer
15 bes onnan küçigiydi bına kēyiğ dēyērdiler. bı belem tor kaldırırđi özıyden bı tōr uzun
torlar apārırdılā yē'in tēkrişen girmi mētır öttiz mētır ēlli mētır bı yērdiğce tōri atardı
şuwa altan kurgışın war tōrin başına da bir şey bağlārdı üzērdi o başınnan bı yērdiğcē
18 aşāğāsına da ne bir new' henger atardı. henger nēdi, bir böyyig dēmırdi bı başa tōri
bağlārdı bir āyri şeye belemnēn sebbeh 'eynen nece harda bitib ordan başlārdı
yığmağa tōri çekērdi tōri çekērdi bālīgłarı yığardı.

21 **Konuşmacı:** *altunköprü şuyı nişi çoğ gērişleri çeker diyeller?*

āhı üzümçiliğ bilmez. şuwı itidi sēri'ti dāşı da sirānçıgtı yē'in altan durābilmesen
kuwātıy olmasa şuwda durābilmesen yıhar sēni daha üzēbilmesen.

11.

Anlatan: Dayı Mâruf

Öğrenim durumu: okuryazar değil.

Yaş: 76

Mesleği: çiftçi

Konu: çay bostanı

çay bostanı, ordan yē'ni yāz gelmēği yden şuw şat şuwı onda sedde yōhıydı yē'ni
seddeler yōhıydı şuwı yāz günü olmāğı ydan ėskilerde o teref bı teref o teref hāmsı
3 çāyır kēmiş yōhıydı bı kēmişleri hēmsin emēri ke āttı kēmiş öldı yoħa şuw başı bırdan
gidēydi y ilē dukana keder şuw başları hēmsı çēgilliydi. bı çēgillēri bı sefer herkeş
bı diyērdı o yer mēnimdi allāhın yerdi. ekmēğin ewwelen gēlirdi yē'ni arħ kazardı ğ
6 bōyı bōyıca. boy, yē'ni katar diyērdi ğ girmi ārh ombēş arħ her şırası hāh bı sefer bin
ārħıydı bim bēşyüz ārħıydı kazardı ğ.

Konuşmacı: *bılar hēmsı kārız ekilirdi?*

9 şert döci, baħ bı kazmādi ğ bını kaħardı ğ bı sefer döğırlardı ğ köskini kum wēirdi ğ
köskine, kum wēirdi ğ şora tabaka wırrı ğ şitil kārız kāvın bıları gētirirdi ğ he
cogeye şitil wırdı ğ, her cogaya şitil wırdı ğ bir fetre bele özin tutınca özin
12 tutmāğı ydan çerekeyden zibil yālgüz zibil köskine wēirdi ğ. di bele olırdı bele tamam
özün tutardı yē'ın bele ğirc olırdı nēdērdi ğ mına diyērdiler ta'am yē'ni o zibili wērdi ğ
mına diyērdiler ta'am onnan şora gēlirdi ğ tā'kim, tā'kim necēdi ğeri de kuyunun yer
15 kalmıyıb yē'ni mesefēsi onı kazardı ğ çukkur kazardı ğ wēirdi ğ köskine, wēirdi ğ
köskine. onı nēnērdi ğ çerekeyden kumnan zibil döldirirdi ğ hette bitērdi bitennen
şora bırahırdi ğ tēkrıben bir hefteyce kälirdi bı sefer nēnērdi ğ bını ağardırdi ğ mının
18 üzērin kopardırdi ğ düzlērdi ğ düzlemeğten başlardı ğ işlemeğe bı sefer yawaş yawaş.
günde meselen bē'iz gün şuw wēirdi ğ bē'iz günse..

Konuşmacı: *bı kārızlar neççe kilo olırdı?*

21 kārız wāıydı yalan olmāsın kidene bēş sürērdi ğ

Konuşmacı: *yē'ni girimbēş kilo olırdı?*

girim bəş kilo olmasāydı girmi kilo olırdı.

24 **Konuşmacı:** *tay tay şatılırdı bı, bütün şatılırdı?*

bəlî bütün yoh oları yē'ın hēmsı bele dōğiydi wāriydi irrisi hırdası wāriydi bı irrisi bəş ondana pāirdiğ qoyardığ köske, köske qoyardığ kişte mını kırardığ he tōhımın
27 tütardığ gelen iluçü hem de içi yēyilirdi.

Konuşmacı: *e hırtı hiyār şal hiyār?*

Mesele bırda şuw kırāğı böyi böyica qazardığ 'ēynen dēdiğim tēki edērdiğ.

30 **Konuşmacı:** *'eynen kārpiş biçşi. kārpiş yen hırtı hiyāri?*

hırtı hiyārını yēsēydiğ dudāğiy birbirine yāpişirdı. biz dēyendeğ hırtı hiyāri yē'ın yēşil hiyār. yoh hırtı hiyāri diyērdiler āyriydi, yēşildi bele mıkellem tēki. kereyden
33 şāriydi alaca hiyāriydi. bılārın yemēği hiç bitmēziydi.

Konuşmacı: *şal hiyāri da tēr'üzidi?*

yoh şal hiyāri bizim hiyārdi dēdiğimiz tēr'üzü mıkellem bı mıkelēm dem bōştānında
36 ekērdiler. yāğıştan şuwālirdı neççe tühür qabāğ wāriydi qabāğ bal qabāğı wāriydi, kere qabāğ wāriydi. şākkız qabāğ bal qabāğı wāriydi uzun qabāğ wāriydi yumrı qabāğ kırmızı qabāğ hiç bal qabāğıydi bı bir qāwın, mesele wāriydi herebereş
39 wāriydi şey

Konuşmacı: *āltı āylığ. āltı āylığ pāyızda çihārdi?*

yoh 'ēynen bōştanda bılar çihārdi qabāğı sērtiydi önin. bılar ahārdi qabāğı sērtiydi.
42 dōgleg: bilisey dūgleg ne wāhıttı bōştan bitti bir ey qāwın kārpiş qalmādi nece diyēriğ istiriğ şāwırmağ yē'ın wāzgeçmeğ bını dūglēği qupārdirdiğ yēwe wāriydi hücredōldirirdiğ.

12.

Anlatan: Kamil Merden

Öğrenim durumu: ortaokul mezunu

Yaş: 73

Mesleği: çaycı

Konu: eski âdetler.

sebbeh namāzınnan bir cem'et wāriydı tukanlārı mēnīm öldiğim tukānın
kañşarındāydı hēccı heyyāwıdı, sēyyıd 'ālıydı dēwriş hemēydi, hec hemıdiydi eħmet
3 hemādiydi bılar sebbeh namāzından çıhārdılar herkeşın bir kur'anı wārdı oħırdılar
dünye bayaz olınca, dünye bayaz olannan şora işte 'elem yēwden gērlirdi o diyērdi
yārım elliğ girmi filisliğ yağ wēr bir seħen gētirib men gōrdüm hec hemide birdene
6 gēldi dēdi yağ wēr beme yāğı kōydı gētti. onın arhāsınnan bir dene gēldi dēdi pirinç
kırmız pirinc wāriydı, yōhiydı dēdi yārım kilo pirinc wēr men sifteħ ēttiğ gēt onnan
al. o wērdi gētti onnan āldı bir dene gēldi duz istiri o birsiler dēdi men sifteħ ēttiğ
9 gēt onnan al hisāb ēttiğ dōrd tene beş tenēydiler birbirinde tēħwıl ēttiler bı 'edeetlēri
ābıydı. bı terēzini de bele silērdiler yē'in bir şey şatsāydılar terēzin silērdiler.

Konuşmacı: *ħakķāniymişler.*

12 bılārı men gōzümnen gōrdüm

Konuşmacı: *indi bize şeyi kōnüş kiçik mēlik gelende.?*

kiçik mēlik gelende mēnīm yādıma gēlli bı oyan bıyan erkegler bir terefte arwadlar
15 bir terefte durmuştu. o yaħadan böyyüğ kōprüden tisine ķeder. zeynel ağanın bāğı
wāriydı o yaħada kiçik çēwirikte cedde üzēriñdeydi orda çadır ķurmuştilar. mēlik
ēndi bir üsti āçığı ķemereye mindi. ki ēli bele ordan yēridi ora ķeder gēldi o bağda
18 ēndi bağda enende hēccı 'ālimiz allā 'ef ētsin türkce ħuḫba wērdi. mem mıncānı
gōzümnen gōrdüm mēliki.

Konuşmacı: *İndi bize allā 'ef ētsin hec şābirın şı 'irlēriñen sele?*

- 21 hec şabır adı hoşıydı siciniydiler bılar bı köprüde bir dāyí ‘ēziz wārdí na’ ib ‘ārifiydi gēdērdiğ yānına dāyí ‘ēzizin hētī çoḡ sēwer tawīg ētī le diyērdi men tawīg ētī yēmışem, daha tahir çaycı aş edērdi sicinlere hec şabır diyērdi, dāyí tahir āşı yiyen
- 24 me‘dēsı bılaşı mēnim bı kere ‘erizem ne wāhid hākime olāşı le diyērdi hiç olaşmaz inşallā he bele çerde alaşan

- ēskı ‘ādetler sūnet wāriydi ‘ābdı efēndinin sūneti bele bir şantanātıydi köprüde
- 27 görmēmiştiğ. ata mindirirdiler, ātın başına bele āltūnnan kırmıştılar yazma bağlāmiştılar. bikere bele bezēnmişti bı at sēyyid gēliirdi. sēyyid cēmil wāriydi türkyeden gēliirdiler. mını ata mindirirdiler bütün köprüni gēzdirirdiler gētiirdilē
- 30 yēwde berber uşta fēthūllā bını sūnet ēttiiler. yē‘in bir sentenātıyı indi o wāhid olāydi mını filim edēydiğ görēydiğ.

13.

Anlatan: Dayı İbrahim

Öğrenim Durumu: okuryazar değil.

Yaş: 77

Mesleği: kasap

Konu: Şükür Mahmut

Konuşmacı: *wāhtında şükür mehmüd wāriydı onu kōniş zehmētsiz?*

şükür mehmüd özi bir muhlış tüccāriydı kōprüde zēngin adāmıydı. zēncinliği nēdi
3 yē'ni çoḥ ēyyi adāmıydı ḥerdāriydı kōprüde tēkriḥben bir kırḥ ēlli dul arwād wāriydı
bı dul arwādara me'eş baḡlādı āyda yēddi buçıḥ dinār 'ēyni nece wāhtında şaddam
wēriḥdi āylıḡ 'ēyni yēddi buçıḥ dinār wēriḥdi. bir de nede baḡasan bir genc 'umri
6 yēddi on sēkkize yētiriḥ dēyērdi 'āmmi nişi arwad ālmışan dēyērdi wallā 'āmı param
yōḥtı dēyērdi nişi çimin kızın issen, gidērdi dilēkçiliḡe ālırdı gētirirdi diyērdi.ala bı
on dinār da koy cēbiye sebbeh newākı sennen para istēsın. ki gün üç gün şōra kaḡ ge
9 işe bu buḡdānı buḡda yollārdı baḡdada, baḡdada ferdeyden para gēliḥdi dōşşege
koyārdılar dōşşegden para ētmişti birgün baḡdadtan bir wāḥıt cēldi feyazan dēdi hiç
bir buḡday ḡalmādı naḡada yollāmıştıy bir ēl bir teppēsı ḡaldı wallā dēdi indi men
12 ḡem yēmirem paraya ona ḡem yēyirem dullārın āylıḡı çēsildi bir de dōḡkız bindinar
bōrçlıyam. dōḡkız bindināra indi bērber heç wēli cile bı meḡēli şattı kumpilit tukānı
meḡēli o dōḡkız bindinār 'elēmın parāsın wērdi. bele öldi cēdiḥdi kērküge yolda
15 seḡteyḡēlbi öldi öldi.

14.

Anlatan: Merve Köprülü

Yaş: 38

Öğrenim Durumu: enstitü mezunu

Mesleği. çalışmıyor

Konu: eski bayramlar

hānı o ēskı günler almādı. ōnşılar birbirine gidērdıler. bayram gēlırdı ēwırke
alārdıg, luum alārdıg fıraşları pak pak yehērdıg. ‘effērim ana hi yōrılmāzdıg.
3 rüümüz yüngülydi. indiki kimin dōgı yuu sēwmēzdiğ ēwwel.yēwım kanārında bir
ōnşım wārıydı arwadaka toppālydı. olārın gidērdım bahārdım, kifte ēdērdım
burgul kiftēşı. de‘wētı olanda men gidērdım yēmēgı aaşa wērērdım. bı dēdiğim
6 ōnşım kōtúler. yēwlērine hērhız girdi şallānúqları bes aldı ēwde. hērhız o úskeg
damnan atlāndı yēwe ukura düştü daha gördúler bēsın. bir āyrı ōnşım wārıydı o
da kōrıydı bikere ōnın uşāgı o uancāgıydı ōskúrme olārdı uanārdı ōskúrsün ‘elem
9 ōgúnde. ādı hesēniydı bı hesen ambal işlērdı dārrı şatārdı gēlırdı. azāncını
görsēdırdı beme. bayram gēlırdı akat ālırdı kiig ardāşına, nāldıy hesen dēyērdım
güldērdı şāmırşāg āldım dēyērdı. aş aldım ēlıyden rüümü ıhārtıy dēyērdım. bıkere
12 uşāglar bayramlarda ilinc ālırdılar eşşege minērdıler. mıka paralārı ōlırdı küllüğe
gētmēgın aldırırđılar.

Anlatan: Ekber Köprülü Blıkçılık

Öğrenim Durumu: lisans mezunu

Yaş: 56

Mesleği: kasap

Konu: Altunköprü’de balık tutma yöntemleri

bālíg bizde tutmāğı insan yālgúz bāşına gēttiyse şuw bāşına ōziyden ne apārırdı
 keymeğ diyērdiğ keymeğ nēdi, nēylōndı nēylon neyden bađlānırdı dil, çengēldi biz
 3 diyēriğ dil. çengelden bir kēriş yuhārsına bađlārdiğ. kurgışın hette bı tutsın. şuwa
 bōyyúğ bālíg mını görmēğiyden mını yēşin bı şahşı eletlērdi. kinci nawar bizde tor ,
 torlārın gözú war. tor war meşele ki barmāğ war dōrd yēddi sēkkize keder war.
 6 bālígın küçüğine biz diyēriğ hedde. Küçig bālīga diyēriğ hedde. bālígārın da bılārın
 da enwā’ı war meşele küçig war orta war, elce war bōyyúğ bālíglar war tordan
 tutāriğ. tōri aħşam kuralırdı, aħşam yēwıne, sebbeh tōri çekērdiler. Sebbeh bı
 9 çekilirdi ne warsa bı āğı çekērdililer kinci gün bı bālígçı gidērdi şuw bāşına denehor
 édērdi. denehor nēdi arpāni keynēdirdiler aw buđdāni keynēdirdiler mını koyārdılar
 bir tōra. tor nēdi bir kisseye atārdılar harda bālíg çōhtı ora bı bālíg bı çihārdı yawaş
 12 yawaş bı buğda bı arpa bı ekmeğ çihārdı üze bālíg gēlirdi bılāri yērdi yığışırdı ora,
 bir de tor kuralırdılar o yığıntı yere bı bālığı tutārdılar. aw sepmeiden, sepme nēdi tor
 kimin yāpılıb kisse mını bir dişşinde ipi tutārdı ipin bir ēlinde de bāşın tutārdı bını
 15 atārdı tor kimin kisse gēlirdi hara bālíg içine mını çekērdi kisse içine girērdi bālíg
 mına sepme dēyērdiğ biz. kinci yol necēdi, süzme süzme necēdi tōri bı baştan
 ēndirirdi ōzi de üzümci bı adam enērdi tordan barabar üzērdi bı.tor nēylon iplikten
 18 bir iplikte bađlānırdı boy bōyıca bir kurgışın alta bađlānırdı üsten de tebēdür
 bađlānırdı hette üzsın bı üzdi bı tumdı açılırdı tor bālíg gelende wıwārdı mına kanāti
 geçērdi hara tōra plige daha çekilsēydi çihmāzdı. bı süzme biz diyēriğ kuş keyeden
 21 süzērdi burımın çem bāşına keder orda tōri çekērdi süzme dēyeller mına.

bıyol newar bizde zēhırden tutmağ bizde bir new’ ağac mēwēşı wārıydı mına diyēriğ
 māğırmağan bı māğırmağan ’eyni zēytına bēnzıyen bir mēwēydi. bını gētirirdiğ
 24 dōğērdiğ kāwıt tēkın édērdiğ mını katārdiğ hēmırden yuğırārdiğ güzel çihārdiğ

'eynen kuşkeyyeye yuhārī şuwın yuhārsına yoh aşāgsına minı bālīg yērdi bir çerek şōra bı bālīg ūze çıhārdı ūze çıhan bālīga biz diyērdiğ şēhıl he bı tumābılmēzdı daha
27 tutārdığ bālīg bē'izi yan wērirdi yē'in şuw kırāğına gēlırdi ōnı elden tutārdığ.
ağnamağ wāhtı baharda gēlı ilk baharda gēlı ye'ni bizde tēkrıben üçinci ayda kinci
āyın ōnınnan başlar. bı ağnamağ nēdi bı gēlı dişi bālīg ımırta koyar ımırtalar bir şuwı
30 bōyı bōyıca erkeg gēlı sūt tēki bir şey koyar ūzerne bayaz ōnçı dēyeller ağnādı yē'ni
bayazla.

bizde şābıt war kırmızı bālīg şābıt diyeller. bizde bizde bāssúğ balāsı war kiloydan da
33 sātılı sekzen kilo war ēllı kilo war bele. mesele bizde qazzağ war qazzağ war bizde
'eynen tutılı olar da sātılı bele dātlı bālīg ēyyı bālīg. el bambāsı şüşeler wārdı bele
kullanılmış şüşeler şerbet filan şeylērın minı gētirirdiler bārūt koyārdılar bına fitil
36 koyārdılar fitili yāndırı bālīg ūze çıhārdı bı el bambası diyērdiler mına. içerde o
şışirdēni partlādı daha ūzēbılmez. biz wāriydi oğ kimin bir şey fale diyeller ōnıydan
wırdılar bōyyúğ bālígłarı yanaşāsından ēgrı bir dil tēkin war çengel tēkin wıranda o
39 çengel ilişi daha salmaz.wārdı bizde el şebekēsı şebeke nēdi bir uzun ağāctı yumru
bir ağāc bir tor bağlānı ona bōyyúğ bālígın altan wıralar kāldırılar ona geçer daha
çıhābılmez. keymeğ kurārdılar keymeğ kurmağ nēdi yōğın lēylonlar war derecēsı
42 war lēylonlārın ēllı āltmış yüz yüzēllı bı yōğındı bōyyúğ çengel mına et bōyyúğ bir
bālīg bağlādılar atārdılar aşşam yēwıne hara şata sebebh ēwıne gelērdiler çekērdiler
bālīg ilişib ona bōyyúğ bālígłar. hedde war küçig bālīg keyye bālígı 'ēynı küçigiydi
45 bālīg keyyēnin etrēfında dalānırdı bizde wārdı kuşqumru rēngından ālınan bir
kelimēdi yē'ni kumru rēngtı bes tōhtı aw cürü 'erebce dēyeller. şarı dudāğ şarı
öldıgına şarı dudāgtı. qazzağ āgdı bayāzdı bes karannuğa gēttiğine qazzağ dēdiğ bēli
48 yēşil ōlı qazzāğın çōhlıg war şaf bayāzdı mercen dēyēriğ. binni 'erebcede binnidi .
mēşşūd aw mēşşūd uzun bālīg wārdı torpāğçın torpāğ rēngıydi. sēmmiz hedde küçig
bālīg bes nanca bōyyúğ olsāydı bir el tayıca ōlırdı. mayana, bāssúğ, fark, war bizde
51 mayana bāssúğ fark bılar bōyyúğ bālígłar indi bāssúğ üç kilodan fazlādı mayana
daha fazlādı fark 'erebceden ālınan bir kēlimēdi fēriğ.

Anlatan: Hüseyin Balıkçı

Öğrenim Durumu: okuryazar değil

Yaş: 56

Mesleği: balıkçı

Konu: balık avı hakkında

wallā döğrısı biz sebbeh erken қаһardıǵ bele güzel gēlirdiǵ bālǵ tutmaǵa işte
 köprúnün rızkı şeyi hāpāsı bālǵ üzernēydi bālǵçılıǵ bizim şan'atımızı güzel bir
 3 şan'attı ewdarāmız onıydan çıhardı işte gēlirdiǵ keymeǵ wāriydi bir nēylōndı uzun
 nēylon ip şāpı kimindi ama nēylōndı.onçu nēylon édērdiǵ çünki böyyúǵ bālǵ
 tutandaǵ rast gēlirdi suw bālǵı war şuw ilānı war bālǵın bir çeşitidi. o da o gēlirdi
 6 yen böyyúǵ bālǵ gessēydi kırardı özün bı kere bı şap nēylonnānydı kırılmāzdi onın
 üçüne қullāb diyēriǵ bız қullāb, қullāb tēllidi bālǵı ona iliştirirdiǵ şeyi bālǵın
 yēmēǵın hēmīr édērdiǵ hēmīr unnan şuwdan қatılırdı bir madde de қatardıǵ özüne
 9 bır kere mādde kere darmāndı o bālǵ onın қоһsın ālırdı gēlirdi bilmēzdi bıkere.
 Yende bilmēzdi o çengele ilişirdi istērdi қāpsın çengele ilişende daha o çengel ki
 üçlüydi bir üçü batardı özüne daha yawaş yawaş çıhardırdıǵ özini biz bilērdiǵ bı
 12 bālǵ mesele bāssúǵ bālǵıdı ya farh bālǵıdı bılar bālǵların böyyúǵıdı bıkere ēlimizi
 қēyyim çekelērdi bālǵ çekēliyendi bilērdiǵ böyyúǵ bālǵtı kēfimiz gēlirdi. bālǵ da
 durǵın şuwlarda çoһ olırdı yē'ni yıǵışırdı durǵun şuwlarda ıaf türkmanca ıaf édērdi
 15 yē'ni bele şapol wırardı yē'ni dalǵa dalǵa şuw kinārında bēlçe wārdı bēlçeyden
 қazardıǵ şıyan içinde şuwın yanda bele қurt wārdı onı gētirdiǵ çengele atardıǵ ye'ni
 o haşaraydan tutardıǵ özini be'ezen de böyyúǵ bālǵ tutmāǵçú küçig bālǵı қoyardıǵ
 18 çengēlin üçüne atardıǵ. işte bizde bālǵın new'i çōhtı nākúr war o nākúr ye'ni
 'erebcēdi āşlı. mesele şārı dudāǵ dudāǵı şārıdı bēlinin etrēfi şārıdı bēlinin etrēfi şārıdı

İKİNCİ BÖLÜM

2. SES BİLGİSİ (FONETİK)

2.1. ÜNLÜLER

Derlenen metinlerden yola çıkarak bölge ağzında tespit edilen ünlüler şunlardır:

/a, ā, ê, ē, ē, e, ı, í, i, ĩ, o, ō, õ, ö, u, ú, ü, ú/

a: Normal a sesidir:

ķabağ 1/2 “kabak” *bağ-* 1/5 “bak” *ķıhār* 11/41 “çıkarmak”
ķardaş 8/32 “kardeş”

ā: Uzun telaffuz edilen a sesidir:

ķāwın 1/14 “kavun” *bālíg* 3/5 “balık” *pāmbúğ* 4/11 “pamuk”
ķāğır 4/13 “çağır” *uşāğ* 5/60 “uşak” *yāz* 1/4 “yaz”
āğ 15/9 “ağ”

e: Normal e sesidir:

bele 1/44 “böyle” *men* 7/23 “ben” *tek* 10/5 “tek”
beye 4/17 “sana”

ē: Uzun telaffuz edilen e sesidir:

ērúc 1/5 “erik” *cēlir* 6/8 “gelir” *ēyyi* 6/4 “iyi”
gidērdi 7/28 “giderdi” *necēydi* 9/2 “nasıldı”

ē: Uzun telaffuz edilen kapalı e:

bēş 3/7 “beş” *ēti* 9/14 “eti” *dēyirig* 10/3 “diyoruz”
gēçi 9/15 “keçi” *yēr* 1/50 “yer”

é: (e ile i) arasında bulunan bir ünlüdür. Altunköprü ağzında da genellikle ilk hecede olmak üzere yaygın bir şekilde kullanılmaktadır:

éwler 9/34 “evler” *gétmeğ* 10/5 “gitmek” *wér* 4/39 “vermek”

ı: Normal ı sesi:

ōlí 2/10 “olur” *mını* 12/30 “bunu” *burın* 15/21 “burun”

bılar 16/12 “bunlar”

i: Normal i sesi:

il 1/9 “yıl” *istirler* 1/29 “istiyorlar” *iş* 1/36 “iş”

indi 1/39 “şimdi” *çimmeğ* 2/50 “yüzmek”

î: Boğumlama noktası /i/ ile /ı/ sesleri arasında olan bu ünlü, doğal olarak /i/ ve /ı/ ünlülerinin darlık ve düzlük ortak özelliklerini taşımaktadır. Ancak boğumlanırken dilin konumu önde olduğu için ön ince ünlüler grubuna girmektedir:

ēnnî 3/2 “en, enli” *cēlî* 1/6 “gelir” *enērdîğ* 2/2 “inerdik”

dōğî 2/16 “değil” *gēti* 2/13 “getir”

î: Türkçe kelimelerde kullanılan /ı/ ile /i/ arası kısa telaffuz edilen ı sesidir:

kāhtım 8/1 “kalktım” *ōldî* 2/3 “oldu” *ōğiz* 5/29 “oğuz”

yōğirt 6/1 “yoğurt” *ālîş* 7/6 “alışmak”

o: Normal o sesi:

çoh 4/1 “çok” *koca* 7/1 “koca” *oynārdî* 7/21 “oynardı”

koy 8/71 “koy” *onnan* 9/9 “ondan”

ō: Uzun telaffuz edilen o sesidir:

yō 3/11 “yok” *ōldî* 9/19 “oldu” *dōldirır* 11/16 “doldurur”

ōldîğim 12/1 “olduğum” *çōhtî* 15/11 “çoktur”

ō: Yaygın olarak karşımıza çıkan ve uzun telaffuz edilen uzun ö sesidir:

bōyyūg 2/47 “büyük” *ōlū* 5/4 “ölü” *ōzī* 15/17 “özü”
çōprū 1/1 “köprü” *dōgī* 1/53 “değil”

ö: Normal ö sesidir:

dōşşeg 4/10 “döşek” *öl* 2/4 “öl” *gōndēr* 2/39 “gönder”
dörd 2/54 “dört” *bölceler* 5/7 “bölgeler”

u: Normal u sesidir:

wurma 1/32 “vurma” *suwa* 1/64 “suya” *buçığ* 3/37 “buçuk”
uzag 1/65 “uzak”

ú: u ile ı arası kısa telaffuz edilen u sesidir:

kōnşú 5/4 “komşu” *olārçú* 1/19 “olar için” *āçúh* 1/23 “açık”
ōlsún 1/78 “olsun” *āltún* 3/1 “altın”

ü: Normal ü sesidir:

gün 1/4 “gün” *yüz* 1/33 “yüz” *üzērij* 1/41 “üzeri”
tüç 4/3 “tüy” *üç* 5/8 “üç” *düz* 4/29 “düz”

ū: ü ile i sesi arası kısa telaffuz edilen ü sesidir:

kōçúb 7/32 “göçmek” *gōrdú* 14/7 “gördü” *gōzú* 15/5 “gözü”
ērúc 1/5 “erik” *çōprú* 1/84 “köprü”

2.1.1. Uzun Ünlüler:

Irak Türkmen Türkçesi Altunköprü ağzında yaygın bir şekilde görülmektedir. Bu uzunlukların bir kısmı her hangi bir fonetik nedene bağlı olamayan ve bu ağza özgün birincil uzunluklar, öteki ise farklı sebeplere dayalı ikincil uzunluklardır.

2.1.1.1. Birincil Uzun Ünlüler:

Ana Türkçede görülen birincil uzun ünlülü kelimelerin Kerkük Türkmençesinin Altunköprü ağzında da büyük oranda korunduğu görülür:¹

<u>A.T.</u>	<u>KrkTkm-Altunköprü</u>
āç	āç 1/23 “aç”
āğ	āğ 15/9 “ağ”
āk	āğ 15/48 “ak”
bālık	bālig 2/1 “balık”
bēg	bēg 1/56 “bey”
yāz	yāz 1/4 “yaz”
ōz	ōz 3/1 “öz”
bēş	bēş 3/7 “beş”
kāvun	ķāwín 1/3 “kavun”
gēnç	gēnc 13/5 “genç”
dāğ	dāğ 5/36 “dağ”

2.1.1.2. İkincil Uzun ünlüler:

Altunköprü merkez ağzında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Kelime içinde geniş ünlülerden (a, e, o,ö) sonra gelen dar ünlülerin (ı, i, u, ü) kullanımı durumunda oluşur. Kelimede bulunan geniş ünlüler uzun teleffuz edilirken diğer hecedeki dar ünlüler kısa telaffuz edilir.

ā: Uzun a

ķāl 3/44 “kal”

āl 4/13 “al”

çāğır 4/13 “çağır”

¹ Aşağıda örnekleri verilen kelimelerin Ana Türkçedenki uzun ünlülü biçimleri şu kaynaktan alınmıştır. Talat Tekin, Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler, TDA Dizisi içinde 1. Baskı, Ankara, Simurg Yayınları, 1995, 172-186.

ē: Uzun e

gēldīg 2/52 “geldik” *ēnnī* 3/2 “eni” *wērēr* 4/4 “verir”
ēlīnnen 4/36 “elinden” *dōnēm* 5/77 “dönem”

ō: Uzun o

çōḥti 3/19 “çoktur” *dōgúm* 7/1 “doğum” *ōtír* 10/3 “otur”
ōnī 11/16 “onu” *dōldír* 11/16 “doldur”

ō̄: Uzun ō

dōgī 10/1 “değil” *kōskīne* 11/12 “göğsüne” *ōskúrme* 14/8 “öksürme”
dōnnīg 1/94 “döneriz”

Ayrıca Altunköprü merkez ağzında ünsüz düşmesi sonucu bir örnekte ünlü uzunluğunun oluştuğu görülür:

sonra > *sōra* 1/60 “sonra”

2.1.2. Kısa Ünlüler:

Altunköprü ağzında uzun ünlülerin yanında kısa ünlüler de bulunmaktadır. Bu olay ünlülerin normal boğumlanma süresinden kısa bir sürede boğumlanarak kısa telaffuz edilme olayıdır. Bu kısaltmalar genellikle uzun geniş ünlülerden sonra gelen dar ünlülerde görülür:

ī: kısa i

gēlīr 16/1 “gelir” *ēndīr* 15/17 “indir” *ēşçī* 1/25 “eski”
cētīr 1/31 “getir”

í: kısa ı

atārdīy 2/17 “atardım” *olsāydí* 2/21 “olsaydı” *ōnçí* 4/34 “onun için”
tāwíg 8/74 “tavuk”

ú: kısa u

yāstúġ 4/5 “yastık”

yāhún 1/64 “yakın”

ú: kısa ü

gördüler 14/7 “gördüler”

öldüler 2/31 “öldüler”

gözüm 2/54

“gözüm”

2.1.3. Ünlü uyumu

2.1.3.1. Önlük-Arthık (Kalınlık-İncelik) Uyumu:

Bir kelimenin birinci hecesinde kalın bir ünlü (a, ı, o, u) bulunuyorsa diğer hecelerdeki ünlüler de kalın olur, ince bir ünlü (e, i, ö, ü) bulunuyorsa diğer hecelerde de ince ünlü bulunmalıdır. Türkçenin başlangıçtan bugüne kadar temel kuralı olan kalınlık-incecik uyumu, Altunköprü Merkez ağzında da bulunmaktadır.

ka:ġu:n (EDPT 611b) *kāwín* 1/3 “kavun”

yapurġa:k (EDPT 879b) > *yarpāġ* 8/6 “yaprak”

karında:ş (EDPT 662a) > *kardeş* 8/33 “kardeş”

tarıġ (EDPT 537b) > *dārrí* 1/34 “darı, mısır”

soġık (EDPT 808a) > *sāwıġ* 2/17 “soġuk”

é:n 1 (EDPT 165b) > *ēnní* 3/2 “enli, geniş”

balık 1 (EDPT 335b) > *bālíg* 2/21 “balık”

konşı: (EDPT 640b) > *kōnşú* 5/4 “komşu”

Alıntı kelimelerde:

Ar. *hāmīle* > *hēmīle* 8/59 “hamile”

Ar. *levn* > *lēwīn* 2/21 “renk”

Ar. *dukkān* > *tukan* 2/13 “dükkan”

Ar. *ķumāş* > *ķumāş* 5/70 “kumaş”

2.1.3.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Bir sözcükte düz ünlüden sonra düz (a, e, ı, i), yuvarlak ünlüden sonra yuvarlak dar (u, ü) veya geniş (a, e) bulunur. Bu uyum, kerkük ağzında olduğu gibi kalınlık incelik uyumu kadar yaygın değildir. Bu kurala aykırılık arzetme olayına arka damak ve dudak ünsüzlerinin neden olduğunu görmekteyiz:

altu:n (EDPT 131a) > *āltún* 5/13 “altın”

soğık (EDPT 808a) > *sāwíg* 3/6 “soğuk”

yoğurt (EDPT 905b) > *yōğird* 6/4 “yoğurt”

ya:ğlık (EDPT 903b) > *yāğlıg* 5/67 “yağlık”

uvşa:k (EDPT 16a) > *uşāg* 4/30 “bebek”

tariğ (EDPT 537b) > *dārrı* 1/34 “darı, mısır”

bonçuk (EDPT 349a) > *muncúg* 8/23 “boncuk”

Alıntı kelimelerde

Far. *turşī* > *turşı* 7/2 “turşu”

Ar. *ḥiyār* > *ḥiyārdı* 1/36 “hıyar”

2.1.4. Ünlü Değişmeleri

Altunköprü Türkmen ağzında ünlü değişimleri yaygın bir şekilde görülmektedir.

2.1.4.1. Kalın Ünlülerin incilmesi

a > e değişimi:

kayına-(EDPT 678a) > *keynē-* 8/43 “kaynamak”

kamış (EDPT 628b) > *kēmış* 11/3 “kamış”

karşı: 1 (EDPT 663) > *keşer* 10/2 “karşı”

kaymak (EDPT 677b) > *keymeğ* 15/2 “kaymak”

kayğuk (EDPT 676b) > *kēyig* 10/15 “kayık”

Alıntı kelimelerde:

Far. *terāzū* > *terēzj* 12/11 “terazi”

Ar. *ğamm* > *gem* 13/12 “gam”

Ar. *meselā* > *meşele* 2/32 “mesela”

ı > i Değişimi:

karış (EDPT 663b) > *kēriş* 13/2 “karış”

kılıç (EDPT 618a) > *kilinc* 14/12 “kılıç”

2.1.4.2. Ünlülerin Daralması

o > u değişimi:

kopar- > *kupar* 11/18 “koparmak”

2.1.4.3. Ünlü Genişlemesi

i > e değişimi:

erkek (EDPT 223b) > *erkeg* 12/14 “erkek”

i:n- (EDPT 166b) > *ēn* 8/47 “inmek”

Bu değişim bazı alıntı kelimelerde görülür:

Ar. *mi‘de* > *me‘dēsij* 12/25 “mide”

u > o değişimi:

ulaş- (EDPT 154a) > *olā-* 12/24 “ulaşmak”

2.1.4.4. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

e > ö değişimi

bedük (EDPT 302b) > *bōyyüg* 2/50 “büyük”

tegül (EDPT 480a) > *dōci* 1/23 “değil”

2.1.4.6. Ünlü Düzleşmesi

u > ı değişmesi

bu 1(EDPT 291b) > *bı* 3/18 “bu”

suvğar- (EDPT 786b) > *sāwır* 11/36 “savurmak”

bunlar > *bilār* 1/5 “bunlar”

buradan > *bırdan* 1/16 “buradan”

ušta > *ište* 1/27 “işte”

ka:ğun (EDPT 611b) > *ķāwın* 1/14 “kavun”

Alıntı kelimelerde:

Far. *ħarbut* > *ķārpız* 1/3 “karpuz”

ü > i değişimi

edgü (EDPT 51b) > *ēyyi* 1/2 “iyi”

Alıntı kelimelerde:

Ar. *Sileymaniye* > *Sileymāniye* 2/39 “Süleymaniye”

o > a değişimi

soğık (EDPT 808a) > *sāwıg* 3/6 “soğuk”

2.1.5. Ünlü Düşmesi

Altunköprü ağzında ünlü düşmesi sık görülen bir hadisedir.

2.1.5.1. Kelime Başında Ünlü Düşmesi

aparmak (Tietz. 186b) > *pārırdıg* 9/4 “alıp götürmek”

iki: / *ikki:* (EDPT 101a) > *çi* 5/6 “iki”

ikindi > *kindi* 9/30 “ikindi”

2.1.5.2. Kelime İçinde Ünlü Düşmesi:

oğul (EDPT 83b) > *ōgli* 4/36 “oğul”

orada > *orda* 1/67 “orada”

buradan > *bırdan* 1/16 “buradan”

Alıntı kelimelerde:

Ar. *hükümet* > *hükmetimiz* 1/46 “hükümetimiz”

2.1.5.3. Ünlü Birleşmesi Nedeniyle Gerçekleşen Ünlü Düşmesi

Altunköprü ağzında ünlü birleşmesi için belli bir kural yoktur bazen birinci kelimenin son ünlüsü düşer bazen de ikinci kelimenin kelime başındaki ünlüsü düşer. Cümlede düşen ünlü hafif bir iz bırakarak kelimedeki diğer ünlüleri uzatır

ne için > *nişin* 13/6 “ne için”

ne etsin > *netsin* 2/36 “ne yapsın”

2.1.5.4. İken Zarf fiilinde “i” düşmesi

İken zarf fiili birleşik yazılınca “i” ünlüsünün düştüğü görülür:

geçer iken > *geçerken* 5/17 “geçerken”

eder iken > *ederken* 5/10 “ederken”

2.2. ÜNSÜZLER

Altunköprü ağzında ünsüzler bir kaç harf dışında Türkiye Türkçesine kıyasen çok fazla fark göstermez. Yapılan derlemelerden tespit ettiğimiz ünsüzler şunlardır:

b, ḃ, c, ç, d, f, g, ğ, h, ħ, ḣ, ḧ, k, k̇, l, m, n, p, r, s, ṡ, ş, t, ṫ, w, y, z

Irak'ta konuşulan Kerkük Türkmencesinde modern Türk dillerinden farklı olarak görülen en temel fonetik farklılık nazal n'de görülen değişimdir: Eski Türkçede görülen ve modern Türk dillerinin bir kısmında kullanımına devam edilirken bir

kısmında başta n olmak üzere farklı seslere değişen bu sesin, Kerkük Türkmenesinde w ve y'ye değiştiği görülür. Genellikle Kerkük Türkmenesinde bu ses, w olarak kullanılırken Altunköprü ağzında y'ye değişmektedir: -

KrkTrm	Altunköprü	
<i>ēlīw</i>	<i>ēlīy</i> 8/78	“elin”
<i>sēnīw</i>	<i>sēnīy</i> 9/37	“senin”
<i>gidēydīw</i>	<i>gidēydīy</i> 11/4	“gideydin”
<i>yēsēydīw</i>	<i>yēsēydīy</i> 11/31	“yeseydin”
<i>dudāgīw</i>	<i>dudāgīy</i> 11/31	“dudağın”
<i>atārdīw</i>	<i>atārdīy</i> 2/17	“atardın”
<i>ōzūw</i>	<i>ōzīy</i> 2/17	“özü”
<i>gelsew</i>	<i>celsey</i> 3/21	“gelsen”
<i>ṭutsaw</i>	<i>tutsay</i> 4/45	“tutsan”
<i>wērsew</i>	<i>wērsey</i> 4/45	“verirsen”

2.2.1. Ötümlüleşme: Altunköprü ağzında Kerkük Türkmenesinin genelinde olduğu gibi kelime sonunda ötümlü ünsüz kullanımı görülür:

ḳālīb 2/4 “kalıp”

durub 1/81 “durup”

cēlīb 1/88 “gelip”

ağac 4/12 “ağaç”

dörd 2/54 “dört”

döşşēc 4/10 “döşek”

erkeg 12/15 “erkek”

bālig 3/5 “balık”

bōyyūg 2/50 “büyük”

çihmāg 1/13 “çıkmaq”

kabāg 1/30 “kabak”

sıcağ 3/7 “sıcak”

buçığ 3/37 “buçuk”

yāstığ 4/5 “yastık”

uşāg 4/30 “uşak”

sāwıg 3/6 “soğuk”

sāğlıg 8/78 “sağlık”

oğlağ 9/15 “oğlak”

2.2.2. Ünsüz Değişmesi

b- > m- değişmesi:

Altunköprü ağızında bu değişimde bir aykırılık dikkatimizi çekmektedir. Bu aykırılı Erbil Türkmen ağızı için de geçerlidir. Bölgede yaptığım derlemelere dayanarak b'li şekillerinin daha çok Altunköprü ağızında özellikle şahıs ve gösterme işaretlerinde görülmektedir

ben > *men* > *bem* 12/6 “ben”

bana > *mene* > *beme* 12/7 “bana”

Ancak b- > m-‘ye değiştiği örneklere de rastlanır. Aynı kelimelerin hem b-‘li hem de m-‘li kullanımları karşımıza çıkmaktadır:

men 7/1. “ben”

mēnim 12/14 “benim”

p- > b- değişmesi:

Bu değişim araştırma konumuz olan Altunköprü merkez ağzında çok yaygın değildir.

bış- (EDPT 376 b) > *biş-* 8/6 “pişmek”

t- > d- değişmesi:

ta:ř 2 (EDPT 557a) > *daş* 4/25 “taş”

te:- (EDPT 433b) > *diy-* 1/1 “demek, söylşemek”

tl (EDPT 489b) > *dil* 1/1 “dil”

tat- (EDPT 449b) > *dātli* 1/54 “tatlı”

-k-/ -ķ > -h-, -h değişmesi:

çok > *çōh* 1/34 “çok”

sakla:- (EDPT 810 a) > *saħla-* 3/6, 3/7 “saklamak”

arka: (EDPT 215b) > *arħā* 12/6 “arka”

arkadaş > *arħadāř-* 4/22 “arkadaş”

kork- (EDPT 651b) > *korħ-* 4/29 “korkmak”

yıka- > *yaħā-* 8/29 “yıkamak”

çık- (EDPT 405b) > *çih-* 8/28 “çıkılmak”

kaltur- (EDPT 619b) > *ķāh-* 8/1 “kalkılmak”

yokaru: (EDPT 906b) > *yuħārı* 10/8 “yukarı”

ağtar-/ axtar- (EDPT 81b) > *aħtār-* 3/8 “aktarmak”

yakın (EDPT 904a) > *yāħún* 1/64 “yakın”

bak- (EDPT 311a) > *baħ-* 1/34 “bakılmak”

akşam > *aħřām-* 9/28 “akşam”

k-, -k-, -k > ç-, -ç-, -ç değişmesi:

Altunköprü, Erbil ve Kerkük arasında kalan bir ilçe olduğu için burada her iki bölgede konuşulan ağız özellikleri görülmektedir. Dolayısıyla aynı kelimenin hem Erbil hem de Kerkük de konuşulduğu ikili kullanımlar mevcuttur:

köprüg (EDPT 690b) > *çöprü* 1/1 “köprü”

ek- (EDPT 100a) > *eç-* 1/3 “ekmek”

eski: (EDPT 246b) > *ēsçi* 1/25 “eski”

Türk (EDPT 542b) > *Türç* 1/43 “Türk”

ékki: (EDPT 100b) > *çi* 4/11 “iki”

yü:d- (EDPT 885b) > *yüç* 4/8 “yük, ağırlık”

kes- (EDPT 748b) > *çes-* 1/93 “kesmek”

k-, -k > c- değişmesi:

kel- (EDPT 715b) > *cēl-* 1/4 “gelmek”

erük 1(EDPT 222a) > *ērúc-* 1/5 “erik”

kör- (EDPT 736a) > *cōr-* 5/40 “göremek”

kün (EDPT 725a) > *gün* > *cün-* 1/4 “gün”

ç - > c – değişmesi:

ança (EDPT 172b) > *ancağ* 9/7 “ancak”

b - > v -, w- değişmesi:

ba:r (EDPT 353a) > *var* > *wār-* 2/5 “var”

bé:r (EDPT 354b) > *ver* > *wér-* 2/5 “vermek”

yavaş (*yava:ş*) (EDPT 880b) > *yawaş* 2/23 “yavaş”

su:v (EDPT 783a) > *suw-* 3/19 “su”

ş- > ç- değişmesi:

çaş- (EDPT 430b) > *şaş-* > *çaş-* 14/11 “şaşmak, şaşırarak”

-mt- > -nd- Değişmesi:

amtı: (EDPT 156b) > *indi* 2/48. “şimdi”

2.2.3. Ünsüz benzeşmesi

Altunköprü ağzında ilerleyici ve gerileyici benzeşme örnekleri görülür.

3.2.3.1. İlerleyici Benzeşmeler:

-nd-> -nn- Benzeşmesi:

şata-nd-an > *sata-nn-an* 9/14 “sattıktan (sonra)”

gétmiye-nd-en > *gétmiye-nn-en* 9/6 “gitmesiyle”

irā-nd-an > *irā-nn-an* 1/16 “İran'dan”

bite-nd-en > *bite-nn-en* 8/23 “bitikten (sonra)”

o-nd-an > *o-nn-an* 5/17 “ondan”

olmanları+nd+an > *olmanlārí+nn+an* 5/29 “torunlarından, neslinden olan”

aza+nd+an > *aza+nn+an* 9/5 “ezanla”

-nl- > -nn- Benzeşmesi:

anlat- > *annat-* 1/63 “anlatmak”

-lr-> -ll- Benzeşmesi:

l ünsüzü ile biten fiillerin teklik 1. kişi geniş zaman (-Ar) çekimlerinde zaman ekinin ünlüsü orta hece vurgusuzluğu nedeniyle düşer. -lr- ünsüzlerinden l ünsüzü kendisini r ünsüzüne benzetir.

bilirler > *bililler* 1/82 “bilirler”

2.2.3.2. Gerileyeci Benzeşme:

-rl > ll- Benzeşmesi:

di-yer-ler > diye-rl-er > *diye-ll-er* 1/9 “diyorlar”

2.2.4. Ünsüz Düşmesi:

Altunköprü ağzında sıkça görülen bir ses olayıdır. Kelime sonunda akıcı ünsüzlerin düştüğünü görmekteyiz. İki ünsüzle biten tek heceli kelimelerde de ünsüz düşmesine rastlamaktayız. Bu olay sözcük başında, orta ve sonda görülebilir. Altunköprü ağzında şu ünsüzlerin düşmelerini görmekteyiz:

“ k ” ünsüzünün düşmesi:

iki: / *ikki*: (EDPT 101a) > *ki* 9/34 “iki”

yō:d (EDPT 885b) > yok > *yō* 8/36 “yok”

Alıntı kelimelerde:

Ar. *dukkān* > *tukan* 2/13. “dükkan”

“ l ” ünsüzünün düşmesi:

degül (EDPT 480a) > *dōcī* 1/23 “değil”

kaltur- (EDPT 619b) > *kāh-* 8/26 “kalkmak”

Alıntı kelimelerde:

Ar. *halk* > *hāh-* 7/31. “halk”

“ n ” ünsüzünün düşmesi:

onlar > *olar* 1/19 “onlar”

bunlar > *bılar* 1/4 “bunlar”

sonra (EDPT 841b) > *şōra* 4/12 “sonra”

Alıntı kelimelerde:

Ar. sunnet > *sünet*- 7/21 “sünnet”

Ar.ḥāṭir > *ḥētürüçü* 5/63 “hatırı için”

“ **y-** ” **ünsüzünün düşmesi:** Genellikle kelime başında y- sesinin dar ünlü komşuluğunda **düştüğü görülür**. Düşen sesin etkisiyle ilk hecede bulunan düz-dar ünlü /ı/ sesi ön damaksillaşaral /i/’ye dönüşür.

yumurtğa (EDPT 938a) > *ımrıta* 3/11 “yumurta”

yıl (EDPT 917a) > *il* 1/9 “ yıl”

yıla:n (EDPT 930a) > *ilān*- 3/3 “yılan”

Kelime içinde -y- sesinin düştüğü bir örneğe rastlanır:

bele 1/27 “böyle”

kelime sonunda

buğda:y (EDPT 312b) > *buğda* 1/34 “buğday”

Alıntı kelimelerde:

Far. penîr > *pēndîr* 6/1 “peynir”

r ünsüzünün düşmesi: Geniş zaman 3. tekil kişi çekiminde kelime sonunda bulunan ve geniş zaman eki olan /r/’nin düştüğü görülür:

olur > *ōlí* 1/4 “ olur”

kelir (EDPT 715b) > *cēlî* 1/6 “gelmek”

2.2.5. Ünsüz korunması:

Bölge ağzında bazı ünsüzlerin aslını koruduğuna rastladık:

-ŋ > -g, -ŋ > -ng

eŋ > *eng* 1/52 “en”

öŋ > *ög-* 10/5 “ön”

kelime sonunda b- > -w:

sub > *suw* 3/20 “su”

kelime içinde

kılınç (EDPT 623a), *kılıç* (EDPT 618a) > *ķilinc* 14/12 “kılınç”

2.2.6. ünsüz ikizleşmesi:

Altunköprü ağzında hem Türkçe hem de bazı alıntı kelimelerde ünsüz ikizleşmesi görülmektedir:

b ünsüzünün ikizleşmesi:

Ar. şabāḥ > *sebbeḥ* 3/44. “sabah”

c ünsüzünün ikizleşmesi:

Ar. hācc > *ḥeccī* 3/29 “hacı”

f ünsüzünün ikizleşmesi:

Far. āferīn > *‘effērīm* 14/2 “aferin”

k ünsüzünün ikizleşmesi:

çukur (EDPT 409b-406a) > *çukķur-* 14/7 “çukur”

p ünsüzünün ikizleşmesi :

topal > *toppāl-* 14/4 “topal”

Ar. kaşşāb > *kaşşab* 9/34 “kasap”

ş ünsüzünün ikizleşmesi:

eşgek (EDPT 260a) > *eşşeg* 14/12 “eşek”

“ y ” ünsüzünün ikizleşmesi:

edgü (EDPT 51b) > *ēyyī* 1/2. “iyi”

bedük (EDPT 302b) > *bōyyūg* 2/50 “büyük”

r ünsüzünün ikizleşmesi

tariğ (EDPT 537b) > *dārrī* 1/34 “darı, mısır”

2.2.7. Ünsüz Yer Değiştirme (Metatez)

üskeg 14/6 “yüksek”

şāmīrsağ 14/11 “sarımsak”

utancāğ- 14/8 “utangaç”

ōskūr- 14/8 “öksürmek”

burğul 14/5 “bulgur”

görsēd- 14/10 “göstermek”

Alıntı kelimelerde:

Ar. *de ‘vet* > *de ‘wēt-* 14/5

Ar. *‘avret* > *awrad* 7/39

2.2.8. Ünsüz Türemesi

kılıç (EDPT 618a) > *ķilinc* 14/12 “kılıç”

karşı: 1 (EDPT 663) *ķeņşer* 10/2 “karşı”

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ŞEKİL BİLGİSİ

3.1. İSİM

3.1.1. Çokluk eki: +lAr (+lar, +ler, + lār, + lēr)

arḥadaş+lār+i 4/22 “arkadaşları”

arwād+lar+a 13/4 “kadınlara”

bālīgçı +lar 2/46 “balıkçılar”

baş+lār+i 11/4 “başları”

beg+ler 5/31 “beyler”

bölce+ler+de 5/7 “bölgelerde”

çōprüü+lēr+i 5/9 “köprüler”

diwar+lar 4/50 “duvarlar”

erkeg+ler 12/15 “erkekler”

ēsçī+ler 4/16 “eskiler”

‘eşret+ler 5/33 “aşiretler”

gügērçīn+ler+i 8/54 “güvercinleri”

kaşşab+lar 9/22 “kasaplar”

kēmīş+ler+i 11/3 “kamışları”

şallānķūç+lār+i 14/6 “salıncakları”

tukan+lār+i 12/1 “dükkanları”

unçı+lar 5/33 “unçular”

yêw+lêr+jne 14/6 “evlerine”

3.1.2. İsim Çekim Ekleri:

3.1.2.1. İlgi Hâli Eki (Genitive): +In, +nIn

bālîg+ın 15/6 “balığın”

bāşî+nın 1/55 “başının”

dāş+ın 8/6 “daşın”

yêwîmiz+ın 8/28 “evimizin”

kız+ın 13/7 “kızın”

māşrîf+ın 8/28 “masrafın”

mı+nın 4/11 “bunun”

şuw+ın 8/43 “suyun”

tōhîm+ın 11/26 “tohumun”

3.1.2.2. Yükleme Hâli Eki (Accusative): +I,

Irak Türken Türkçesinde üç çeşit yükleme hâli eki bulunmaktadır.

+I: Ünsüz ile biten kelimelerden sonra gelir:

adām+i 4/10 “adami”

bālîg +ı 2/3 “balığı”

döşşēc+i 4/10 “döşeği”

cün+ü 1/2 “günü”

ilān+i 3/3 “yılanı”

kabāb+i 8/71 “kebabi”

kış+i 1/72 “kışı”

millēt+i 1/84 “millet”

ōyín+i 4/19 “oyunu”

ōz+ū 3/1 “kendisi”

pāmbúġ+i 4/11 “pamuġu”

tōr+i 2/17 “balık aġı”

uřāġ+i 5/60 “uřaġı, bebeġi”

+nI: ünlü ile biten kelimelerden sonra gelir

bamyā+ni 8/43 “bamyayı”

bēsġ+ni 2/54 “kendisini”

+n: 3. kişi iyelik ekinden sonra gelir:

bēsġ+n 2/51 “kendisini”

ōzi+n 3/7 “kendini”

3.1.2.3. Yönelme Hâli Eki (Dative): +(y)A

aġa+ya 1/6 “aġaya”

Baġdad+a 1/29 “Baġdat’a”

Başra+ya 1/14 “Basra’ya”

cünub+a 1/45 “güneye”

Dibis+e 2/1 “Dibis’e”

ķardař+a 2/20 “kardeşe”

ķirtabaġ+a 8/46 “süzgeç”

Kut+e 1/29 “Kut’e”

Sileymaniye 1/45 “Süleymaniye’ye”

3.1.2.4. Bulunma Hâli Eki (Locative): +DA

ağraf+ta 9/3 “etrafta”

ay+da 3/5 “ayda”

bağça+da 8/55 “bahçede”

bazar+da 8/87 “pazarda”

buyan+da 9/3 “bu yanda”

gün+de 8/68 “günde”

hana+da 9/5 “hanede”

köprü+de 13/2 “köprüde”

tukan+da 9/9 “dükkanında”

yol+da 13/14 “yolda”

3.1.2.5. Çıkma/Ayrılma Hâli Eki (Ablative): +Dan, +nAn

baba+dan 7/26 “babadan”

cisir+den 2/51 “köprüden”

cünub+tan 1/88 “güneyden”

şayara+dan 1/93 “arabadan”

tāmmúz+dan 1/60 “temmuzdan”

yāz+dan 7/5 “yazdan”

yollar+dan 2/2 “yollardan”

yuḥār+dan 3/30 “yukarıdan”

Irak Türkmen Türkçesinde /m/ ve /n/ ünsüzü ile biten sözcüklerden sonra gelen ayrılma eki, ünsüz benzeşmesiyle -d- > -n- olur:

biten+nen 8/23 “bitenden”

bizimkin+nen 1/74 “bizimkinden”

'elem+nen 1/89 “alemden”

namāzín+nan 12/1 “namazından”

uṣāğín+nan 2/50 “uṣāğından”

3.1.2.6. Eşitlilik Hâli Eki (Equative): +CA

mun+ca 8/78 “bunca”

mūkça 14/12 “bunca”

ōlín+ca 12/4 “olunca”

tutın+ca 11/11 “tutunca”

3.1.2.7. Vasıta Hâli Eki (Instrumental): +DAn

Altunköprü ağzında vasıta hâli eki, +dan şeklinde görülür.

taḥṭa+dan 10/2 “tahta ile”

tiriley +den 1/15 “kamyon ile”

ayāğíy +dan 4/3 “ayağı ile”

şıray+dan 8/15 “sırayla”

ḥımray+dan 8/85 “mayayla”

ōnıy+dan 8/27 “onunla”

3.1.2.8. Yön Gösterme Hâli Eki (Directive):

yāziya 1/44 “dışarıya”

sōra 2/51 “sonra”

gēriide 11/14 “geride”,

içerde 15/37 “içeride

3.1.3. İyelik Ekleri:

	TEKİL	ÇOĞUL
1. Kişi	+(I)m	+(I)mIz
2. Kişi	+(I)y	
3. Kişi	+I, +sI	+lArI

1. Teklik Kişi İyelik Eki:

kızlār+ím 8/25 “kızlarım”

meknē+m 8/27 “makinem”

cēlīn+im 8/24 “gelinim”

yād+ím+a 12/15 “hatırıma, aklıma”

‘ērīze+m 12/25 “dilekçem”

baba+m 1/27 “babam”

2. Teklik Kişi İyelik eki:

Altunköprü Türkmen ağzında 2. teklik kişi iyelik çekimi, +(I)y eki ile yapılır. Bu durum “ses bilgisi” bölümünde de değinildiği gibi adı geçen diyalektin Kerkük Türkmen Türkçesinin y diyalektine dâhil olması ile ilgilidir:

ēlī+y+e 8/78 “(senin) eline”

dudāg+iy 11/31 “dudağına”

cēb+iy+e 13/8 “cebine”

šāwīg+iy 2/17 “soğuk, üşümek”

3. Teklik Kişi İyelik Eki:

lōbīyā+ší 1/54 “fasülye”

hiyār+i 1/54 “hıyarı”

mişçi+si 1/11 “limonu”

bambā+sı 15/37 “bombası”

1. Çokluk Kişi İyelik Eki:

mēwē+miz 1/5 “meyvemiz”

kārpiz+ımız 1/1 “karpuzumuz”

bibēr+imiz 1/2 “biberimiz”

hiyār+ımız 1/2 “hıyarımız”

‘incir+imiz 1/9 “incirimiz”

iş+imiz 1/11 “işimiz”

lōbiyā+miz 1/3 “fasülyemiz”

fāslīyā+miz 1/3 “fasülyemiz”

bālīg+ımız 2/21 “balığımız”

çāy+ımız 4/21 “çayımız”

yōğird+ımız 6/7 “yoğurdumuz”

tēndūr+ümüz 8/90 “tandırımız”

šāc+ımız 8/90 “sacımız, tavamız”

ēl+imiz+i 16/12 “elimizi”

belēm+imiz 2/2 “sandalımız”

māl+ımız 1/39 “malımız”

yēr+imiz 1/75 “yerimiz”

3. Çokluk Kişi İyelik Eki:

töreme+lēri 2/35 “torunları”

tāwīg+lāri 8/54 “tavukları”

kēmīş+leri 11/3 “kemişleri”

3.2. ZAMİR (ADIL)

3.2.1. Kişi Zamirleri

Kişi Zamiri	Yükleme	Yönelme	Bulunma	Ayrılma	İlgi	Vasıta	Eşitlik
<i>men</i>	-	<i>mene/beme</i>	<i>mende</i>	<i>mennen</i>	<i>mēnīm</i>	-	<i>mence</i>
<i>sen</i>	<i>sēnī</i>	<i>sene/beye</i>	-	-	-	-	-
<i>o</i>	<i>onī</i> <i>bēsini</i>	<i>ona</i> <i>bēsine</i>	<i>onda</i>	<i>onnan</i>	<i>ōnīn</i>	-	-
<i>biz</i>	<i>bizi</i> <i>bēmizi</i>	<i>bēmize</i>	<i>bizde</i>	-	<i>bizim</i>	-	-
<i>siz</i>	-	<i>size</i>	-	-	<i>siziy</i>	-	-
<i>olar</i>	<i>olāri</i>	<i>olara</i>	-	<i>olardan</i> <i>belēriñnen</i>	<i>olārīn</i>	-	-

men 12/8, 7/1, *mene* 8/74, 9/21, *beme* 12/7, 14/10, *mende* 2/41, *mennen* 7/36, *mēnīm* 1/27, 2/13, *mence* 4/44

sen 4/41, 2/51, *sēnī* 10/23, *sene* 2/46, *beye* 1/43, 4/17

o 12/8, 1/5, *ōnī* 11/16, *bēsini* 2/54, *ona* 13/12, *bēsine* 4/45, *onda* 11/1, *onnan* 1/82, 2/11, 4/5, *ōnīn* 12/6, 16/6

biz 2/25, 2/16, *bizi* 4/18, *bēmizi* 1/47, *bēmize* 1/47, 1/40, 1/4, *bizde* 2/20, 2/21, *bizim* 1/2, 1/9

siz 1/77, size 1/27, sizi 7/21

olar 1/22, olāri 5/79, olara 1/66, olardan 1/91, belārinnen 2/13, olārın 1/19

3.2.2. İşaret Zamirleri:

Irak Türkmen Türkçesinde işaret zamirleri “bu”, “o” olarak kullanılmaktadır. “şu” ve “şunlar” kullanılmaz.

Yalın	Yükleme	Yönelme.	Bulunma.	Ayrılma.	İlgi	Vasıta	Eşitlik
<i>bi</i> -	<i>bını</i> <i>minı</i>	<i>bına</i> <i>mına</i>	-	<i>bınnan</i> <i>minnan</i>	<i>bının</i> <i>minın</i>	-	-
<i>bılar</i>	-	<i>bılara</i>	-	<i>bılardan</i>	<i>bılārın</i>	-	-
<i>o</i>	<i>ōnı</i>	<i>ona</i>	<i>onda</i>	<i>onnan</i>	<i>ōnın</i>	-	-
<i>olar</i>	<i>olārı</i>	<i>olara</i>	-	<i>olardan</i>	<i>olārın</i>	-	-

bi 3/5, *bını* 9/21, *minı* 4/22, 4/4, *bına* 3/20, 15/36, 10/15, *mına* 11/13, 15/16, 15/22, *bınnan* 7/2, *minnan* 1/81, *bının* 5/67, *minın* 4/11, 9/14

bılar 1/56, 2/47, *bılara* 9/8, 10/3, *bılardan* 3/22, *bılārın* 1/64, 5/71

o 2/21, 5/68, *ōnı* 11/16, *ona* 13/12, *onda* 2/10, *onnan* 1/69, 4/5, *ōnın* 16/9

olar 1/19, 1/22, *olārı* 5/79, *olara* 1/66, *olardan* 1/91, *olārın* 8/19

3.2.3. Soru Zamirleri

1. Kim

kim 7/28, *kime* 2/9, *kimin* 2/16

2. Ne

nāhşı 2/21 “hangisi”

ne 1/46

nece 5/20 “nasıl”

nēdj 9/8 “nedir”

3. Hara “nereye”

hara 9/23 “nereye”

harda 10/19 “nerede”

3.2.4. Belgisiz Zamir

hāmsí 1/45 “hepsi”, hāpsí 2/3 “hepsi”, hāmí 2/21 “hepsi”, hāmsín 1/44 “hepsini”

şey 1/61 “şey”

kimse 2/10 “kimse”

herkeş 9/31 “herkes”

3.2.5. Dönüşlülük Zamiri

Altunköprü ağzında dönüşlülük zamiri öz şeklinde kullanılmaktadır

Yükleme	Yönelme	Bulunma	Ayrılma	İlgi	Vasıta	Eşitlik
ōzi özlēri	-	-	ōzimizçinnen	ōziñ	-	-

ōzi 3/5, özlēri 1/93, ōzimizçinnen 1/43 “kendimizinkinden”, ōziñ 3/6

3.3. SIFAT (ÖN AD)

3.3.1. Niteleme Sıfatları:

cūzel hiyār 1/53 “güzel hıyar”

ēyyī lōbīyāšī 1/54 “iyi fasülye”

kiçig mekne 8/27 “küçük makina”

küçig uşāğinnan tut 2/50 “küçük çocuğundan tut”

ēnnī bālīğlar 3/2 “geniş balıklar”

durgun yerlerde 3/40 “durgun yerlerde”

Alıntı kelimeler: Kerkük Türkmencesinin Altunköprü ağzında sıfat görevinde Türkçe dışında alıntı kelimelerin de yaygın olarak kullanıldığı görülür:

fākkir insāndī 1/84 “fakir insan”

hoş yērdī 1/75 “hoş yerdir”

ihtiyārlar ōldī 2/35 “ihtiyarlar öldü”

irāki misçi 1/11 “Irak limonu”

hurda bālīğlar 3/22 “küçük balıklar”

3.3.2. Belirtme Sıfatları

3.3.2.1. İşaret Sıfatları:

Altunköprü ağzında *bī*, *bu* ve *o* işaret sıfatlarına rastlanır:

bī adam 15/17 “bu adam”

bī bālīğ 15/11 “bu balık”

bī dul arwādlara 13/4 “bu dul kadınlara”

bī ēnnī 3/2 “bu enli”

bī haywan 3/21 “bu hayvan”

bī il incirimiz 1/9 “bu yıl incirimiz”

bī kişi 1/72 “bu kışı”

bu köprünün 2/30 “bu köprünün”

bu pambúğı 4/12 “ bu pamuğu”

bu terēzini 14/10 “bu teraziyi”

bu tor 15/18 “bu balık ağı”

bu buđđanı 13/9 “ bu buđđayı”

bu tukan 2/13 “bu dükkan”

o arđadaşları 4/22 “o arkadaşları”

o bitki inşanı 5/7 “o bitki insanı”

o daş diwārda 4/50 “o taş divarda”

o günlüğü 7/25 “o günlüğü”

o hestēyçi 2/21 “o hasta için”

o karpız 1/17 “o karpuz”

o şan ‘āt 2/22 “o sanat”

o yağlığ 5/67 “o yağlık”

3.3.2.2. Sayı Sıfatları

3.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatı:

dörd beş yaşına 2/54 “dört beş yaşına”

elli mētir 10/16 “elli metre”

girmi mētir 10/16 “yirmi metre”

om beşine cirennen şōra 3/7 “on beş (yaşına) girdikten sonra”

on ālı on new ‘ bāliđ 3/1 “on altı tür balık”

ōttiz mētir 10/16 “otuz metre”

çi sefer 3/11 “iki defa”

çiyüz dönümdi 1/17 “iki yüz dönümdür”

bir kilo 2/43 “bir kilo”

bir arwādīn 4/10 “bir kadının”

3.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Asıl sayı sıfatlarına +(I)ncI ek getirilerek yapılır:

birinci ewde 4/3 “birinci evde”

birinci ımırta 3/11 “birinci yumurta”

dördünci ayda 3/5 “dördüncü ayda”

om birinci āyīn 3/7 “on birinci ayın”

on ikinci āyīn 3/6 “on ikinci ayın”

üçüncü āyīn 3/5 “üçüncü ayın”

āltıncı ibtidā'iden 9/1 “ilkokul altıncı (sınıf)”

3.3.2.2.3. Kesir Sayı Sıfatları

yārīm dinār 9/18 “yarım dinar”

bir dinārīn yārsīdı 9/18 “bir dinarın yarısı”

3.3.2. Soru Sıfatları

hara istiller 1/29 “nereye istiyorlar”

hara mını 9/9 “nereye bunu”

nanca böyyūg 15/51 “ne kadar büyük”

ne diyeller 1/9 “ne derler”

ne diyesen 1/46 “ne dersin”

ne soru sıfatına +Ce eki getirilerek oluşan sıfatlar da bulunur:

nece yōhtı 1/52 “nasıl yoktur”

neççe tühür 11/36 “kaç çeşit”

neççe yēr 3/46 “kaç yer”

3.3.4. Belgisiz sıfatlar:

bele mesele 8/47 “mesela böyle”

bele mēwēmiz 1/4 “böyle meyvemiz”

kimse söz etmēzdi 7/34 “kimse söz (laf) etmezdi”

başka yerden ālirig 2/41 “başka yerden alırdık”

başka yōgirdıdı 6/4 “başka yoğurttu”

Alıntı Kelimelerde: Kerkük Türkmencesinin Altunköprü ağzında belgisiz sıfat görevinde Türkçe dışında alıntı kelimelerin de yaygın olarak kullanıldığı görülür:

bē'iz sefer 1/30 “kimi zaman”

bē'izi yādımdādı 3/36 “bazısı hatırımdadır”

be'zen geceden 8/84 “bazen geceden”

şerbet filan 15/36 “şerbet falan”

3.4. FİİL (EYLEM)

3.4.1. Kişi Ekleri

3.4.1.1. Zamir Kökenli Kişi Ekleri

TEKİL	1. kişi	-Am	<i>wēr-r-em</i> 4/39 “veririm”, <i>ēdirēm</i> 8/5 “ederim,yaparım”
	2. kişi	-sAn/sAy	<i>cid-e-sen</i> 1/23 “gidersin”, <i>ēd-ıb-sen</i> 4/41 “etmişsin”, <i>gēl-ıb-sen</i> 2/55 “gelmişsin”, <i>kes-e-</i> <i>sen</i> 9/28 “kesersin”, <i>sēw-e-sen</i> 8/36 “seversin”

	3. kişi	-	-
ÇOĞUL	1. kişi	-Ig	<i>gēd-ır-ıg</i> 2/41 “getiririz”, <i>gētır-r-ıg</i> 2/41 “getiririz”
	2. kişi	-sIz	<i>tāp-īb-sız</i> 3/32 “bulmuşsunuz”
	3. kişi	-lAr	<i>āşīb-lar</i> 5/13 “asmışlar”

3.4.1.2. İyelik Kökenli Kişi Ekleri

TEKİL	1. kişi	-m	-
	2. kişi	-y	<i>tutsa-y</i> 4/45 “tutsan”
	3. kişi	-	<i>bāstı</i> 4/32 “bastı”, <i>gelse</i> 2/25 “gelse”
ÇOĞUL	1. kişi	-g	<i>çāğırdı-ğ</i> 4/37 “çağırđık”, <i>koyāri-ğ</i> 1/70 “koyarız”
	2. kişi	-	-
	3. kişi	lAr	<i>eçel-ler</i> 1/3 “ekerler”

3.4.2. Fiiller²

3.4.2.1. Basit Zamanlar

3.4.2.1.1. Geniş Zaman Eki (-r/-Ar)

Altunköprü merkez ağzında 2. Teklik kişilerinde geniş zaman ekinin ünsüzü düşer. çokluk 3. kişi çokluk çekimlerinde, geniş zaman ekinin ünsüzü çoğul ekinin ünsüzü gerileyici benzeşme etkisiyle /l/ olur.

TEKİL	1. kişi	<i>aı-ar-am</i> 8/47 “atarım”, <i>gid-er-em</i> 8/29 “giderim”, <i>kağ-ar-am</i> 8/85 “kalkarım”, <i>koy-ar-am</i> 8/47 “koyarım”
	2. kişi	<i>bağ-a-san</i> 1/13 “bakarsın”, <i>gid-e-sen</i> 2/32 “gidersin”
	3. kişi	<i>bil-i</i> 1/80 “bilir”, <i>çığ-ar</i> 3/8 “çıkır”, <i>doğ-ar</i> 3/12 “doğar”, <i>gid-er</i> 10/5 “gider”, <i>kaç-ar</i> 3/9 “koşar”, <i>wır-ar</i> 1/64 “vurur”

² Fiil çekiminde metinde örnekleri bulunan kişi ve zamanlara yer verilmiştir. Örnekleri bulunmayan kişi ve zamanlara değinilmemiştir.

ÇOĞUL	1. kişi	<i>döş-ēr-iğ</i> 8/48 “döşeriz”, <i>éd-ēr-iğ</i> 8/47 “ederiz”, <i>di-y-ēr-iğ</i> 15/23 “deriz”, <i>ez-ēr-iğ</i> 8/51 “ezeriz”, <i>ķoy-ār-iğ</i> 1/70 “koyarız”
	2. kişi	-
	3. kişi	<i>di-y-el-ler</i> 4/1 “derler”, <i>en-el-ler</i> 3/17 “inerler”, <i>gid-el-ler</i> 2/17 “giderler”, <i>ķur-al-lar</i> 2/12 “kurarlar”, <i>oyn-al-lar</i> 8/55 “oynarlar”, <i>çek-el-ler</i> 2/17 “çekerler”

Geniş Zaman Olumsuz Çekimi (-mA-)

Altunköprü merkez ağzında geniş zaman olumsuz çekiminde teklik, çokluk 1. ve 2. kişilerde –mA; 3. teklik, çokluk çekimlerinde mAz getirilerek yapılır:

bil-mem 1/23 “bilmem”, *et-mez* 1/44 “etmez”, *gētīr-me-m* 7/15 “getirmem”, *gēt-mez-ler* 2/24 “gitmezler”, *hezte-mez-ler* 8/36 “hazetmezler, sevmezler”, *işle-mez* 2/48 “işlemez”, *ķal-maz* 1/69 “kalmaz”, *ķārīş-maz* 1/95 “karışmaz”, *olaş-maz* 12/24 “ulaşmaz”, *sal-maz* 15/40 “salmaz”, *şal-maz* 15/40 “salmaz”, *ķut-maz* 2/11 “tutmaz”, *yè-me-m* 8/74 “yemem”, *yè-mez* 8/37 “yemez”

3.4.2.1.2. Belirli Geçmiş Zaman: -DI

TEKİL	1. kişi	<i>āt-tí-m</i> 8/77 “attım”, <i>ķāwír-dí-m</i> 8/71 “kavurdum”, <i>ķōy-dú-m</i> 8/71 “koydum”, <i>dē-dí-m</i> 8/74 “dedim”, <i>ēn-dīr-dí-m</i> 8/77 “indirdim”, <i>ēt-tí-m</i> 8/71 “ettim”, <i>ķāt-tí-m</i> 8/77 “kattım”, <i>şār-dí-m</i> 8/5 “sardım”
	2. kişi	-
	3. kişi	<i>gēt-tī</i> 2/9 “gitti”, <i>ķāl-dí</i> 2/9 “kaldı”, <i>ōl-dí</i> 2/35 “öldü”, <i>ōl-dí</i> 9/18 “oldu”
ÇOĞUL	1. kişi	<i>āt-tí-ğ</i> 8/62 “attık”, <i>doğrā-dí-ğ</i> 8/61 “doğradık”, <i>ķeynēt-tī-ğ</i> 8/61 “kaynattık”, <i>ķōy-dí-ğ</i> 8/62 “koyduk”, <i>ōl-dí-ğ</i> 2/16 “olduk”
	2. kişi	-
	3. kişi	<i>gēt-tī-ler</i> 2/48 “gittiler”, <i>ķāh-tí-lar</i> 2/36 “kalktılar”, <i>ōl-dú-ler</i> 2/46 “öldüler”

Belirli Geçmiş Zaman Olumsuz Çekimi (-mA-)

kal-mā-dī 2/22 “kalmadı”, *gōr-mēz-dī-y* 5/1 “görmezdin”, *ko-y-mā-dīm* 8/71 “koymadım”

3.4.2.1.3. Belirsiz Geçmiş Zaman Eki: -mİş/ -(y)İb

Altunköprü merkez ağzında öğrenilen geçmiş zaman eki 3. Kişi çokluk ve teklik çekimlerinde (y)ıb olarak kullanılmaktadır. 1. teklik kişi ve 1. çokluk kişi çekimlerinde ise miş, İbEm, bİg şeklindedir.

TEKİL	1. kişi	<i>çih-t-bam</i> 9/1 “çıkılmışım”, <i>ēd-ī-bem</i> 8/68 “etmişim”, <i>işlē-yī-bem</i> 8/24 “işlemişim”, <i>ōl-ī-bam</i> 7/32 “olmuşum”, <i>yē-miș-em</i> 12/24 “yemişim”
	2. kişi	-
	3. kişi	<i>bit-īb</i> 10/19 “bitmiş”, <i>bāh-īb</i> 5/12 “bakmış”, <i>ēd-īb</i> 4/16 “etmiş”, <i>gēl-īb</i> 2/55 “gelmiş”, <i>gētīr-īb</i> 12/6 “getirmiş”, <i>iliș-īb</i> 15/45 “ilişmiş”, <i>kal-īb</i> 2/46 “kalmış”, <i>ōl-īb</i> 5/76 “olmuş”, <i>yāp-īb</i> 5/9 “yapmış”, <i>yāpīl-īb</i> 15/14 “yapılmış”, <i>yētīr-īb</i> 13/6 “yetmişmiş”
ÇOĞUL	1. kişi	<i>ēzī-biğ</i> 8/49 “ezmişiz”, <i>kōç-ū-büğ</i> 7/32 “göçmüşüz”
	2. kişi	-
	3. kişi	<i>ās-īb-lar</i> 5/13 “asmışlar”, <i>yığ-īb-lar</i> 5/15 “yığmışlar, toplamışlar”

Belirsiz Geçmiş Zaman Olumsuz Çekimi (-mA-)

tap-mā-miș-ığ 3/33 “bulmamışız”, *kal-mā-y-īb* 11/15 “kalmamış”, *ol-mā-y-īb* 9/10 “olmamış”

3.4.2.1.4. Şimdiki Zaman Eki: -(y)İr

Altunköprü merkez ağzında şimdiki zaman eki -İr/ -Ur olarak kullanılır, ancak bu ekin /r/ ünsüzü 2. kişi teklik çekimlerinde düştüğünü görmekteyiz. Çokluk 3. kişi çekiminde, şimdiki zaman ekinin “r” ünsüzü çoğul ekinin “l” ünsüzünün gerilyici benzeşme etkisiyle “l” olur.

TEKİL	1. kişi	<i>ēd-īr-em</i> 8/5 “ediyorum”
	2. kişi	<i>bil-i-sen</i> 5/19 “biliyorsun”
	3. kişi	<i>ēđiri</i> 1/88 “ediyor”, <i>gēđiri</i> 1/91 “gidiyor”,
ÇOĞUL	1. kişi	<i>gēđiriğ</i> 2/41 “gidiyoruz”, <i>istiriğ</i> 1/95 “istiyoruz”, <i>kurriğ</i> 4/44 “kuruyoruz”
	2. kişi	<i>ķāldırısız</i> 8/40 “kaldırıyorsunuz”
	3. kişi	<i>bililler</i> 1/82 “biliyorlar”, <i>édeller</i> 2/12 “ediyorlar”, <i>gēđiriller</i> 2/13 “getiriyorlar”, <i>istiller</i> 1/29 “istiyorlar”, <i>ķāllılar</i> 1/65 “kalıyorlar”, <i>ķoyallar</i> 1/90 “koyuyorlar”

Şimdiki Zaman Olumsuz Çekimi (-mI)

bil-mi-re-m 3/33 “bilmiyorum”, *gēt-īr-mi-ller* 2/23 “getirmiyorlar”

3.4.2.2. Dilek kipleri

3.4.2.2.1. Dilek- istek kipi

bağ-a-san 1/5 “bakasın”

diy-e-sen 1/46 “diyesin”

gid-e-sen 2/32 “gidesin”

kes-e-sen 9/29 “kesesin”

3.4.2.2.2. Şart kipi

gel-se 2/25 “gelse”

3.4.2.2.3. Emir kipi Ekleri

TEKİL	1. kişi	-
	2. kişi	<i>al</i> 4/36 “al”
	3. kişi	<i>çıh-sın</i> 10/8 “çıkırsın”, <i>tut-sın</i> 15/3 “tutsun”, <i>üz-sin</i> 15/19 “yüzsün”, <i>wır-sın</i> 10/9 “vursun”
ÇOĞUL	1. kişi	<i>al-āğın</i> 8/38 “alalım”, <i>di-y-ēğın</i> 1/35 “diyelim”, <i>işli-y-ēğın</i> 1/47 “işliyelim, çalışalım”, <i>yap-āğın</i> 1/47 “yapalım”
	2. kişi	-

3. kişi	-
---------	---

3.4.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri

3.4.3.1. Hikâye

3.4.3.1.1. Geniş Zaman Hikâyesi

TEKİL	1. kişi	<i>korh-ār-dí-m</i> 4/29 “korkardım”
	2. kişi	<i>gör-ēr-diy</i> 4/18 “görürdün”
	3. kişi	<i>al-ār-dí</i> 7/26 “alırdı”, <i>apar-ār-dí</i> 4/2 “aparardı, götürürdü”, <i>at-ār-dí</i> 2/34 “atardı”, <i>bit-ēr-dj</i> 11/16 “biterdi”, <i>çağır-ār-dí</i> 4/14 “çağırırdı”, <i>çih-ār-dí</i> 2/21 “çıkardı”, <i>dol-ār-dí</i> 4/9 “dolardı”, <i>éd-ēr-dj</i> 5/7 “ederdi”, <i>gêç-ēr-dj</i> 4/23 “geçerdi”, <i>gel-ēr-dj</i> 4/52 “gelirdi”, <i>gid-ēr-dj</i> 2/34 “giderdi”, <i>koy-ār-dí</i> 4/3 “koyardı”, <i>ötír-ār-dí</i> 4/15 “otururdu”, <i>sat-ār- dí</i> 7/19 “satardı”, <i>tum-ār-dí</i> 4/22 “tumardı”, <i>wër-ēr-dj</i> 4/4 “verirdi”, <i>yağā-r-dí</i> 4/3 “yıkardı”, <i>yap-ār-dí</i> 4/8 yapardı”
ÇOĞUL	1. kişi	<i>çim-ēr-djğ</i> 4/22 “yüzerdik”, <i>dög-ēr-djğ</i> 15/25 “döverdik”, <i>éd-ēr-djğ</i> 15/25 “ederdik”, <i>éd-ēr-djğ</i> 2/16 “ederdik”, <i>en-ēr-djğ</i> 2/2 “inerdik”, <i>gid-ēr-djğ</i> 2/1 giderdik”, <i>kat-ār-djğ</i> 15/25 “katardık”, <i>kaz-ār-djğ</i> 11/15 “kazardık”, <i>kes-ēr-djğ</i> 9/34 “keserdik”, <i>korh-ār-djğ</i> 4/30 “korkardık”, <i>oyñ-ār-djğ</i> 7/24 “oynardık”, <i>şat-ār-djğ</i> 9/24 “satardık”, <i>tut-ār-djğ</i> 2/1 “tutardık”, <i>wër-ēr-djğ</i> 2/5 “verirdik”, <i>yap-ār-djğ</i> 7/6 “yapardık”, <i>yugır-ār-djğ</i> 15/25 “yoğururduk”
	2. kişi	-
	3. kişi	<i>ahtar-ār-dí-lr</i> 4/23 “arardılar”, <i>apar-ār-dí-lar</i> 1/30 “götürürdüler”, <i>at-ār-dí-lar</i> 2/33 “atardılar”, <i>cid-dēr-dj-ler</i> 4/48 “giderdiler”, <i>çih-ār-dí-lar</i> 6/6 “çıkardılar”, <i>diy-ēr-dj-ler</i> 10/15 “diydiler”, <i>kağ-ār-dí-lar</i> 4/48 “kalkardılar”, <i>kałdır-ār-dí-lar</i> 4/50 “kaldırdılar”, <i>korh-ār-dí-lar</i> 5/75 “korkardılar”, <i>seç-ēr-dj-ler</i> 5/2 “seçerdiler”, <i>wır-ār-dí-lar</i> 10/14 “vurardılar”, <i>yap-ār-dí-</i>

		lar 5/42 “yapardılar”
--	--	-----------------------

3.4.3.1.2. Bilirsiz Geçmiş Zaman Hikâyesi

bāḥ-īb-ti 5/12 “bakmıştı”

beslān-īb-ti 9/13 “beslenmişti”

cōr-ūb-ti 5/41 “görmüştü”

çih-īb-ti 7/33 “çıkmişti”

kāl-īb-ti 9/10 “kalmıştı”

yāp-īb-ti 5/12 “yapmıştı”

yaşlān-īb-ti 9/13 “yaşlanmıştı”

3.4.3.1.3. Şimdiki Zaman Hikâyesi

TEKİL	1. kişi	-
	2. kişi	-
	3. kişi	<i>āl-ír-dı</i> 4/13 “alıyordu”, <i>cēl-ír-di</i> 6/8 “geliyordu”, <i>gētīr-ír-di</i> 9/7 “getiriyordu”, <i>kāldır-ır-dı</i> 10/ 15 “kaldırıyordu”, <i>kāl-ír-dı</i> 11/19 “kalıyordu”, <i>ōl-ír-dı</i> 2/17 “oluyordu”, <i>ōtīr-ır-dı</i> 10/3 “oturuyordu”, <i>wēr-ír-di</i> 15/28 “verirdi”, <i>wēr-ír-di</i> 2/40 “veriyordu”, <i>yētīş-ír-di</i> 6/6 “yetişiyordu”
ÇOĞUL	1. kişi	<i>āl-ír-diğ</i> 9/24 “alıyorduk”, <i>bırāḥ-ír-diğ</i> 11/19 “bırakıyorduk”, <i>gētīr-ír-diğ</i> 15/24 “getiriyorduk”, <i>göndēr-ír-diğ</i> 2/39 “gönderiyorduk”, <i>pār-ír-diğ</i> 2/39 “götürüyorduk” <i>wēr-ír-diğ</i> 11/9 “veriyorduk”, <i>yığış-ır-diğ</i> 6/2 “toplanıyorduk”
	2. kişi	
	3. kişi	<i>āl-ír-dı-lar</i> 6/5 “alıyorlardı”, <i>bāḥ-ír-dı-lar</i> 5/57 “bakıyorlardı”

3.4.3.1.4. Şart Kipinin Hikâyesi

cel-sēy-dî 4/40 “gelseydi”

ol-sāy-dî 4/43 “olsaydı”

öl-sēy-dî 7/39 “ölseydi”

tuts-sāy-dî-lar 4/22 “tutsalardı”

wır-sāy-dî-lar 4/23 “vursalardı”

Şart Kipinin Hikâyesi olumsuz (-mA)

ol-ma-say-dî 5/62 “olmasaydı”

3.4.4. Sıfat Fiiller

1. –An

ölen ölüb kal-an kālīb 2/4 “ölen ölmüş kalan kalmış”

2. –dİğ

yāpîp dē-dîğim çimin 5/22 “dediğim gibi yapmış”

mēwe şātîl-dîğ-uçin 1/80 “meyve satıldığı için”

3. –mİş

kullānîl-miş şişeler 15/36 “kullanılmış şişeler”

3.4.5. Zarf Fiiller

1. -mca

ōzîñ tut-mca 11/11 “kendini tuttuğu zaman”

2. –AndA (-An+dA)

dördîñci aya cir-ende-ğ bı haywan 3/21 “dördüncü aya girdiği (zaman) bu hayvan”

çal-anda *ēyyi āğirtşın* 4/25 “çaldığında iyi acıtsın”

ēyyi pēndir ye`in çıh-anda 5/42 “yani iyi peynir çıktığında”

bağda en-ende hēccı `ālīmiz 12/18 “Hacı Ali çiftliğe indiğinde”

gel-ende kōprúden başlar 5/42 “geldiğinde köprüden başlar”

kes-ende-ler kimin ādí war 9/36 “kestiklerinde kimin adı varsa”

de`wēti ol-anda men gidērdim 14/5 “daveti olduğunda ben giderdim”

bōyyüġ bālíg tut-anda-ġ 16/5 “büyük balık tuttuğumuzda”

3. dıġçe (+DIK+çA)

yēr-diġçe tōrí atārdı 10/16 “yürüdükçe balık aġını atardı”

3.4.6. İsim- Fiiller

1. –mAġ

bir ayrı māwzı`a atlan-maġ istirem 4/46 “başka bir konuya geçmek istiyorum”

mücemdeye de at-maġ 8/41 “dondurucuya da atmak”

çim-meġ bililler 2/50 “yüzme bilirler”

bele eglen-meġ uçü. 10/11 “böyle eğlenmek için”

bācan ét-meġ 1/35 “patlıcan yapmak”

yē`nı öge gēt-meġ 10/5 “yani öne gitmek”

kes-meġ parāsı 9/36 “kesme ücreti”

ķeymeġ ķur-maġ nēdı 15/42 “balık aġı kurmak nedir”

ōtır-maġ yēri 10/2 “oturma yeri”

zēhırden tut-maġ 15/23 “zehirle tutmak”

şāwırmaġ yē`in wazgeç-meġ 11/43 “savurmak, yani vazgeçmek”

bařlādīm ōzīm yap-maġ-a 7/15 “kendim yapmaya başladım”

3.5. YAPIM EKLERİ:

3.5.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

1. +CA

a. Dil adları türetir

'ereb+ce 10/4 “Arapça”

Turkman+ca 5/18 “Türkmence”

Türk+çe 12/18 “Türkçe”

b. Miktar belirten isimler türetir

bōy+ca 2/11 “boyu kadar”

el+ce 15/7 “el kadar”

heftey+ce 11/17 “bir hafta kadar”

2. +çI: Meslek adları türeten bir ektir.

bālīg+çI 2/47 “balıkçı”

nōhıt+çIlar 4/21 “leblebici”

pāmbúğ+çI 4/13 “pamukçu”

turşI+çI 1/23 “turşucu”

yorgān+çI 4/1 “yorgancı”

3. +daş: Eşlik, ortaklık, aitlik bildiren isimler türetir.

arha+daş 4/22 “arkadaşları”

karın+daş > kar+daş 2/20 “kardeş”

4. +gil/ +giller: Aile isimleri yapar.

ķardāşım+gili 8/33 “kardeşim gil”

şey+gilin 5/33 “şey gil”

5. +ki: Aitlilik bildiren ektir.

bizim+ki 1/70 “bizimkinden”

indi+ki 5/1 “şimdiki”

sizi+ki 8/32 “sizinki”

6. +II: Varlık bildiren sıfatlar türeten ektir.

ād+lí 1/88 “adlı, şöhretli”

dāğ+lí 5/43 “dağlı”

kündic+li 8/90 “susamlı”

reḥmēt+li 1/27 “rahmetli”

7. +IIğ: Bir şeyin ait olduğu yer anlamında isimler türetir.

āy+liğ 13/5 “aylık”

bāliğcı+liğ 2/7 “balıkçılık”

çēm+liğ 5/36 “çamlık”

dāğ+liğ 5/36 “dağlık”

feleḥēt+liğ 1/1 “çiftçilik”

ḥarāb+liğ 4/45 “kötülük”

ḳurbān+liğ 9/29 “kurbanlık”

yāğ+liğ 5/67 “mendil”

yorgānçı+liğ 4/1 “yorgançılık”

8. +(I)ncI: Sıra sayı sıfatı türeten bir ektir.

bir+inci 9/30 “birinci”

kin+ci 9/30 “ikinci”

üçün+cü 9/30 “üçüncü”

3.5.2. İsimden Fiil Yapım Eki

1. **+a-**: İsim köklü kelimelerden fiil gövdeleri kurar.

oy(u)n+a- > *oyn+a-* 4/37 “ oynamak ”

2. **+la-**: Yapma veya olma ifade eden fiiller yapar.

pak+lā- 8/43 “temizlemek”

bağ+la- 5/35 “bağlamak”

baş+la- 3/22 “başlamak”

iş+le- 8/24 “çalışmak”

düz+le- 11/18 “düzlemek”

3. **+lan- < +lA(-n)-**: İsimden fiil yapan +la- ekinin dönüşlülük çatı eki almış şeklidir.

at+lan- 4/46 “atlamak”

3.5.3. Fiilden İsim Yapan Ekler

1. **-(I)g**

döşşe-g 13/9 “döşek”

uzā-ğ 1/65 “uzak”

āç-îğ 12/17 “açık”

2. **-gm**

dur-ğın 16/14 “durgun”

3. **-(I)n**

cēl-în 8/67 “gelin”

ēçj-n 1/36 “ekin”

4. -I: Olan, yapan ve yapılanı karşılayan isimler türetir.

ōl-ú 5/4 “ölü”

yāz-í 1/44 “yazı”

3.5.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

1. -Ar-: Geçişli fiiller türetir.

*bırahārīg **ķup-ār-d-írīg*** 1/69 “koparıp bırakırız”

2. -ma-: Getirildiği fiil kök ve gövdelerine olumsuzluk anlamı katar.

*adāmín ādí bele tamam **ķal-ma-yīb*** 1/14 “adamın ismi tam kalmamış”

*ķāwırma **ye-me-m*** 8/74 “kavurma yemem”

***bil-me-m** ne* 5/2 “bilmem ne”

3. -(I)l-: Dönüşlülük, edilgenlik ifade eden fiiller türetir.

*hiç **yōr-íl-māz-dīg*** 14/2 “hiç yorulmazdık”

āç-íl-mā-sín 8/8 “açılmak”

*olar **da şāt-íl-ı*** 15/35 “onlar da satılır”

*şuwdan **ķāt-íl-ır-dı*** 16/8 “suyla katılmak”

*tor kimin **yāp-íl-ıb*** 15/14 “tor (ağ) gibi yapılmış”

4. -dIr-: Ettirgen çatılı fiiller yapar.

*zibil **dōl-dır-*** 11/16 “çöp doldurmak”

*ata **min-dir-*** 12/29 “ata bindirmek”

*wırar **yān-dır-ı*** 1/65 “yandırmak”

5. -n- dönüşlülük ya da edilgenlik ekidir:

fēri’de *dol-an-* 4/13 “sokakta dolanmak”

6. -t- ettirgen çatı ekidir:

bıraḥārīg kupār-d-irīg 1/69 “koparıp bırakırız”

3.6. ZARF (BELİRTEÇ)

3.6.1. Yer Yön Zarfları

suw kırūgı 11/29 “su kenarı”

oyan buyanda 9/3 “o taraf bu taraf”

babam yandan gēldim 8/28 “babamın yanından geldim”

şuwa yāḥún 1/64 “suya yakın”

Bu zarfların yanı sıra Türkçe olmayan *teref* kelimesi de yer-yön zarfı olarak kullanılır:

bı terefe 1/31 “bu tarafa”

3.6.2. Zaman Zarfları

onnan sōra gēlirdiğ 11/14 “ondan sonra gelirdik”

günde meselen bē’iz gün 11/19 “her gün, mesela bazı gün”

kindiden sōra 9/31 “ikindiden sonra”

wallā bigün kāḥtım 8/1 “valla bugün kalktım”

Ayrıca Arapça *ēwwel* kelimesi de kullanılır:

biz ēwwel bırda 9/2 “biz eskiden burada”

3.6.3. Azlık Çokluk Zarfları

birez uzāgdılar 1/65 “biraz uzaktalar”

çoh çoh hara 1/29 “çok çok (en fazla) nereye”

ilde çoḥ çoḥ 1/37 “yılda en fazla”

mınca ẽttim 8/78 “bu kadar yaptım”

3.6.4. Durum Zarfları

bele pāyızda çoḥ mālımız 1/39 “son baharda böyle çok malımız”

Ayrıca Farsçadan alıntı *asānt* kelimesinin de kullanıldığı bir örnek bulunur.

asānt işlere 1/36 “kolay işler”

4.6.5. Soru Zarfları

nece dēyim 1/75 “nasıl söylesem”

nece yōḥtí 1/51 “nasıl yoktur”

nēdērdi 4/2 “ne yapardı”

3.7. EDAT (İLGEÇ)

3.7.1. Seslenme Edatları: *le* ile yapılır.

le diyērdi men 12/23 “ulan ben (mi diye) söylenirdi”

3.7.2. Soru Edatları: Sadece *hānı* ve *hara* kullanımını mevcuttur.

hānı o ẽskı günler 14/1 “nerde (kaldı) o eski günler”

aḥşam yēwıne hara 15/44 “akşam vakti nereye”

3.7.3. Gösterme Edatları

ha ha elden 4/12 “ha şöyle el ile ”

işte kış günü 1/4 “işte kış günü”

işte ‘eynen 1/27 “işte aynı”

oda pikab gēldi 8/37 “o kamyonet geldi”

3.7.4. Cevap Edatları

he kōprūnūn küçig uşağınnan 2/56 “evet köprünün küçücük çocuğu bile”

yō onnan yoḥ 1/56 “ hayır ondan değil”

yoḥ kōprūden 1/12 “hayır köprüden”

he he özlēri 1/93 “evet kendileri”

he ēskīden 6/40 “evet eskiden”

he mēniḡm de 1/27 “evet benim de ”

bālīg war burda bēli.3/37 “evet balık var burda”

bēli bütūn 11/25 “evet bütün”

3.7.5. Cümle Başı Edatlar

hele yēngidi 9/16 “hala yenidir”

nē’in diyeğ indi “ 1/94 “yani şimdi diyelim”

yē’in bir se’at 1/65 “yani bir saat”

yē’in biḡ uşāğiydiḡ 4/28 “yani biz çocukken”

3.7.6. Son Çekim Edatları

3.7.6.1. Sebep Edatları

ōnçi 4/34 “onun için”

şātıldiḡ uçin 1/80 “satıldığı için”

3.7.6.2. Benzerlik Edatları

tor kimin 15/14 “tor gibi”

kāwīt tēkin 15/25 “kavut gibi”

süt tēki 15/31 “süt gibi”

oḥ kimin 15/38 “ok gibi”

dil tēkjin war 15/39 “dil gibi”

ip sāpi kimindi 16/4 “ip gibidir”

3.7.6.3. Miktar Edatı

Çembāşına keder 15/21 “Çembaşı’na kadar”

kışe keder 1/66 “kışa kadar”

dibise keder 2/2 “dibise kadar, Altunköprü yakınlarında bir kasaba”

o ğada yōhtı 1/5 “o kadar yoktur”

3.7.6.4. +dan, y(dan)

tjirilēyden 1/15 “kamyon ile”

tahtadan 4/8 “tahta ile”

ayāğıydan 4/3 “ayağı ile”

3.8. BAĞLAÇLAR

3.8.1. da/de

ēwde de 8/78 “evde de”

paqlāni da 8/61 “baklayı da”

kōprüde de 5/58 “köprüde de ”

önēmlıdi de 5/11 “önemlidir de”

şatta da 4/16 “suda da”

dōrdjnci ayda bir de 3/15 “dördüncü ayda bir de ”

işte olar da 2/39 “işte onlar da”

dili de yōhtı 8/32 “dili de yok”

o da gēlirdi 16/5 “o da gelirdi”

bırda da 5/68 “burada da ”

3.8.2. ne.....ne

ne entērnēt ne televizyon 7/25 “ne internet ne de televizyon”

Bunların yanı sıra Altunköprü ağzında Arapça ve Fasçadan alınan bağlaçlar da kullanılmaktadır

3.8.3. eger/ege > Far. اگر/eğer

ege o yāğlīg 5/67 “eğer o yağlık (mendil)”

eger mirāzımız 5/71 “eğer malımız”

ege özünde 4/45 “eğer kendisinde”

3.8.4. yen.....yen > Far. بيا/yā

yen böyyüg bālīg.....yen de bilmēzdī o çengele ilişirdi 16/6 “ya büyük balık ya da bilmeden ağa (balık ağına) yakalanırdı”

3.8.5. bes > Ar. بس

bes bādīncan bibērīmiz kālī 1/61 “fakat patlıcan biberimiz kalır”

bes bē’izi nēdērdī 4/24 “fakat bazı ne yapardı”

bes bī kardāşī da 1/22 “fakat bu kardeşi de”

bes böyyüg dōğī 2/43 “fakat büyük değil”

bes ihtiyarlar ōldī 2/35 “fakat yaşlılar öldüler”

bes inānīn ēşçīler 4/16 “fakat inanın (ki) eskiler”

bes indi kalmādī 4/6 “fakat şimdi kalmadı”

bes indi töremelēri kālīb 2/48 “fakat şimdi torunları kalmış”

bes indinin 1/87 “fakat şimdinin”

bes kardaşa dēyīm 2/20 “sadece kardeşe söylüyeyim”

bes onda indiki 2/16 “fakat o zaman şimdiki”

bes uşāğıydıĝ 4/17 “fakat çocuktuk”

3.8.7. ama > Ar. **أما** ammâ

ama indi 7/3 “ama şimdi”

ama târih meseleşî 5/5 “ama tarih meselesi”

ama yōĝirt bı yōĝirttan dōcî 6/3 “ama bu yoĝurt o yoĝurt gibi deĝil”

3.8.8. aw > Ar. **أو** veya

aw cürri 15/47 “veya cürrü balıĝı”

aw mēhsūd 15/50 “veya mahsud balıĝı”

aw sepmeiden 15/13 “veya serpme ile”

aw üçyüz dērrî 9/23 “veya üçyüz deri”

SÖZLÜK

A

‘**af** < Ar. bağışlamak, affetmek

‘**aql** < Ar. us

‘**elēm** < Ar. dünya, cihan

‘**āmmi** < Ar. amca

ābīrda burada

āç- açmak

adām < Ar. insan, erkek

āğ beyaz

āğ ağ, balık ağı

ağa ağa

ağac ağaç

āğır ağır

ağlamağ 1. beyazlatma; 2. Altunköprü ağzında bir tür balık yemidir

ağnama beyazlatmak

aḥ- akmak

āḥī < Far. çünkü

āḥīr < Ar. son

āḥīr < Far. çünkü

aḥşam éwīne akşam vakti

aḥtar, aḥṭar < Ar. seçmek, bulmak

aḥrabā < Ar. akraba

al- almak

alaca 1. karışık renkli; 2. açık koyulu

ālīş- öğrenmek

alt alt, aşağıda olan

āltiyüz altı yüz

ama < Ar. ancak, fakat, lâkin

amanat < Ar. emânet

ancağ ancak

anna- anlamak

apar- aparmak

arḥ < Far. ark, tarla ve bostanları sulamak için açılan su yolu

arḥadaş arkadaş

arḥā arka

arpa arpa

ārtīg artık

arwat < Ar. kadın

asant < Far. kolay

aşlı < Ar. aslı, ilk şekli

aspāb < Ar. elbise, çamaşır

āş yemek

aşağa aşağı

at at

at-, āt- atmak

aṭraf, etref < Ar. etraf, yanlar

aw < Ar. veya

awadan (< Ar. Tü. +dan) ferah yer

ayāğ ayak

āyırī ayrı, başka

āz az

azan < Ar. ezan

B

bācı kız kardeş

bādīncan < Ar. patlıcan

bāğ < Far. 1. bahçe, yeşillik; 2. ağaçlık ve çiçeklik yer

baḥ- bakmak

baha < Far. paha, değeri yüksek olan

baḥça < Far. bahçe

bāl bal

bal ḳabāğī bal kabağı

bala küçük, çocuk, yavru

bālīg balık

bamba < İt. bomba

bamya < Far. bamya

barabar < Far. beraber

barmağ parmak

barut < Far. barut

bassuğ basık, yassı, Altunköprü’de bir balık ismi

baş baş

başka başka, farklı

bayaz < Ar. beyaz

bayram < Ar. bayram

bazar < Far. pazar

beg bey, efendi

beħir < Ar. deniz

behlül < Ar. Altunköprü'de bir aşiret ismi

be'ıd < Ar. uzak

bél bel

bélçe < Far. bel, kürek

bele böyle

belem < Ar. sandal, kayık

belēri kendileri

bēli < Ar. evet anlamında

bēmiz < kendimiz, biz

bermil < Ar. silindir şeklinde su ve gaz varili

bes < Far. yeter, fakat

bēři kendisi

bēřik beşik

bey sen

bēyi < Ar. satıcı

bēyyūk yaķa Altunköprü'de mahalle ismi

bezen süs, bezek

bı bu

bıdaha burada

bıkere < Ar. defa, kez, sefer

bıra buraya

bıraḡ bırak

bırḡ < Ar. kaynamak

bibēni Altunköprü'ye yakın bir köy ismi

bibēr < Rum. biber

biç- biçmek

biçş biçim, şekil

binni < Ar. kahverengi

birdene, birtek bir tane, bir adet

biş- pişmek

bit- bitmek

bitki bitki

borc borç

bostān < Far. sebze bahçesi

bōy boy

bōz açık toprak rengi

böl- bölmek

bölce bölge

bōyyūk büyük

buçıḡ buçuk

buḡda. buğday

bulıt bulut

buyan bu taraf

C

céd- gitmek

cedde <Ar. cadde, ana yol

cēl- gelmek

cēlīn gelin

cem'et < Ar. cemâat, topluluk

cene gene, yine

cil gil eki

cir- girmek

cirimbēş yirmi beş

cisir < Ar. köprü

cōge çok sayıda insanın veya hayvanın bir arada bulunmasından meydana gelen topluluk

cōdēliye < Ar. yere serilen kumaş

cōnge 1. inek yavrusu; 2.tosun, erkek dana

cōr- görmek

cūm'e < Ar. cuma günü

cūmele Altunköprü'de aşiret ismi

cūn, gūn gün

cūnub < Ar. güney

cūrrū < Ar. balık ismi

cūzel, gūzel güzel

Ç

çādīr < Far. çadır, oba

çāgīr- çağırma

çakat < Fr. ceket

çāmīr çamur

çāp- çapmak

çaş- şaşmak, ne yapacağını bilemez duruma gelmek

çay çay

çāyır çayır

çēgil çakıl

çēgillīg taş yığını

çek- çekmek

çem bāşı Altunköprü'de mahalle ismi

çēmlīg orman, ağaç dikilmiş yer

çengel < Far. çengel

çerde içerde

çereg, çerek < Far. dörtte bir

çēwirke çekirge

çıh- çıkmak

çim kim

çimmēg yüzme

çine içine

çola sokak

çōprú köprü

çöy köy

çuқkur çukur

çurgala- bir şeyi örtmek

çüp araba tekerinin iç lastiği

Çürt Kürt

D

dā daha

dad tat

dāgıl- dağılmak

dağla- dağlamak

dāğlīg dağlık

dalğa dalga

darmān < Far. ilaç

dārrī mısır

daş taş

dawar davar

dāyī dayı

dē- demek

dēgiş- değişmek

dēhiye < Ar. kurbanlık

dēllūc delik

dēmīr demir

dene < Far. tâne

denehōr < Far. bir tür balık yemi

derece < Ar. kademe, seviye

dermenal, dermene Altunköprü'de bir aşiret ismi

dērrī deri, ten

derzen < Ar. toptan, toplu bir biçimde olan

dērzi < Far. terzi

de' wet < Ar. çağırma, gelmesini isteme, davet

dewlet < Ar. devlet

dēwriş < Far. alperen, derviş

Dibis Kerkük'e bağlı bir kasaba

difā < Ar. savunma

dil dil

dilekçiliğ kız isteme

dinar < Ar. para birimi

diş diş

dişi erkeğin karşıtı, dişi

diwar < Far. duvar, örek

dōnūm < Ar. arazi ölçüsü

doğ- doğmak

dōğırta- tamir etmek

doğra- doğramak

dōğrı doğru

dołzan doksan

dōşt < Far. dost, yakın arkadaş

dōg- üst üste vurmak, dövmek

dōğü, dōği değil

dōn- dönmek

dōnem dönem

dōşsec döşek

dukan küçük zap suyu üzerinde bulunan bir baraj

dul dul, eşi ölmüş kimse

dur- durmak

durgún durgun

duz tuz

dünye < Ar. dünya, yeryüzü

düş- düşmek

düz düz

E

‘**ecele** < Ar. acele, çabuk olma

‘**ecem** < Ar. Arap ırkıdan olmayanlara Araplar’ın verdiği isim, acem

‘**ef** < Ar. bağışlama

‘**eht** < Ar. ahdetmek, yemin etmek

‘**ekîd** < Ar. sözleşme

‘**elem** < Ar. evren

‘**elwe** meyve ve sebzelerin toptan satıldığı yer

‘**eşret** < Ar. aşiret, oymak

‘**eyît** < Ar. âit, ilişkin

‘**eynen** < Ar. aynen, olduğu gibi

‘**edet** < Ar. gelenek, âdet

‘**eleses** < Ar. ona dayanarak

‘**Erebce** < Ar. Arapça

ebele böyle

eç-, ek- ekmek

éd-, ed-, ét- etmek

efēndi < Rum. bey

ege < Far. eğer

eḥbēb < Ar. sevgili, ahbap

ēḥir < Ar. son

ehlen wesehlen < Ar. hoş geldin, memnun oldum

ehlēt < Ar. aile, akraba

ē'imme < Ar. imam, ermiş insanlar

el el

elerceḥ < Ar. en doğrusu, en uygunu

elḥēmdille < Ar. şükretmek

elliġ yarım dinar, para birimi

Elturkmāniyye Türkmençe

Emēriķe Amerika

ēmr < Ar. emretmek

en- inmek

eng, enc en

‘entike 1. kendine has tuhaf, değişik ve acāyip tarafları olan; 2. komik

ēntirnit internet

enwa‘eşkel < Ar. çeşitli şekiller

erçeç erkek

‘erizem < Ar. dilekçe

erte erken

ērúc erik

ēsçi, ēskj eski

‘eskeri < Ar. askerî

eşşeg eşek

ēt et

ew < Ar. veya

ēwdara hamarat

ēwlet < Ar. evlat

ewwel, ēwwel < Ar. evvel, birinci, eskiden

ēyyi iyi

F

fāḳḳír < Ar. fakir, yoksul

farḥ < Ar. hayvan yavrusu

farḳ < Ar. fark, başkalık

fazla < Ar. aşırı olan

fe < Ar. fakat, ona gelince

felēfīl < Ar. nohuttan yapılan bir tür yemek

felleḥ < Ar. çiftçi

femafawḳ < Ar. ve üzeri

ferde < Ar. 1. küçük denk; 2. top

feri’ < Ar. sokak

fetre < Ar. arada geçen süre

feyzān < Ar. 1.sel; 2. taşma, haddinden fazla olma

firāş < Ar. yatak döşek

film < Fr. film

filis < Ar. bir para birimi

filmedīne < Ar. memlekette

firāş < Ar. yatak

fitil < Ar. fitil

G

ğada kadar

garac < Fr. otoparak

gēce gece

gēç- geçmek

gēçī keçi

ğem < Ar. kaygı, tasa, gam

genç genç

gene yine, gine

ğēr < Ar. başka

ğērīb < Ar. yabancı, kimsesiz

ğers- < Ar. ağaç dikme

gēt- gitmek

gir- girmek

girmi yirmi

gōrık inek yavrusu

gurç, gırc < Ar. sağlam durmak

gügērçın güvercin

gülle bilye

gümüş gümüş

günlüg günlük

H

haç < Ar. hacı

hādise < Ar. olay

hāh < Ar. halk

hakat < Ar. söz, laf

hākí < Far. yeşile çalan toprak rengi

hākım < Ar. egemen, hâkim

hağğani < Ar. 1. hakka, adâlete uygun; 2. âdil

hambal < Ar. ücretle yük taşıyan kimse

hāmşí, hāppí hepsi

hana < Far. ev, konut

hānı hani, nerede

hara nereye

harab < Ar. yıkın, viran

harda nerede

ḥaṣ < Ar. marul

ḥāṣıl < Ar. olan, ortaya çıkan

hawa < Ar. hava

ḥawa < Ar. rüşvet

ḥāwıṣ < Far. evin önünde bulunan boşluk yer

ḥāwız < Ar. havuz

hazaman < Ar. ne zaman

ḥeçliĝ, ḥerçliĝ harçlık

ḥed < Ar. yanak

ḥēdd < Ar. sınır

ḥedde < Ar. bir tür tatlısu balığı

ḥediķe < Ar. ağaçları ve suyu bol bahçe

ḥefte < Far. hafta

ḥētım < Ar. mühür

ḥētır < Ar. birine karşı duyulan saygı, akıl, zihin

ḥette < Ar. bile, dahi, üstelik, bundan başka

ḥeydere, ḥeyyawa Altunköprü'de aşiret ismi

ḥēzın < Ar. birikmiş

ḥımra < Ar. maya

ḥırtı ḥiyārı < Far. bir çeşit salatalık

ḥıssım < Ar. akraba

hiç < Far. hiç

hille < Ar. aldatmak

hisāb < Ar. hesap

hiyar < Far. salatalık

hiye **İsāide** < Ar. yaygın olan

hizbilbe' iş < Arap devletlerinde bir parti ismi

hoş < Far. beğenilen, güzel

hurda < Far. 1. parçalanmış, döküntü durumuna gelmiş

hurhur Altunköprü'de yer ismi

huṭbā < Ar. hutbe

hücre < Ar. oda

hüçm < Ar. yargı

hürmet < Ar. saygı

İ

ibit- pirinci pişirmeden önce suya koymak, ıslatmak

ibtidā'î < Ar. ilkokul

idara < Ar. yönetim

ihtiyar < Ar. 1. tercih etmek; 2. yaşlı

ihtiyec < Ar. gereksinim

il yıl

'ilāḩe < Ar. ilgi

ilan- yılan

ilē < Ar. e kadar

ilhānlı ilhanlılar

iliş- ilişmek, takılmak

imam < Ar. cemaate namaz kıldıran kimse

inan-, inān- inanmak

‘**incir** < Far. incir

indi şimdi

inşan < Ar. insan

ip iplik

‘**İrāk** Irak devleti

irri iri, kocaman

issen- istemek

iş iş

işte bir şey gösterilirken veya bir şeye işaret edilirken söylenen bir söz

iştirak < Ar. ortaklık

I

ımırça yumurta

ıştına‘i < Ar. yapay

K

ķā-, ķah- kalkmak

ķāb kap kacak

ķabāğ kabak

ķāftīrye < Fr. kafeterya

ķāīme < Ar. liste

ķalķan kalkan

ķanķar, ķeņķer 1.karķı; 2. yer veya kimsenin yūz tarafının ilerisi

ķānūn < Ar. yasa

ķarānnuĝ karanlık, ışksız yer

ķardaķ kardeķ

ķārpīz < Far. karpuz

ķaķķa Altunkōprū'de yer ismi

ķat ūst ūste konulmuķ ķeylerden her biri

ķāwīn kavun

ķāwīr kavurma, kızartma

ķāwīt kavut, darıdan yapılan bir yemek

ķaz- oymak, kazmak

ķazan kazan, derin kap

ķazānc yarar, kazanç

ķazzāĝ bir ķeķit tatlısu balıĝı

ķeble'lmilāt < Ar. milat ūncesi

ķeddim < Ar. ūne adım atmak

ķeder < Ar. ūlķū, kadar

ķēdīm < Ar. eski

ķēdr < Ar. deĝer

ķēf < Ar. zevk, neķe

kehrebā < Ar. elektrik

kelb < Ar. kalp, yürek

kemāliyet < Ar. aksesuarların satıldığı yer

kemere araba ismi

kēmiş kamaş

kere beg, kere sālīm Altunköprü'de yer ismi

kere kara, siyah

kēriş kamaş

kernēbiṭ < Far. karnabahar

kes- kesmek

kesab < kazanan, kâsib

keye kaya

kēyiğ- bir yana doğru kaymak

keymeğ kayma

keyne- kaynamak

keyye bāşī Altunköprü'de yer ismi

kēyyim < Ar. icrâ etmek, yürütmek

kırāğ kenar

kırh kırk

kırmızı < Ar. al rengi

kırtabağ süzme işlemine yarayan tabak, süzgeç

kıwātsız < Ar. güçsüzlük

ķız kız

ķiçig, ķiçik küçük

ķifte < Far. ķofte

ķilinc kılıç

ķilo < Fr. kilo, ağırlık

ķimse kimse

ķindi ikinci

ķismet < Ar. kısmet, talih, şans

ķisse < Far. kese, poşet

ķiş kış mevsimi

ķişi şahıs, zat

ķiymet < Ar. değer

ķoca yaşlı, büyük dede

ķōh- bozularak kötü bir koku çıkarmak

ķōnşí, ķōnşú komşu

ķōnúş- konuşmak

ķor < Far. ķör, görme engelli

ķoşa çift, ikiz

ķoy- koymak

ķōyín koyun

ķōç- göçmek, bulunduğu yerden ayrılmak

ķōsk göğüs

köy < Far. köy

ķubur tabanca

ķulaĝ bāşı Altunköprü'de yer ismi

ķulaĝ kulak

ķullāb < Ar. ķengel

ķum kum

ķumaş < Ar. kumaş

kumpilit < Far. her şeyi tamam olan, eksiksiz, tam takım hâlinde

ķumru < Far. kumral rengi

ķupār- koparmak

ķur- kurmak

ķur'ān < Ar. Kur'ân-ı Kerim

ķurban < Ar. kurbanlık

ķurĝuşın kurşun

ķurşāĝ kuşak

ķuşķumru < Far. kumral renkli bir tür tatlısu balığı

ķuşķeye Altunköprü'de mahalle ismi

ķuwat < Ar. 1. güç; 2. sağlıklı olmanın verdiği zindelik

ķuyu kuyu

kuzey kuzey

kuzı, ķuzu koyun yavrusu

küçig yaķa Altunköprüde mahalle ismi

küllüg bayramlarda çocukların gittikleri yer

kündücli susamlı

küre < Far. ulan anlamında

L

lēwīn < Ar. renk

lōbiya fasülye

lelēnci mandalina

lahana lahana

luqum < Ar. lokum

M

macal < Ar. imkân, fırsat

mācbūr < Ar. bir şeyi yapmak zorunda olan

madde < Ar. bir şeyi meydana getiren unsurlardan her biri

māgirmağan < Far. bir tür ağaç meyvesi, balık avında kullanılır

mal < Ar. servet, mülk

manṭıqā < Ar. mahalle

māşríf < Ar. gider harcama

māşhūr < Ar. ünlü

māṭor < Far. herhangi bir enerjiyi mekanik enerjiye dönüştüren makine

mawad < Ar. madde

mawzi < Ar. konu

me‘mel < Ar. fabrika

mē‘nî < Ar. şarkı

me‘de < Ar. mide

mebde < Ar. ilke, prensip

meçtep, mektep < Ar. okul

me‘eş < Ar. bir kimseye aydan aya ödenen para, aylık

meḥel < Ar. dükkân

meḥēlî < Ar. yerinde, uygun

meḥelle < Ar. mahalle

meḥsūd < Ar. kıskanılan

mekne < İt. makine

mēlîk < Ar. padişah, hükümdar, hakan

memleçet < Ar. memleket

memnu‘ < Ar. yasaklanmak

men ben

merākîd < Ar. mezar, kabir

mērcîmeg < Far. mercimek

mesefe < Ar. 1. uzaklık; 2. ara

mesele < Ar. mesela

mêw < Far. meyve

mew‘id < Ar.1. sözler; 2. vaatler

mêwe < Far. meyve

me‘yen < Ar. belirlemek

mezēri‘ < Ar. ekilip biçilen, üzerinde tarım yapılan topraklar

mıkellem < Ar. çizgili

mılla < Ar. molla

mırāz < Ar. dilek

mıstamır, mıstāmır < Ar. devamlı, sürekli, kesintisiz

mıṭawasta < Ar. 1. arasını bulmak; 2. orta yolu tutmak, ortasında olmaktan
mutevassit

mıjdāb < Ar. kürek

milyētçi ulusçu

mişçi limon

mobāyıl < Fr. telefon

muḥasebe < Ar. saymak

muḥliş < Ar. dostluğunda ve inançlarında içten olan

mum < Far. mum

munncıĝ boncuk

Muşıl Iark’ın kuzeyinde bulunan bir şehir

muşkile < Ar. problem

mücemde < Ar. derin dondurucu

müşekkel < Ar. bir şeyle konulmuş, karışık

N

nağada ne kadar

nāḥṣī hangisi

nāīb 'ārīf < Ar. askerlikte bir rütbe

nākūr < Ar. 1. sivri gaga; 2. tatlısuda bulunan bir balık türü

namaz < Far. namaz

nār < Far. nar

nawar ne var

naylon < Fr. dayanıklı ve esnek döküm maddesi

nē'in < Ar. demek oluyor ki, yani

nece nasıl

neççe kaç

nene büyük anne

nestele < Ar. çikolata

new' < Ar. çeşit

nişi niçin

niyet < Ar. niyet

nōḥīt < Far. nohut, leblebi

O

Ōğíz Oğuz

oğlağ keçi yavrusu

oğlan oğlan

ōḥī- okumak

olar onlar

olman torun

ombir on bir

onda o zaman

onnan ondan

ora o yer

orça yaħa Altunköprü'de bir yer ismi

ötír- oturmak

oyan o taraf

Ö

ög ön

önēmlī önemli

ört- örtmek

öskúr- öksürme

P

pak < Far. temiz

paħla, peħle < Ar. bakla

pāmbúġ pamuk

para < Far. para

parça < Far. parça

pay eşit bölüm

pāyız son bahar.

pēndir < Far. peynir

petāl veteriner

peyd- bitmek

pırŋkal < Fr. portakal

pirinç < Far. piriñ

pis pis

pobci oyun ismi

R

ramazān < Ar. ramazan ayı

rast < Far. tesâdüf

rasen < Ar. hemen

rēḫim < Ar. acıma, merhamet etme

rızŋ < Ar. rızık

riwāyet < Ar. söylenti

rübi^f < Ar. çeyrek

rüh ruh, öz

S

şac sac

sada < Far. sade, yalın

şaf < Ar. temiz, duru

şafāwī Safeviler

şāgöl sağ ol

şah̄ta < Far. düzmece

şallan̄kuç salıncak

şaman saman

şāms̄rşāğ sarımsak

şan'āt < Ar. bir şey yapmada gösterilen ustalık

şantanāt < Ar. bolluk, zenginlik

sāp sap

şarf < Ar. harcama

şārı çem Altunköprü'de mahalle ismi

şārı sarı

şawaş savaş

şāwır- savurmak

şayara < Ar. araba

şaytara < Ar. kontrol

se'at < Ar. saat

sebet < Far. sepet

sebze < Far. sebze

sedde < Ar. baraj

sefer < Ar. defa

sehen < Ar. tabak

sehteykelbiye < Ar. kalp krizi

seleş- konuşmak

ŕellece < Ar. buzdolabı

sēmmiz tombul.

sen sen

sep- serpmek

seri' < Ar. hızlı, çabuk

sert < Far. ŕiddetli

sēs ses

sēw- sevmek

sēyyid < Ar. efendi, önder

ŕıcağ sıcak

ŕıfır < Ar. sıfır

ŕıra dizi

si'ir < Ar. fiyat

sibāk < Ar. yarışma

sicin < Ar. hapis

sifteḥ < Ar. siftah

sil- silmek

ŕinā'ı < Ar. yapay

sirānçúğ kaydırak

sitrātıcı < Fr. strateji

siyāḥı < Ar. yolculuk

ŕoğan soğan

şona ördek

şor- sormak

şōra sonra

şoy- soyunmak

sōz söz

sōzgec süzgeç

şuç suç

şuf < Ar. yün

şumbāk < Ar. sumak

şuw çörēgi su çöreği

sünet < Ar. sünnet

sür- sürmek

süt süt

süzme süzme

Ş

şābīt < Ar. bir tür Tatlısu balığı

şāḥsi < Ar. kişisel

şal ḥiyār < Far. hıyar

şalğam < Far. şalgam

şanēşin Altunköprü yakınlarında bir kasaba

şaṭ < Ar. plaj

şebeke < Ar. ağ

şēkil, şikil biçim

şert < Ar. koşul

şey < Ar. şey

şifa < Ar. şifa, hastalıktan kurtulma

şişirden balon

şitil < Ar. bitki

şükür < Ar. şükür

şüşē < Far. cam

T

ta‘ām < Ar. yemek

tabaqa < Ar. kat

tab‘en < Ar. kesin olarak

ṭābjī < Ar. doğal

ṭaf dalga

ṭāfī < Ar. yüzen

ṭaḥta < Far. tahta

tā‘ḳīm < Ar. mikrobundan arıtma

ṭaḳṭaḳ Altunköprü yakınlarında bulunan bir kasaba

talāfún < Fr. telefon

ṭamaṭa < Rum. domates

tāmmúz < Ar. temmuz ayı

tāndīg tandık

ṭap- bulmak

ṭārīḳe < Ar. yöntem

ṭaşlağ taslak

ṭaṭawwır < Ar. geliştirmek

ṭaṭ'ım < Ar. aşılamak

ṭawa kabābı köfte

ṭāwıg tavuk

ṭay < Far. denk

tebedür tahta

tēbıt < Ar. yatılı

teḥwil < Ar. dönüşüm

tē'ızye < Ar. yas

tēki, tēkin gibi anlamında

tē'kıb < Ar. izleme

te'kim < Ar. sterilizasyon

tekle- itmek

teḳriben, tāḳri < Ar. yaklaşık olarak

tēl tel

telebe < Ar. öğrenci

telēvizyon < Fr. televizyon

tēlḳıh < Ar. aşı

tēmız < Ar. temiz

tēmrhīndi < Ar. hurma

tēndūr < Ar. tandır

teref < Ar. yön

terēzi < Far. terazi

tēr'üzü < Far. bir çeşit salatalık

tēšt < Ar. leğen

ṭētriz < Ar. nakış

tewzi' < Ar. dağıtım

tēz < Far. çabuk

teze < Far. tâze

tik- dikmek

tisin Altunköprü'de mahalle ismi

tōglı inek

ṭōḥ tok

ṭōḥúm < Far. tohum

ṭoppal topal

ṭor 1. tuzak; 2. ağ

ṭorpāğcın bir çeşit tatlisu balığı

tök- dökmek

töreme türeme

tum- suya batmak

ṭurp < Far. turp

tırş < Far. ekşi

tırşā < Far. mayalanmış

tüccar < Ar. tüccar

tüç tüy

tüçen < Ar. dükkān

tühür çeşit, tarz, şekil

Türçmanca Türkmençe

Türçye Türkiye

U

ucız, ucuz ucuz

‘umür < Ar. ömür, yaşam

un un

‘Uşmānlı Osmanlı

ustād < Ar. hoca

uşağ çocuk

utancāğ utanan kimse

uzağ uzak

uzın, uzun uzun

Ü

üc uc

üskeg yüksek

üst üst

üz yüz

üzümçi yüzen

W

wafa < Ar. vefa, dostluk bağlılığı

wāhít, waht < Ar. vakit

walla Tanrı hakkı için anlamında kullanılan bir yemin sözü

war var

waraqa < Ar. kağıt

wazgēç- vazgeçmek

we < Ar. ve

welw < Ar. ona rağmen

welhāşıl < Ar. sonuç olarak

wêr ver

wice' < Ar. ağrı

wur-, wır- vurmak

Y

yād < Far. anma

yağ- yağmak

yāğış yağmur

yāglíg mendil

yaħa- yıkanma

yāhún yakın

yalan yalan, doğru olmayan

yālgúz yalnız

yanaşa yan taraf

yap- yapmak

yāpış- yapışmak

yāri, yarı yarı

yarpağ yaprak

yarwār yalvar

yāştúğ yastık

yaş fāşlıya taze fasulye

yaş ıslak

yawaş yavaş

yazma baş örtüsü

yê- yemek yeme işi

yehe- yıkamak

yémēğ yemek

yen ya da anlamında

yēngi yeni

yêr yer

yēşillig yeşillik

yēt- yetmek

yēw ev

yıġ- toplamak

yıĥ- yıkmak

yō yok, hayır

yōġín yoğun

yōġírd yoġurt

yōl yol

yōr- yorulmak

yorgān yorgan

yuġur- yoġurmak

yuĥārí yukarı

yuĥu uyku

yumrú yuvarlak ve ŐiŐkin Şey

yüç, yük aġırlık

yüngül hafif

yüz yüz

Z

zēĥir < Far. zehir

zeĥmet < Ar. sıkıntı

zēncin, zengin < Far. varlıklı

zer'et < Ar. ekin

zēytún < Ar. zeytin

zibil < Far. çöp

zilk < Ar. pazı

ziyad < Ar. fazla

SONUÇ

Bu araştırmada, Altunköprü Türkmen ağzı ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. Çalışma süresinde öncelikle tez konusuyla alakalı kaynak kişiler tespit edilmiş, yüzyüze görüşmeler yapılarak ses kayıtları yapılmış ve derlenen ses kayıtları titizlikle yazıya aktarılmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında konuyla alakalı daha önce- den yayınlanmış bilimsel yayın ve kaynaklar değerlendirilmiştir. Altunköprü Türk- men ağzının ses bilgisi bölümünü incelerken gerekli olduğu durumlarda kelimelerin Eski Türkçe şekillerine de yer verilmiştir. Metinler ses bilgisi ve şekil bilgisi gibi özellikleri bakımından incelenmeye çalışılırken, aynı zamanda şehrin tarihi, nüfusu ve ekonomik yapısına da değinildi.

Altunköprü, Kerkük-Erbil arasında bulunan bir kasaba olması neticesinde her iki bölgenin de ağız özellikleri görölmektedir. İncelemede göröldüğu üzere, Altun- köprü ağzı ses ve şekil bilgisi bakımından, Kerkük Türkmencesiyle taşıdığı benzerlik kadar Türkiye Türkçesi ile de benzerlik göstermektedir. Yapılan derlemelere dayana- rak, Altunköprü ağzının tespit edilen en belirgin özelliklerinden biri Türkçe kelimelerde yer alan ünlü uzunluğudur. Tespit edilen bir diğer özellik de Altunköprü ağzında önlük-artlık uyumu tam olarak görölrken düzlük – yuvarlaklık uyumunun bozulduğu gerçeğidir.

Çalışmada, Irak'taki Altunköprü Türkmen ağzının dil özelliklerini daha bölgede yaşayan kaynak kişilerden yararlanarak neredeyse en kapsamlı şekilde ortaya koymak olan temel amaca ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar:

- Al-Azzavi, Abbas (1939). “*Tarihü'l-Irak Beyne İhtilaleyn*”. C.3, Bağdat: Özel El-Tafayyus Yayınları.
- Bakır, Taha- Sefer, Fuat (1966). *El-Mürşid İla Mevatını'l-Asar ve'l-Hazara*. Er-Rihletü'l- Hamise: Bağdat-Erbil.
- Buluç, Sadettin (2007). “*Irak Türk Ağızlarının Bazı Ses Özellikleri*”. Makaleler: Haz. Zeynep Korkmaz. Ankara: TDK yayınları.
- Dakuklu, M. Hurşit (1965). “*Altunköprü Bucağını Tanıyalım*”. Kardaşlık. Yıl:4, S.11, Mart.
- Herzfeld, Sarre (1910). *Archologische Reise im Euphrat und Tigris Gebiet*. c.2, Berlin.
- Hürmüzlü, Habib (2002). “*Altunköprü, Altunköprü, Altunköprü*”. yıl:1, S.3, Haziran.
- Köprülü, Ziya (1996). “*Irak'ta Türk Varlığı*”. Ankara: örnek Limited şirketi.
- Saatçi, Suphi (2009). “*Irak Türkmen Boyları Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri*”. İstanbul.
- Saatçi, Suphi (2018). “*Altunköprü*”. İstanbul: Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları.
- Tietze, Andreas (2002). “*Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*”. Cilt:1 A/E. İstanbul: Simurg kitapevi.
- Vehbi, Tevfik (1956). “*Altunköprü*”. Mecelletü'l- Mecme'ü'l- 'ilmiyyü'l- 'İraki. S. 4.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

- Atalay, Besim (1985). *Divanü Lugat- it- Türk Tercümesi*. Ankara: Türk Dili Kurumu yayınları.
- Buluç, Sadettin (1966). “*Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Başlıca Ağız Özellikleri*”. XI Türk Dili Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler. Ankara.
- Buluç, Sadettin (1974). “*Telafer Türkçesi Üzerine*”. TDAY Belleten: 21-22 (1973-1974).
- Buluç, Sadettin (1975). “*Mendeli (Irak) Ağzının Özellikleri*”. Bilimsel Bildiriler 1972-1975. Ankara: TDK Yayınları.
- Clauson, Sir Gerard (1972). *Etmological Dictionary of Pre- Thirteenth- Century Turkish*. Oxford.
- Dilçin, Cem (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.

Hürmüzlü, Habib (2003). *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.

Hürmüzlü, Habib (2013). *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü*. Kerkük: Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yayınları (2. Baskı).

Terzibaşı, Ata (2011). *Kerkük Ağzı Türkmece Sözlük*. Kerkük: Endelüs basım evi.

الفيروز, محمد بن يعقوب, القاموس المحيط, القاهرة, دار الحديث, 2008.

مجمع اللغة العربية, المعجم الوسيط, القاهرة, مكتبة الشروق الدولية, 1932.

4. Elektronik Kaynaklar

Etimoloji-Türkçe Türkçe-Etimolojik Kelime İncelemeleri. Erişim: 25.04.2020, <https://www.etimolojiturkce.com>

Kubbealtı Lugatı. Erişim: 18. 10. 2020. <http://www.kubbealti.org.tr>

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim: 20.03.2021. <https://sozluk.gov.tr/>

ÖZ GEÇMİŞ

Safa Nozad Othman OTHMAN

Eğitim Bilgileri

Mezuniyet: Kerkük Üniversitesi (2014)

Bölüm: Fen- Edebiyat Fakültesi/ Türk Dili ve Edebiyatı

